

YALOVA SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Altı Aylık Hakemli Bilimsel Dergi

Yıl: 5, Sayı: 7

Ekim 2013 – Nisan 2014

Derginin Sahibi:

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
adına Doç.Dr. Ersin KAVİ

Editörler

Doç. Dr. Orhan KOÇAK

Yrd. Doç. Dr. Bora AÇAN

Yayın Kurulu

Doç.Dr. Ersin KAVİ

Doç. Dr. Orhan KOÇAK

Yrd. Doç. Dr. Bora AÇAN

Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

Prof. Dr. Şükrü ÖZEN

Prof. Dr. Tahir YAREN

Prof. Dr. Kenan DAĞCI

Doç. Dr. İsmail AKTAR

Doç. Dr. Ahmet NOHUTÇU

Yrd. Doç. Dr. Ahmet SÜRURİ

Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan KAYTAZ

Sekreter

Avni DURUCAN

Son Okuma

Avni DURUCAN

İdare Merkezi

Rüstempaşa Mh. Şehit Ömer Faydalı Cad. No: 146
77100 YALOVA

Tel: 0226 815 57 14 Fax: 0226 811 26 28

sbdergi@yalova.edu.tr

Tasarım ve Uygulama

Eylül Tanıtım

Baskı

Mavi Ofset

Türü

Altı aylık yaygın süreli bilimsel dergi.

Yazılardan yazarları sorumludur.

Kaynak göstererek alıntı yapılabilir.

www.sbe.yalova.edu.tr

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

07	SUNUŞ
09	B.E.A. MONEY SUPPLY AND ECONOMIC GROWTH; THE CASE OF TURKEY PARA ARZI VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Assoc. Prof. Mehmet Adak (Ph.D. in Economics)
23	BİREYİN SÖYLEM KALİTESİNİN TOPLUMSAL YAŞAMA YANSIMALARI: KAVRAMSAL BİR BAKIŞ THE REFLECTION OF THE QUALITY OF DISCOURSE OF INDIVIDUALS ON COMMUNAL LIVING: A CONCEPTUAL LOOK Doç. Dr. Işıl ZEYBEK
31	TÜRKİYE'DE CUMHURİYET'İN İLANINDAN GÜNÜMÜZE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARI THE POPULATION POLICIES IN TURKISH REPUBLIC FROM THE PROCLAMATION TO THE PRESENT Elif Yüksel OKTAY
55	DUYGUSAL ZEKÂNIN İŞTEN AYRILMA EĞİLİMİNE ETKİSİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI A. Sinan ÜNSAR Derya DİNÇER
67	TÜRK İŞLETME DÜNYASINDAN MUHASEBE BARTER UYGULAMALARI VE ÖRNEKLERİ ACCOUNTING BARTER IMPLEMENTATIONS AND EXAMPLES FROM THE TURKISH BUSINESS WORLD Yrd.Doç.Dr.Cevdet KIZIL Yrd.Doç.Dr. Şadi Evren Şeker Tamer AVARKAN
79	MİLLÎ MÜCADELE'DE ATATÜRK İLE CLAUDE FARRÈRE'İN İZMİT'İ ZİYARETİ ATATÜRK AND CLAUDE FARRÈRE'S VISIT ISMİD IN THE NATIONAL STRUGGLE Dr. Tarkan SAYGI
93	UNDERSTANDING THE FACTORS THAT SHAPED THE NEGATIVE IMAGE OF TURKS IN EUROPE AND ITS EFFECTS ON TURKEY'S EU MEMBERSHIP TÜRKLERİN AVRUPA'DAKİ NEGATİF İMAJINI ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLERİ VE BU FAKTÖRLERİN TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİĞİNE ETKİSİNİ ANLAMAK Serpil ÖZTÜRK
107	RİSK YÖNETİM ORGANİZASYONU AŞAMALARININ DEĞERLENDİRİLME YÖNTEMLERİ THE METHODOLOGY OF ASSESMENT OF PHASES IN RISK MANAGEMENT ORGANIZATION Azer FEYZULLAYEV

BU SAYININ HAKEMLERİ
THE REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Prof. Dr. Kenan DAĞCI

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Prof. Dr. Cemal ELİTAŞ

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü

Prof. Dr. Yasemin KARAKAŞOĞLU

Bremen Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekan Yardımcılığı ve Araştırmadan Sorumlu Dekan

Prof. Dr. Selçuk HÜNERLİ

İstanbul Kültür Üniversitesi Radyo ve Televizyon Teknolojisi Bölümü

Doç. Dr. Ersin KAVİ

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Doç. Dr. Mustafa KURT

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Doç. Dr. İsmail AKTAR

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

Doç. Dr. Muammer SARIKAYA

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Doç. Dr. Ayşe Tansel ÇETİN

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Doç. Dr. Senay YÜRÜR

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Doç. Dr. Veli Denizhan KALKAN

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Muharrem ES

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Ahmet SÜRÜRİ

Yalova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Tunca ÖZGİŞİ

Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali UĞUR

Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Bora AÇAN

Yalova Üniversitesi Yalova Meslek Yüksekokulu Pazarlama ve Dış Ticaret Bölümü

SUNUŞ

Değerli Okuyucularımız,

Yalova Üniversitesi kurulduğundan bu güne kadar hem fiziksel hem de akademik anlamda büyümeye devam etmektedir. Ülkemizin en önemli cazibe merkezlerinden biri olan Marmara Bölgesinde bulunan Yalova ilinin gelişmiş Batı ülkelerindeki gibi üniversite kentlerine benzer bir vizyonla fiziki ve beşeri kalkınmasında Yalova Üniversitesi'nin katkısı giderek artmaktadır. Üniversitemizin İstanbul, Bursa ve Kocaeli Büyükşehirlerine yakın olan Yalova'da kurulması ve kaliteye vurgu yapması nedeniyle lisans seviyesinde öğrencilerin tercihlerinde üst sıralarda bulunmasına neden olmaktadır. Bu ilgi sadece lisans seviyesinde kalmamış, kurulmuş olan Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün açmış olduğu yüksek lisans ve doktora programlarında kendini göstermektedir. Sosyal bilimlerin popüler alanlarından olan Sosyal Hizmetler, Uluslararası İlişkiler, Hukuk, İktisat, Çalışma Ekonomisi, İlahiyat, Uluslararası Ticaret ve Finans ve İşletme bölümleri altında olan ana bilim dalları desteğiyle açılan yüksek lisans ve doktora programları hem Yalova kentine hem de Üniversitemize değer katmaktadır.

Bu dinamik süreç Enstitümüz tarafından çıkarılmaya başlanan bir dergi ile taçlandırılmıştır. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi adıyla çıkarılan dergimiz, 6 aylık periyotlarla Ekim-Mart ve Nisan-Eylül dönemlerinde yayınlanmaktadır. Dergi, sadece Yalova Üniversitesinden değil, zamanla yurtiçi ve yurtdışından akademisyenlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Dergimiz, bu sayısından itibaren bir Tübitak projesi olan Ulakbim DergiPark'a katılarak sadece dijital ortamda yayınlanacaktır. Bununla birlikte daha önce yayınlanan dergilerin tamamı da dijital veritabanına yüklenmiş olup, dergi web sayfasının arşiv bölümünden ulaşılabilir. Dergimizin web adresi olarak erişimin kolaylaştırılması ve akılda kalması amacıyla www.yusbed.net olarak belirlenmiştir. Ulakbim altında yayınlanan dergimizin arama motorları üzerinden kolayca ulaşılabilir olması yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Derginin çıkarılmaya başlanmasından itibaren 5 yıl olması ve Ulakbim tarafından taranacak olması doçentlik kriterlerinde de dergimize önemli bir prestij kazandıracaktır.

Dergimizde yayınlanan makalelerin sorumluluğu yazarlarına, telif hakkı ise Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne aittir. Dergimize gönderilen makaleler hakemlik sürecinden titiz bir şekilde geçerek yayınlanmaktadır. Gerek dergimize makale gönderen yazarlara, gerekse makaleleri inceleyen akademisyen olan hakemlerimize teşekkür eder, ilgilerinin ve desteklerinin devamını bekleriz.

Saygılarımızla,

Doç. Dr. Orhan KOÇAK
SBE Eş Editörü

Yrd. Doç. Dr. Bora AÇAN
SBE Eş Editörü

B.E.A.
MONEY SUPPLY AND ECONOMIC GROWTH;
THE CASE OF TURKEY

PARA ARZI VE EKONOMİK BÜYÜME:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Assoc. Prof. Mehmet Adak (Ph.D. in Economics)

Yalova University, Economics Department,
mehmet.adak@yalova.edu.tr

Abstract

This paper will analyze the money supply effects on economic growth. The analysis covers the years between 1987 and 2007. The Analysis is set on a quarterly dataset basis. The ordinary least square method is employed after analyzing each variable time series. Each variable's time series is analyzed separately wherein the statistical inter-relations are revealed. The linear model is used between two variables with Ordinary Least Square Method. The econometric analysis outputs show that there is causality between money supply and economic growth in Turkey. The positive effect of money supply growth in the first quarter can be seen in the first (same) quarter and fourth quarter of economic growth. In the second and third quarters, the influence of money growth on economic growth rates is negative.

Keywords: Central Bank, Economic Growth, Money Supply, Time Series Analysis, Heteroskedasticity, Autocorrelation

JEL Classification Codes: E10, E51, E58

Özet

Bu çalışmada ekonomik büyüme üzerine etki eden para arzı analiz edilmeye çalışılmıştır. Analiz 1987 -2007 yılları arasını kapsayan üçer aylık veri kümesi üzerinden yapılmıştır. Her bir değişkene ait serisinin zaman analizinden sonra en düşük kareler yöntemi aracılığı ile iki değişken (para arzı – ekonomik büyüme) arasındaki ilişki sınanmaya çalışılmıştır. ekonometrik analiz sonucunda Türkiye’de para arzı ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Para arzının yaşanması sonucu para arzının yaşandığı aynı dönemde (1. çeyrek) ve para arzının yaşanmasını takip eden 4. dönemde (4. çeyrek) ekonomik büyümede artış yaşandığı. Para arzını takip eden 2. ve 3. dönemlerde (2. ve 3. çeyrekler) para arzının ekonomik büyüme üzerine negatif etki bıraktığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Merkez Bankası, Ekonomik Büyüme, Para Arzı, Zaman Serileri Analizi, Değişen Varyans, Otokorelasyon

JEL Sınıflama Kodları: E10, E51, E58

1. Introduction

The Turkish economy started to integrate into the global economy after 1980. The national production began to increase rapidly over the next 30 years. However, the most significant increase in production was only seen after the year 2001. There were four major shocks experienced between 1994 and 2001. These crises were caused by domestic, political and economic problems. The last shock was because of global economic problems. Political stability was the main factor behind the production increase after 2001. The national domestic production of Turkey went up from 68.8 billion US Dollars in 1980 to 730.2 billion US Dollars in the year 2008 just before the global crisis.

The Central Banks of The Republic of Turkey first began to activate in October 1931. The main goal of the bank was to support national development. The bank's policy tools were; to issue money, to announce re-discount rates, to regulate the financial market and money circulation in the market, to control treasury activities and to protect the value of the Turkish national currency. The inflation rate stayed at a low level in this period.

In the 1940's The Central Bank began to be recognized as a financial institution of public budget deficit. The public debts were mainly financed by the Central bank issuing notes which in turn, caused inflation in the Turkish economy. As a result, new regulations were then issued in 1950 concerning the Central Bank's short term advances to the treasury. Despite these new regulations, the central bank was lax with the new rules and continued some of its old policies in the 60s. By this time, the inflation rates could be clearly seen across the economy. Foreign Exchange transaction authorization was also given to the central bank in this period.

The new central bank act was accepted in 14th January 1970. The central bank's influences on direct and indirect monetary policy instruments were increased by the new act. The central bank was authorized to regulate the money supply in the market by open market operations.

Free market policies were allowed into the Turkish economy in the 1980s. The Central bank's monetary and exchange rate policies became more crucial in these years. The Central bank's main goal after 1983 was to have price stability in the Turkish economy. The authority of managing foreign exchange reserves and gold reserves by the central bank was agreed upon as well. The Turkish currency became convertible in 1989. The Turkish Central Bank announced the first monetary program in 1990.

The Central Bank's public financing was restricted after the financial crisis of 1994. However, the Turkish Central Bank was given the choice to select any monetary instrument after 2001. Inflation targeting policies began in 2002. Six digit zeros were removed from the Turkish Currency. Short term interest rates were also adopted as a new monetary policy instrument.

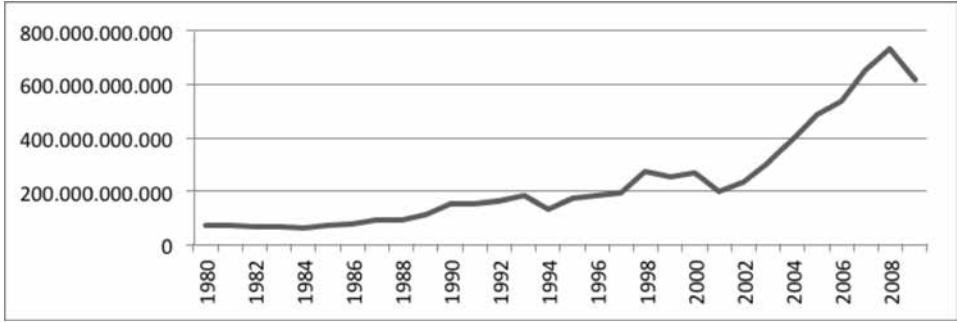

Figure 1. GDP (Current US Dollar) (Source: World Bank)

The fraction of money and quasi money supply (M2) to GDP increased over the last 3 decades. The ratio (M2/GDP) was 14.1 % in 1980 and reached 43.7 % in 2008.

The Turkish Central Bank law was modernized in the 90s and 2000s. The central bank was assumed to be a source of budget for the government but by changing the financial laws it became an independent institution which attempts to keep price stability in the market.

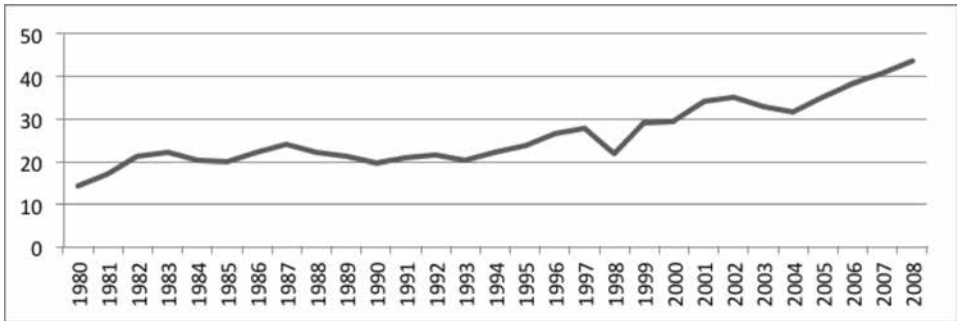

Figure 2. Money and Quasi Money (M2) as % of GDP (Source: World Bank)

2. Economic Literature (a brief summary)

Minsky (1957) and Kaldor worked on causality relations of money and income relations. They found that there is causality from money to income. Kaldor (1958) claims that any changes in money supply does not influence money demand and that there can be a relation between money supply and interest rate. Friedman and Schwartz (1963) showed that the changes in real output usually come after fluctuations in money supply. Tobin built a closed economic model. There are no endogenous variables like money in this model. The money stock is only issued by the central government and it remains exogenous. Econo-

mic individuals usually manage their portfolios. The real capital's values in individuals' portfolios play a great role in the economy. Tobin argued that any increases in inflation rates increase the value of capital stock in an economy (Tobin, 1965). Clower (1967) built a model where money is the exchange instrument in the economy. It also plays a transaction role in the economy. The Keynesian economics describe the effect of money in the economy using the IS-LM model. The financial market and goods market complete each other. The post-Keynesian economics focuses on Phillips Curve which became a major policy tool for controlling unemployment and inflation rates. This relation was not seen as sustainable for long run analysis. Money supply is accepted as pro-cyclical in economies. The output cycles follow the Money supply cycles. FED former president Paul Volcker argued that tightly controlled Money Supply policies can cause recessions in the market. Thirlwall (1987) argues that exogenous money supply is a cause for income. McCallum (1988) tried to show that money growth is influenced by economic growth rate. He also says that central banks reduce money supply when the expected inflation rate is high. The relation between money supply and economic growth was analyzed in the VAR (Vector Auto Regression) models. Sims (1992) shows the interrelation of money and output in six developed countries' economies (France, Germany, UK, Japan, and U.S.). Moore (1991) proved the causality relation of money to income. Taylor (1993) worked on US economic growth. He worked on an equation which is named after him. He tried to prove that FED target interest rates and expected inflation rates are the major variables on economic growth function. Taylor (2001) included the exchange rate in his models. Rudebusch and Suensson (1999) ignored the Money Supply variable in their economic model. Nelson (2002) argues that base money is interrelated with output in UK and USA's economies. The long term nominal rate in money demand function increases the effect of nominal money stock changes on real aggregate demand. Leeper and Roush (2003) found that Money supply can change the rate of output and inflation. Hafer, Haslag and Jones (2007) found that there is a significant relationship between Money supply and output. Fan, Yu and Zhang (2011) found that Money supply has influence on inflation rates and real output.

3. Data Set

The economic series which are used in this analysis come from different sources. The Gross National Product (GNP) series is from the Turkish Statistics Institute's database. This series was prepared according to 1987 fixed prices for every quarter. The GNP growth rate is calculated by working out the difference of the t period GNP value from $t-1$ period GNP value and then dividing the difference to $t-1$ GNP value.

The money supply statistics were taken from Central Bank's data base. The definition of Money supply in this analysis is *the sum of currency outside the banks, demand deposits and monetary authorities* (deposit money banks, participation banks and investment – development banks). The Money supply definition is not covering any quasi Money items. The original series is being monitored and published monthly. The monthly series has been converted to a quarterly series for the analysis. The rate of Money supply for every quarter has been calculated by differentiating the t period value from $t-1$ period value and dividing the difference to $t-1$ period value. The real money supply rate is calculated by subtracting the inflation rate from money supply growth rate.

Inflation index has also been sourced from central bank's data base. The series was recorded by the Istanbul Chamber of Commerce. The base year of the index is 1968. The index is published monthly. The monthly inflation series has also been converted to a quarterly form.

Table 1. General Characteristics of Series

	GNP	MONEY
Mean	0.050515	0.025410
Median	0.075115	0.049444
Maximum	0.592729	0.343358
Minimum	-0.276579	-0.445394
Std. Dev.	0.275645	0.142421
Skewness	0.346941	-0.602093
Kurtosis	1.681368	3.911372
Jarque-Bera	7.585898	7.792272
Probability	0.022529	0.020320
Sum	4.142190	2.083647
Sum Sq. Dev.	6.154411	1.642978
Observations	82	82

General characteristics of two series are given in Table 1. GNP and Money Supply have averagely increased 5% and 2.5% quarterly. GNP increased a maximum 60% once. Money Supply increased a maximum of 34% once. The minimum development in GNP was -27%. The minimum development reached -44% in Money Supply.

The time series Jarque-Bera probability ratios could not exceed the 60% level. Therefore the series are not assumed to be in normal distribution form. Both variables' time series can be seen in Figure 3 and Figure 4. The Figure 4 is in Seasonal Form.

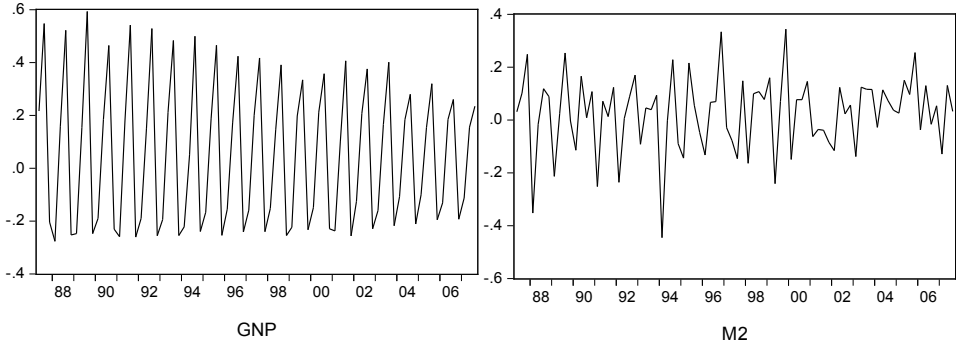

Figure 3. Time Series of Both Variables

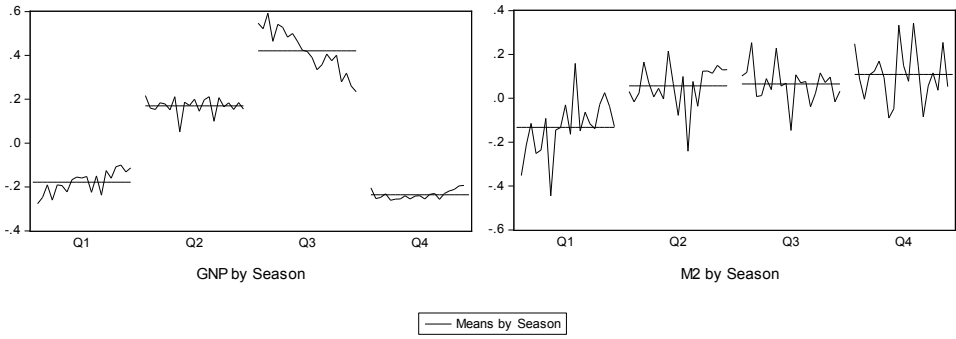

Figure 4. Time Series of Both Variables in Seasonal Form

4. Analysis

4.1. Stationarity Test

Phillips-Perron unit root test has been employed for testing GNP growth rate and Money Supply growth rate series' stationarity. Intercept terms and linear trends' co-efficients are included in the Phillips-Peron unit root test regression models. The probability values are the Mackinnon (1996) one sided p-values. GNP growth rate and Money Supply growth rate series' unit root test results are shown below;

Table 2. Phillips-Perron Statornarity Test for Money Supply Growth Rate Series

Null Hypothesis: $\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)$ has a unit root		
Exogenous: Constant, Linear Trend		
Bandwidth: 33 (Newey-West using Bartlett kernel)		
Phillips-Perron test statistic	Adj. t-Statistics	Probability
	-19.42727	0.0000
Test critical values		
1% level	-4.075340	
5% level	-3.466248	
10% level	-3.159780	

H_0 hypothesis is rejected in both tests with significant t-statistics and probability ratios. This statically means that both series are stationary in level $I(0)$.

Table 3. Phillips-Perron Statornarity Test for GNP Growth Rate Series

Null Hypothesis: $\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)$ has a unit root		
Exogenous: Constant, Linear Trend		
Bandwidth: 12 (Newey-West using Bartlett kernel)		
Phillips-Perron test statistic	Adj. t-Statistics	Probability
	-17.84820	0.0000
Test critical values		
1% level	-4.075340	
5% level	-3.466248	
10% level	-3.159780	

4.2. Granger Causality Test

The granger causality test is used to find the direction of causality between the variables. The equations below are designed as one dependent variable which is dependent on the past values of itself as well as that of other independent variables' past values. The lag length was selected 4 in the model.

$$\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)_t = \sum_{i=1}^n \gamma_i \left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)_{t-i} + \sum_{j=1}^n \beta_j \left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-j} + u_{2t}$$

$$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i \left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-i} + \sum_{j=1}^n \beta_j \left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)_{t-j} + u_{1t}$$

Table 4. Granger Causality Test Results

Pairwise Granger Causality Tests		
Sample: 1987Q2 2007Q3		
Lags: 4		
Observations: 78		
Null Hypothesis	F-Statistics	Probability
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)$ does not Granger Cause $\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)$	2.30293	0.0671
$\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)$ does not Granger Cause $\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)$	5.68520	0.0005

There is a direction of causality from Money supply growth to GNP growth. The estimated F Value is significant at a 10% level. There is also a reverse causation from GNP growth to Money supply growth. The F values were found significant. The critical F value is 2.018 for 4 and 78 degrees of freedom.

4.3. Covariance and Correlation Analyses

A positive relation can be recognized from covariance and correlation matrixes between the two variables. All calculated values are found positive in the matrixes. The relation is not very strong. All calculated values were found less than 0.50 between two variables.

Table 5. Covariance Matrix

	$\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)$	$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)$
$\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)$	0.07505	0.00952
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)$	0.00952	0.02003

Table 6. Correlation Matrix

	$\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)$	$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)$
$\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)$	1	0.24551
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)$	0.24551	1

4.4. Ordinary Least Square Method

There is a linear model design for the OLS model as shown below;

$$\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)_t = \beta_0 + \beta_1 \left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_t + e$$

The dependent variable $\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)_t$ is the GNP growth rate for t period. β_0 is the intercept of the model. $\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_t$ is the money supply growth rate for the period t . β is the regression parameter. The linear model has been designed in a dynamic system and autoregression (AR) has been used for the model. The dynamic system runs with 3 lags.

The regression output with 3 lags is given below;

$$\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)_t = \beta_0 + \beta_1 \left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_t + \beta_2 \left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-1} + \beta_3 \left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-2} + \beta_4 \left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-3} + e$$

Table 7. The Regression Analysis Results

Dependent Variable: $\left(\frac{\Delta GNP}{GNP}\right)_t$				
Method: Least Squares				
Sample (adjusted): 1988Q1 2007Q3				
Included observations: 79 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-statistic	Prob.
<i>constant</i>	0.050771	0.026279	1.932021	0.0572
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_t$	0.257917	0.180554	1.428477	0.1574
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-1}$	-0.398174	0.183428	-2.170737	0.0332
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-2}$	-0.783716	0.182918	-4.284514	0.0001
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-3}$	0.672344	0.177900	3.779346	0.0003
R-squared	0.451510	Mean dependent var		0.045356
Adjusted R-squared	0.421862	S.D. dependent var		0.273003
S.E. of regression	0.207579	Akaike info criterion		-0.245413
Sum squared resid	3.188580	Schwarz criterion		-0.095448
Log likelihood	14.69381	Hannan-Quinn criter.		-0.185332
F-statistic	15.22895	Durbin-Watson stat		2.251412
Prob(F-statistic)	0.000000			

All coefficients' t-statistics values exceeded the critical boundaries and remained in confidence intervals. The sign of each parameter gives information about the influences of money supply rate of each lag on economic growth rate. Money supply growth rate in period t has positive effects on economic growth rate in t period. The money supply growth rate in period $t-1$ and $t-2$ has negative effects on economic growth rate in period t . The money supply growth rate in period $t-3$ has a positive influence on GNP growth rate in t period. The above model can explain 45% of economic growth rates. The adjusted R-square value was found at 42 percent. F-statistics of the regression analysis exceeded the critical value and its probability ratio was found as zero. The Durbin –Watson statistics was found 2.25 which is quite close to 2. It strongly suggests that there is no auto-correlation in the model.

4.5. Autocorrelation Test

The Durbin-Watson statistics was found at 2.25 and it is close to the critical value 2. The Breusch-Godfrey serial correlation LM test has been employed for autocorrelation testing. The serial correlation (LM) Test depends on the residual AR(1) model and AR(1)'s coefficient significance. The test regression model is designed as follows;

The LM test results are given below;

$$e = \beta_0 + \beta_1 \left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}} \right)_t + \beta_2 \left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}} \right)_{t-1} + \beta_3 \left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}} \right)_{t-2} + \beta_4 \left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}} \right)_{t-3} + \beta_5 e_{t-1}$$

Table 8. Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test

F-statistic	1.398147	Probability F(1,73)	0.2409	
Number of Observation X (R-squared)	1.484629	Probability Chi-Square(1)	0.2231	
Dependent Variable: <i>e</i>				
Method: Least Squares				
Sample: 1988Q1 2007Q3				
Included observations: 79				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
<i>constant</i>	-0.003665	0.026391	-0.138880	0.8899
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_t$	0.081090	0.192687	0.420837	0.6751
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-1}$	0.027270	0.184385	0.147895	0.8828
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-2}$	0.027057	0.183858	0.147161	0.8834
$\left(\frac{\Delta Money}{Money}\right)_{t-3}$	0.016983	0.178003	0.095411	0.9242
e_{t-1}	-0.146884	0.124222	-1.182433	0.2409
R-squared	0.018793	Mean dependent var	1.37E-17	

F-statistics values are calculated by taking the square power of e_{t-1} terms's t-statistics value;

$$F\text{-statistics} = (-1.182433)^2 = 1.398147$$

The LM test statistics (χ^2) is calculated by multiplying the observation number with R-square value;

$$\chi^2 = (79) \cdot (0.018793) = 1.4846$$

There are two hypotheses for the autocorrelation test;

$$H_0: \beta_5 = 0; \text{ There is no serial correlation}$$

$$H_1: \beta_5 \neq 0 \text{ There is serial correlation}$$

Since the calculated Breusch-Godfrey LM test statistics of **1.484629** does not exceed the critical $\chi^2(1)$ value **3.84145**, we cannot reject the null hypothesis of no serial correlation up to lag order 1 at the 95 percent confidence level.

4.6. Heteroskedasticity Test

The heteroskedasticity test works by following the model shown below. The model is performed using the White Test. The Model depends on the relation of squared residual and the square of each independent variable series. There is no cross term included in the model.

$$e_i^2 = \beta_0 + \beta_2 \left[\left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}} \right)_t \right]^2 + \beta_3 \left[\left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}} \right)_{t-1} \right]^2 + \beta_4 \left[\left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}} \right)_{t-2} \right]^2 + \beta_5 \left[\left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}} \right)_{t-3} \right]^2 + v_i$$

The chi-square value is calculated as;

$$\chi^2 = (\text{number of observation}) \times (R - \text{squared})$$

$$5.898095 = \chi^2 = (79) \times (0.074659)$$

The calculated value is compared with critical chi-square value. The critical chi-square value is $\chi^2_{0.95, 4} = 9.48772$ at 5 percent significance level. The critical chi-square value is greater than calculated chi-square value. That's why the null hypothesis of no heteroskedasticity cannot be rejected at 5 percent significance level.

$$H_0: \text{ There is no heteroskedasticity, } H_0: \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = \beta_5 = 0$$

$$H_1: \text{ There is heteroskedasticity, } H_1: \beta_2 \neq \beta_3 \neq \beta_4 \neq \beta_5 \neq 0$$

Table 9. The Heteroskedasticity Test (White Test)

F-statistic	1.492639	Probability F(4,74)	0.2131
Number of Observation X R-squared)	5.898095	Probability Chi-Square(4)	0.2069

Dependent Variable: e^2				
Method: Least Squares				
Sample: 1988Q1 - 2007Q3				
Included observations: 79				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
<i>constant</i>	0.034961	0.011478	3.045977	0.0032
$\left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}}\right)_t^2$	0.370333	0.203272	1.821857	0.0725
$\left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}}\right)_{t-1}^2$	-0.106929	0.202775	-0.527329	0.5995
$\left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}}\right)_{t-2}^2$	0.174416	0.202722	0.860371	0.3924
$\left(\frac{\Delta \text{Money}}{\text{Money}}\right)_{t-3}^2$	-0.172657	0.201241	-0.857961	0.3937
R-squared	0.074659	Mean dependent var		0.040362

4.7 Residual Analysis

The residual series was found to be roughly normally distributed. Skewnees value was found -0.1155 which is close to zero. The Kurtosis value was found 3.10972 which is close to 3. These values can be called econometrically significant. The probability value of Jarque-Bera statistics was found 0.89791. The probability value exceeded the critical value 0.05.

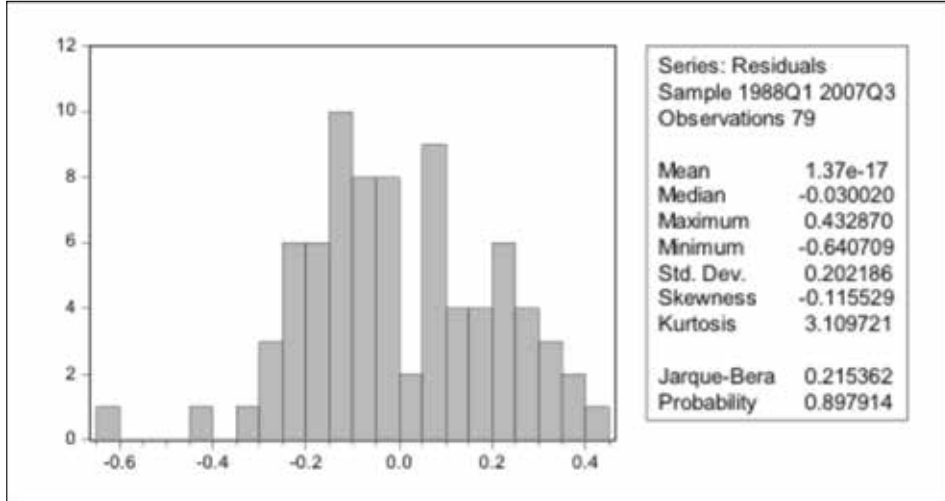

Figure 5. Residual Series's Distribution

5. Conclusion

Money supply and economic growth interrelation was examined using the Least Square Method in this paper. The effect of money supply on economic growth was analyzed using the dynamic system. The influence of money supply growth in t period has positive effects on economic growth in the same (t) period. The same analysis was done for $t-1$ and $t-2$ periods, the effects of money supply growth in $t-1$ and $t-2$ lags had a negative influence on economic growth rate in t period. Finally, the $t-3$ period's money supply growth rates showed positive effects on economic growth rate in t period.

The money supply was accepted as a familiar financing tool for central budgets in Turkey until the year 2001. The populist governments never hesitated to use this instrument. The inflation and economic crises alternately followed each other until the year 2001. Two major currency devaluations occurred in 1990 and 2001.

This analysis shows the dangers of populist governments using the Central bank as a main financial source. The money supply can give partial optimistic effects on economic growth when the central budget is in deficit (as seen in the first period). However, its negative effects are very clear in the second and third periods where too much money was issued to the economy. The monetary base enlargement became the cause of inflation which in turn ruined the price levels in markets, imports, investment plans and income distribution. The economy was only able to manage the new enlargement in the fourth period and hence follow its natural growth path.

The Turkish economy designed new strict financial laws and fiscal management acts after the year 2003. The fiscal policy makers currently work on reliable budgets and the money supply is left as a financial source for the central budget.

The Central Bank management has now become more respectable and its financial operations more effective.

References

- Clower, R. W. (1967). A Reconsideration of the micro foundations of monetary theory. *Western Economic Journal*, 6, 1-9.
- Friedman, M., Schwartz, A.J. (1963). Money and business cycles. *Review of Economics and Statistics*, 45, 32-64.
- Kaldor, N. (1958). Monetary policy, economic stability and growth. A memorandum submitted to the Committee of the Working of the Monetary System (Radcliffe Committee), June 23. Reprinted in *Collected Economic Papers, Volume 3, Essays on Economic Policy I* (1964) London: Duckworth
- Leeper, E.M., J.E. Roush (2003). Putting ‘M’ back into monetary policy, *Journal of Money Credit and Banking*, 35, 1217-1256.
- Longzhen Fan a, Yihong Yu a, Chu Zhang (2011). An empirical evaluation of China’s monetary policies, *Journal of Macroeconomics*, 33, 358-371
- McCallum, B., (1988). Robustness properties of a rule for monetary policy. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 29, 173-204.
- Minsky, H. (1957). Central banking and money market changes. *Quarterly Journal of Economics*, 71(2) 171-87.
- Moore, B. (1991). Money supply endogeneity: ‘reserve price setting’ or ‘reserve quantity setting?’, *Journal of Post Keynesian Economics*, 13(3): 404-13.
- Nelson, E. (2002). Direct effects of base money on aggregate demand: theory and evidence, *Journal of Monetary Economics*, 49 (4), 687-708.
- R.W. Hafera, Joseph H. Haslagb, Garett Jonesc (2007). On money and output: Is money redundant?, *Journal of Monetary Economics*, 54, 945-954
- Rudebusch, G.D., Lars .E.O Svensson (1999). Policy rules for inflation targeting. In: Taylor, J.B. (Ed.) *Monetary Policy Rules*. (pp. 203-246) University of Chicago Press, Chicago.
- Rudebusch, G.D., Lars E.O. Svensson (2002). Eurosystem monetary targeting: lessons from US data, *European Economic Review*, 46, 417-442.
- Sims, C.A. (1992). Interpreting the macroeconomic time series facts: the effects of monetary policy. *European Economic Review*, 36, 975-1000.
- Taylor, J.B. (1993). Discretion versus policy rules in practice. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 39, 195-214.
- Taylor, J.B. (2001). The role of the exchange rate in monetary policy rules, *American Economic Review*, 91, 263-267.
- Thirlwall, A. P. (1987). *Nicholas Kaldor*: The New York University Press, New York
- Tobin, J. (1965). Money and economic growth, *Econometrica*, 33, 671-684.

BİREYİN SÖYLEM KALİTESİNİN TOPLUMSAL YAŞAMA YANSIMALARI: KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

THE REFLECTION OF THE QUALITY OF DISCOURSE OF INDIVIDUALS ON COMMUNAL LIVING: A CONCEPTUAL LOOK

Doç. Dr. Işıl ZEYBEK

İstanbul Kültür Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi,
İletişim Sanatları Bölümü
i.zeybek@iku.edu.tr

Özet

Günümüz iletişim ortamında yaşanan teknolojik yeniliklerle birlikte, bireylerin yaşamları hem olumlu hem de olumsuz yönde biçimlenmektedir. Teknolojik yenilikler, iletişim kurulmasında bütün engelleri ortadan kaldıran özellikler taşımasına karşın, sosyalleşme, çevre edinme, paylaşma görüntüsü altında derin yapıda insanların yabancılaşmasına ve yalnızlaşmasına da neden olmaktadır. Bu yabancılaşma ve yalnızlaşma birçok sorunu ortaya çıkarsa da öncelikli olarak bireylerin kendilerini yeterince anlatamama, ifade edememe gibi iletişimde beceri eksikliklerini de açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada ağırlıklı olarak toplumsal yaşam içerisinde, kişilerarası iletişim sürecinde her geçen gün daha da önem kazanan söylemlerin kalitesi sorgulanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kişilerarası İletişim, Kalite, Söylem, İletişim Becerileri

Abstract

The lives of individuals have been affected both positively and negatively by the rapidly growing technological environment. Despite the fact that technological novelties render communication effortless, it also prevents socialization, masking alienations and loneliness with 'sharing'. This alienation and loneliness brings about certain problems to the surface, such as the incapability of individuals to express themselves in a coherent manner. In this context, this study will question the discourses of interpersonal relationships in communal living.

Keywords: Interpersonal Communication, Quality, Discourse, Communication Abilities

“Sürekli daha iyiyi yapmak, daha iyiyi üretmek ilkesini uygulayanlarla yarışabilmek için daha iyiyi yapmak daha iyiyi üretmek süreçlerini sürekli iyileştirmek gerekir. Japon veya Uzakdoğu felsefesine göre hiçbir şey mükemmel değildir. Her şeyi daha ileriye götürmek mümkündür”¹.

Kalite Kavramına Genel Bir Bakış

Yüzyılımızda yeni rekabet biçimlerinin beraberinde getirdiği açılımlar, yenilikler, üreticilerin, tüketicilerin ve iletişim olgusunun birbirleriyle olan etkileşimine yeni bir soluk getirmekle birlikte yeni oluşumların, yeni yapılanmaların, hızlı değişimlerin yaşanılmasını da kaçınılmaz kılmaktadır. Söz konusu oluşumlarda, yapılanmalarda, değişimlerde önemli bir işlev üstlenen, kurgulanan söylemlerin, aktarılan dilin içeriği de bu noktada sürekli ve yeniden biçimlenmektedir. Bu bağlamda, kimi sözcüklerin ve söylemlerin kullanımı daha sık gündeme gelmekte hatta önemle altları çizilmektedir. Bu sözcüklerden en dikkat çekici olanlarından bir tanesi de *“kalite”* sözcüğüdür.

Hemen hemen her alanda belli standartların üstünde, beklentilerin, isteklerin, hedeflerin, sorumlulukların bir adım ötesinde olmak anlamına vurgu yapan, birbirine benzer ürünler, hizmetler, kurumlar arasında daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu izlenimi ve düşüncesi yaratmaya yardımcı olan *kalite* her türlü söylemin içinde yer almaktadır; *“Eğitimde kalite”*, *“toplam kalite”*, *“görüntü kalitesi”*, *“hizmet kalitesi”*, *“yazılım kalitesi”*, *“baskı kalitesi”*, *“kaliteli giyim eşyası”*, *“kalite sistemleri”*, *“kalite politikaları”*, *“kaliteli işçilik”*, *“kaliteli yaşam”*, *“kaliteli insan”* vs. Kısacası, *“kalite”* sözcüğü ve olgusu günlük yaşamımızın ve iş yaşamımızın, gerçekleştirilen eylemlerin ve uygulamaların vazgeçilmez, ayrılmaz bir parçası, büyüklü bir söylemi olarak ruhların ve gönüllerin fethedilmesinde odak noktası konumundadır.

Ancak bizim bu çalışmada ağırlıklı olarak üzerinde duracağımız konu, toplumsal yaşam içerisinde kişilerarası iletişim sürecinde her geçen gün daha da önem kazanan söylemin/ söylemlerin kalitesidir. Bu noktada *“kalite”* kavramını, sözlükbilimsel açıdan öncelikli olarak ele almak uygun olacaktır.

Türk Dil Kurumu kalite kavramını, *“bir ürünün bilinen en iyi özellikleri bünyesinde taşıma durumu”²* olarak tanımlarken, bir diğer açıklama, *“bir ürünü veya hizmetin belirlenen bir ihtiyacı karşılama özellikleri ve karakteristikleri (kalitenin kullanılmaya uygunluk kavramı), bir ürün veya hizmetin iyilik derecesi (karşılaştırma kavramı). Çoğunlukla ideal*

1 Bkz., www.biyomed.com, Ceren Ulukanoğlu, *“Toplam Kalite Yönetimi ve Kaizen Felsefesi”*, 17.02.2012.

2 www.tdk., Kalite Maddesi, 29.12.2011.

bir standart veya diğer kaynaklara ait benzer ürün veya hizmetlerle karşılaştırılarak öznel olarak belirlenir. Ürün veya hizmetin özellik veya karakteristiklerinin nicel olarak belirlenmesi (nicel kavram)³ biçiminde yapılmaktadır. Kavrama açıklık getiren bir diğer görüş ise şu tümcelerle aktarılmaya çalışılmaktadır: Müşteri memnuniyetine giden yolda onların ne bekledikleri ve ne istedikleri bilinciyle harekete başlamak, var olan yönetim gücü, akıl ve becerileri ile kaynakları etkin kullanarak ürün ve/veya hizmeti üretmek, bu ürün ve/veya hizmeti meydana getirirken süreçleri izlemek, ölçmek, denetlemek ve ilerlenen bu yolda ortaya çıkmış bulguları sürekli değerlendirerek iyileştirmektir.⁴ Her alana özgü yapılan kalite tanımları bir bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde ortak kimi sözcüklerin, nitelendirmelerin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Kalite;

- Koşullara göre süreklilik gösteren, dinamik, devingen ve değişken olma özelliği,
- Gereksinimlere uygunluk özelliği,
- Değer olgusunu yaratma özelliği,
- Olumsuzluklardan, eksikliklerden kaçınma, özelliği taşımaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, kalite denildiğinde öncelikli olarak akıllara örgüt yapısı, örgütsel iletişim, örgütsel psikoloji, toplam kalite anlayışı, ürün kalitesi vs. gibi örgüt şemsiyesi altında yer alan kimi ölçütler, etmenler gelmektedir. Ancak, iletişim türleri içerisinde etkin bir yöntem olarak karşımıza çıkan yüzyüze iletişim, kişilerarası iletişim kurulurken, bireyler gerçek anlamda iletişim becerilerini, yetilerini olması gerektiği biçimde kullanıma sokmaktalar mı? Ya da kullanıma sokma gereksinimi duymaktalar mı? Kullandığımız ürünler, giysiler, aksesuarlar, gidilen restoranlar, oturulan evler, modern yaşam sarmalı içinde her geçen gün kalite düzeyinde yukarı doğru bir ivme kazanırken, karşımızdaki kişilerle kurulan iletişimin kalitesi tam tersine aşağıya doğru bir iniş grafiği çizmekte olduğu sanırım hemen hemen herkesin dikkatini çeken bir nitelik taşımakta... Bir başka deyişle, iletişim kavramının yüklendiği vurucu güç ve itici kuvvet günden güne yok olmakta... Dolayısıyla, söz konusu etmenleri, örgüt iletişimi, marka iletişiminin dışında, kişilerarası iletişim düzeyinde nasıl ilintilendirmek gerekmektedir. Bireylerin birbirleriyle kurdukları iletişimin kalitesi, niteliği ne anlama gelmektedir sorusu karşımıza çıkmaktadır.

Kişilerarası İletişim Sürecinde Kalite Olgusu

İletişim edimlerinin içinde en etkili ve en etkin iletişim türü olarak bilinen kişilerarası iletişim, ikili ilişkiler açısından belirleyici bir işlev üstlenmektedir. Kişilerarası iletişimi gerçekleştirmenin birçok amaçları ve sonuçları bulunmaktadır hiç kuşkusuz. Ancak bu amaçlar ve sonuçlar arasında en dikkat çekici olan etmenler aşağıdaki biçimde sıralanabilir:

- İstekleri yerine getirme,
- Kendimizi ya da diğerlerini tanımlama,
- Kimlik oluşturma ya da oluşturulmuşu sürdürme,
- Herhangi bir nedenle birbirini anlama, bağlamı kurma,

3 <http://sozluk.yildiz.edu.tr/Dictionary.do>, 29.12.2011.

4 Bkz., [http://www.meslekgrubu.com/makale/45 kalite-nedir.aspx](http://www.meslekgrubu.com/makale/45%20kalite-nedir.aspx), 29.12.2011.

haberdar olma, bilgilenme, yorum yapabilme olanakları çerçevesinde başkalarıyla iletişim kurma konusunda yaşanan hız üzerine övgüler yağdırılırken aslında tam tersi bir durumun yaşandığı ve başkalarıyla istenilen etkinlikte iletişim kurulamadığı gerçekliği kendini göstermektedir. Bir başka deyişle, teknolojik iletişim sosyalleşme, çevre edinme, paylaşma görüntüsü altında derin yapıda insanların yabancılaşmasına ve yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Bu yabancılaşma ve yalnızlaşma beraberinde bireylerin kendilerini yeterince ifade edememe, anlatamama gibi iletişimde beceri eksikliğini de beraberinde getirmektedir. Günlük yaşam içerisinde, kaç kere kendi kendinize şu tümceleri söylerken bulduğunuzu hiç düşündünüz mü?: “Ben mi anlatamıyorum, karşımdaki insanlar mı beni anlamıyor”, “kendimi ifade etmek için ne yapmalıyım, hangi sözcükleri kullanmalıyım, nasıl davranmalıyım”, “insanlar benim söylediklerimi, isteklerimi, beklentilerimi algılamamak için neden bu kadar direniyor” vs. Kısacası, her geçen gün teknik anlamda gelişim gösteren iletişim araçları ileti aktarımı açısından sınırları ortadan kaldırıp iletişimi kolaylaştırırken diğer taraftan kendine özgü diliyle ve simgeleriyle etkin ve etkili iletişimi yok etmektedir. Bu durumda bir karşıtlık söz konusudur. Aynı durum yüzyüze iletişim sürecinde de geçerlidir. İnsanların günden güne daha bilinçlendiği, daha bilgi sahibi olduğu, daha eğitilmiş olduğu ve daha toplumsallaştığı bir dönemde başkaları ile iletişimmemek...

Amaçlandığı gibi iletişim kuramamamız ya da iletişimmemizin en temel nedenlerinden biri de, hiç kuşkusuz, dili doğru ve etkili biçimde kullanamamak ya da dilde gerçekleşen bozulma ve yabancı sözcüklerin dile girmesi ve kullanılmasıyla yaşanan yabancılaşma olgusudur.

Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın tehlikeli boyutta olması nedeniyle, TBMM Araştırma Komisyonu olarak hazırlanan taslak raporunda Türkçede yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine yer verilmiştir. Raporda yer alan birçok madde başlıkları arasında konumuzla da ilintili olan üç temel sorun ön plana çıkmaktadır⁷:

Söyleyiş Bozuklukları: Sözcüklerin yanlış sesletilmesi, vurguda bozukluk... Başta gençler olmak üzere argo sözcüklerin yaygın kullanılması hatta bunun bir iletişim biçimine dönüşmesi. Örneğin, chat dilinin yoğun kullanımıyla, gençler arasında, toplumun belli bir yaş düzeyinde olanların anlamakta zorluk çektiği kimi sözcükler toplumsal yaşama girmiştir: slm (selam), mrb (merhaba), simge kullanımları J, L, :D gibi...

7 Bkz., www.mufettisler.net, Doğan Ceylan, “Türk Dilinin Korunması”, 05.02.2012.

Anlam Bozuklukları: Sözcüklerin yüklendikleri anlamların tam olarak bilinmemesi, gençlerin duygu ve düşüncelerini anlatmada sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır. Ayrıca bağlama uygun sözcüklerin kullanılmaması ve anlamlı cümlelerin kurulamaması da tümceler ve söylemlerin kurgulanma aktarılma süreçlerinde kimi sıkıntılar doğurmaktadır. Bu bağlamda, eylem kullanımlarında yanlışlar, “hani”, “yani” gibi sözcüklerle anlatmak istediklerini yeniden açıklama isteği, iletişim sürecinde en sık yaşanan sorunlardır.

Bilgisayar Dili: Özellikle dijital ortamlarda ve mecralarda oluşturulan dijital dil kullanımı... Biraz daha açıklamak gerekirse, gençlerin, sosyal medya olarak nitelendirilen Facebookta, Twitterda, sohbet odalarında, bloglarda ya da MSN’de, dilde ekonomi yaparak, dilde tutumlu davranarak kendilerine özgü bir iletişim düzeneği kurdukları gözlemlenmektedir: “Tamam” yerine “ok” ya da “oki”, “hoşça kal” yerine “bye”, “hoş geldin” yerine “hg” ya da “hoş bulduk” yerine “hb”, “selam” yerine “slm”, “nasılsın” yerine “nbr”, “kendine iyi bak” yerine “kib”, “değil” yerine “diil”, “iyi” yerini “ii”, “ne yapıyorsun” yerine “napıyon”, “gelecek misin” yerine “gelicen mi” vs. Bu örnekleri çoğaltmak olası... Bir de değişik sözcüklerin aktardığı değişik anlamların yer anladığı dil düzeneklerinin de yaygın bir biçimde kullanılması söz konusudur.

Sözcük Dağarcığının Yeterli Olmaması: Toplum olarak okuma alışkanlığının daha küçük yaşlarda yaşam biçimi olarak kazanılmamış olması nedeniyle, günlük yaşam içerisinde bireylerin çoğu çok az sözcükle, duygularını, düşüncelerini, bilgilerini aktarmaya çalışmaktadır. Bu nedenle, bireylerin olması gerektiği biçimde kendilerini ifade edememe sorunu yaşanmaktadır. Bu sorun doğrultusunda kimi zaman “ayrıyetten”, “hani”, “yani” gibi sözcüklerle, dile getirilen bir önceki tümceyi açıklama gereksinimi duymaktadır kişiler. Sözcük dağarcığının geniş bir yelpazeyi kapsamamasıyla birlikte, yerinde ve bağlama uygun kullanılmayan sözcükler ya da anlamlarının ne olduğu bilinmeden kullanıma sokulan sözcükler de kişilerarası iletişim sürecinde kimi sıkıntıların yaşanmasına neden olan etmenler olarak yer almaktadır. “İletişim sürecinde, göstergelerin çeşitli nedenlerle anlaşılabilmesi, belirsiz bir duruma yol açar. Bir dildeki belirsizlik kavramı hep iletişim aşamasında gerçekleşen durumdur. Dilde kullanılan sözcüklerin birden çok anlamı olduğundan, bağlamı çok net olmazsa, kullanılan sözcüklerin hangi anlamlarda kullanıldıkları bilinmeyebilir. Bu durum, vericinin oluşturduğu bildiri ile doğrudan ilintilidir.”⁸

Yabancı Sözcük Kullanma Arzusu: Yabancı sözcüklerin etkisi her yerde kendini göstermektedir. Belli meslek guruplarının kendilerine özgü bir terminolojileri olması son derece doğaldır ancak meslek iletişimi dışında gerçekleştirilen iletişim süreçlerinde, bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde yabancı sözcüklerin de ağırlıklı olarak kullanıma sokuldukları gözlemlenmektedir. Yabancı sözcükleri kullanma ayrıca dil bilincinin ve milli dil olgusunun yeterince toplum bireylerinde oluşmadığının da bir göstergesi olarak kendini göstermektedir.

Karşılıklı iletişim sürecinde, iletişimin yönünü, kalitesini belirleyen bir diğer etmen de soru sorma biçimidir. Genellikle çok fazla önemsenmeyen, dikkat edilmeyen bu etmen, iletişimin devam etmesini ya da kopmasını sağlayıcı bir işlev üstlenmektedir. Bu çerçevede beş biçimde soru yönelttiğimizi hatırlatmakta yarar var: bilgi almak, bilgi vermek, anlaşılıp anlaşılmadığını sınamak, karara ulaşmak ve konuya dikkat çekmek.⁹

8 V. Doğan Günay, *Dil ve İletişim*, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2004, s.251.

9 Bkz., <http://www.gencgelisim.com/v2/content/view/1215/2>, 05.02.2012.

Bu çerçevede, toplum içinde yaşayan bireyler sahip oldukları ve çevrelerine yansıttıkları kimlikler çerçevesinde, sundukları kimlikler doğrultusunda seçtikleri sözcükler ve söylemler, sundukları konuşma biçimleri, kurguladıkları iletişim süreçleri kendileriyle bütünleşmekte ve bu bütünleşme kendilerine daha değişik bir değer kazandırmaktadır. Bu değer kazanımının bir diğer oluşturucu ögesi de başkalarıyla diyalog kurmak ya da diyalog kurabilmektir. Diyalog, statü ve güç farklılıklarını askıya alan ve herkesi eşit düzeye çeken, ön şartsız duymaya, dinlemeye, anlamaya ve var olanların ötesindeki anlam boyutlarında ortak uzlaşa üretmeye dayalı özel bir iletişim biçimidir.

Sonuç

İletişim özellikle kişilerarasında geçen iletişim sürecine etki eden ve kimi zaman da bu süreçte sorunlara neden olan kitle iletişim araçlarını ise, sanırız özel bir makalede incelemek yerinde olacaktır! Medya ya da kitle iletişim araçlarının değişik kanallarla aktardığı veriler, bilgiler bireylerin yaşam kalitesini bozabilir ya da en azından etkileyebilir. Çünkü bireyler, “iletişim sistemlerini kendi beyinlerinde yapılandırmış oldukları iletişim haritalarına göre gerçekleştirirler. Bu iletişim haritasını sahip oldukları beş duyunun getirmiş olduğu bilgilerle yapılandırırılar.”¹⁰ Sonuçta, medya aktardığı mesajlarla (görsel, dilsel, işitsel) bu iletişim haritasında veriler yanlış yorumlanabilir. Örneğin, deprem ile ilgili haberlerde yaşanan bu değil midir? Bu durumda, hem bireyin yaşam kalitesi hem de çevreyle iletişimi güdültüye uğramaz mı?

Kaliteli iletişim olgusundan söz ederken yalnızca dilin kullanımı üzerine konuşmak, yoğunlaşmak da yeterli değildir. Kalite iletişim süreci beraberinde birçok olguyu da getirmektedir. Sanırız bu noktada karşımıza çıkan temel sorunlardan bir tanesi de, insanların kendini ve başkalarını tanımamalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, bir kişiye, “kendinizi tanıtır mısınız” diye bir istekte bulunduğunuzda, karşınızdaki kişinin vereceği yanıt, çoğunlukla adından, soyadından, mesleğinden, eğitim durumdan daha ileriye gitmez. Bir başka deyişle birey, kişilik yapısına, hangi tutum ve davranışı neden sergilediğine, insanlarla ilişki biçimlerine, zihinsel niteliklerine, iletişim becerilerine, yeterli ve yetersiz yönlerine ilişkin bilgi aktarımında bulunması gerektiğinin farkında bile değildir. İç gözlem yapmaz hatta yapmaktan kaçınır, başkalarından izlenimler edinmez, eşduyum (empati) yapmaz, kendini değerlendirme ölçekleri belirlemez. Dolayısıyla etkili ve etkin bir iletişim sürecinde kişinin kendini tanıması son derece önemlidir. Bununla birlikte başkalarını tanıma da önemli bir diğer etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Her insan ilişki kurduğu kişileri belli bir oranda da olsa tanımak zorundadır. Kişilerarasındaki ilişkilerin olumlu ve uyumlu gelişmesinde tanıma olgusu temel koşul olarak yer almaktadır. Ayrıca başkalarına saygı göstermeyi ve paylaşma duygusunun oluşmasına yardımcı olmakla beraber, insanın zihinsel ve toplumsal yönlerinin gelişmesini sağlamakta, ortak yaşamı kolaylaştırmakta ve duyguların, düşüncelerin denetim altına alınmasına zemin hazırlamakta, isteklerin ve başkalarından beklentilerin hangi düzeyde olması gerektiğini ortaya koymaktadır.¹¹ İşte bu noktada kurulan iletişimin biçimi, içeriği, seçilen sözcükler önem kazanmaktadır.

10 Nursel Telman, Pınar Ünsal, İnsan İlişkilerinde İletişim, İstanbul, Epsilon yayınları, 2009, s.212.

11 Bkz., Yıldız Dilek Ertürk, Davranış Bilimleri, İstanbul, Kutup Yıldızları Yayınları, 2010, s: 88-91.

Dil bir bakış biçimidir. Bir dili kullanmak demek onu kendi algılama içine getirmek demektir. Yine bir sözcüğü kullanmak demek o sözcüğün ne anlama geldiğini, göndergesinin ne demek olduğunu bilmek demektir. Dolayısıyla konuşma edimini, duygu, düşünce ve her türlü isteği anlatma ve aktarma edimi¹² olarak tanımlamak uygun olacaktır. Ancak etkili iletişimden, iletişimin kalitesinden söz edildiğinde, bireylerin ardı ardına sözcükleri dile getirmeleri, aktarmaları ve tümce kurmaları, onların başkalarıyla iletişim kurduklarının göstergesi olamaz. Çünkü iletişim kurmak yalnızca sözcükleri peş peşe sıralamak değildir.

Bireylerin, zengin bir içeriğe sahip anadilini, bütün çeşitliliği, çokrenkliliği, çokanlamlılığı içerisinde dinamik bir yapıda, bir bütün olarak dengeli ve tutarlı bir biçimde kullanıma sokarak, duygularını, düşüncelerini, bilgilerini iyi ifade eden, açıklayan, yorumlayan ve değerlendiren aktörler olması kaliteli iletişim açısından son derece önemlidir. Belki de, toplumsal yaşam içerisinde kaliteli iletişim, kaliteli söylem olgusu nasıl sağlanabilir sorunsalı yerine ilköğretimden itibaren Türk dilinin önemi, incelikleri, anlatım biçimleri, yazım ve imla kuralları, anlamlandırma, değerlendirme ve yorumları süreçleri yönünde öğrencilere daha nitelikli bir eğitim nasıl verilebilir sorunsalını tartışmak uygun olacaktır...

Kaynakça

- İrdoğan, İrfan, İletişimi Anlamak, Ankara, Erk Yayınları in Emine Kılıçaslan, İletişim Kurma Becerileri, İstanbul, Kriter Yayınları, 2011.
- Gürüz, Demet, Ayşen Temel Eğinli, Kişilerarası İletişim, Nobel Yayınları, 2011.
- Günay, V. Doğan, Dil ve İletişim, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2004.
- Telman, Nursel, Ünsal Pınar, İnsan İlişkilerinde İletişim, İstanbul, Epsilon yayınları, 2009.
- Ertürk, Yıldız Dilek, Davranış Bilimleri, İstanbul, Kutup Yıldızları Yayınları, 2010.
- www.biymed.com, Ceren Ulukanoğlu, “Toplam Kalite Yönetimi ve Kaizen Felsefesi”, 17.02.2012.
- http://www.meslekgrubu.com/makale/45 kalite-nedir.aspx, 29.12.2011.
- www.tdk., Kalite Maddesi, 29.12.2011.
- http://sozluk.yildiz.edu.tr/Dictionary.do., 29.12.2011.
- http://www.gencgelisim.com/v2/content/view/1215/2, 05.02.2012.
- www.velutsan.com.tr

12 Bkz., Doğan Günay, A.g.y., s.35.

TÜRKİYE'DE CUMHURİYET'İN İLANINDAN GÜNÜMÜZE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARI¹

THE POPULATION POLICIES IN TURKISH REPUBLIC FROM THE PROCLAMATION TO THE PRESENT

Elif Yüksel OKTAY²

elifsel@gmail.com

Özet

Nüfus politikaları hükümetlerin nüfusun niceliği, niteliği ve dağılımını etkileyen kararları olup; ülkelerin eğitim, sağlık, istihdam, barınma, şehir planlaması, tarım ve sanayideki gelişmeleri de etkilemektedir. Nüfus kavramının, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinden itibaren ulusal politikalar içinde önemli bir yeri olmuştur. Yaşanan savaşlar nedeniyle azalan nüfusun, geniş yurt topraklarına göre ekonomik, sosyal, askeri savunma v.b. yönlerden olumsuz bir etki yarattığı düşüncesiyle nüfusu arttırmaya yönelik önlemler alınmıştır. 1960'lı yıllara kadar uygulanan pro-natalist politikalar (doğumları teşvik edici, doğum oranını arttırmayı amaç edinen politika) sosyal, ekonomik ve hukuki tedbirlerle desteklenmiştir. Ancak 1950'lerin sonlarına doğru artan nüfusun ekonomik ve sosyal problemlere neden olacağına ilişkin duyulan endişeler, kendini 1963 yılında geçilen planlı dönemde göstermiş ve nüfus artış hızının düşürülmesine yönelik tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bu çalışmada nüfus ve nüfus politikası kavramları ele alınarak; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze uygulanan nüfus politikaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, nüfus politikaları, Türkiye

Abstract

Population policies are the decisions of governments that affect the quantity, quality and distribution of the population. These decisions also affect the country's education, health, employment, housing, urban planning, agriculture and industry developments. The concept of the population has an important place in national policies of Turkey since the early days of Republic. Because of the idea that the declining population due to wars would have negative impact on economic, social, military, defense etc, measures were taken to increase the population during the early days of the Republic. Until 1960 the pro-natalist policies (encouraging births, and aiming to increase the birth rate policy), social, economic and legal measures were supported. However, towards the end of the 1950s the concerns about the economic and social problems that the growing population might cause increased. In 1963 the planned measures were taken to reduce the population growth rate. In this study, based on concepts of population and population policy, population policies implemented since the foundation of the Republic of Turkey will be examined.

Key words: Population, population policies, Turkey

1 Bu çalışma 5-8 Haziran 2013 tarihleri arasında Kosova'da Prizren Üniversitesi'nde düzenlenen "Doğunun Batısı, Batının Doğusu Uluslararası Balkanlar Konferansı"nda sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

2 Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İ.İ.B.F. Çalışma Eko. ve End. İlişk. Bölümü Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Nüfus kavramı genel olarak; sınırları belli olan bir sahada, belirli bir anda yaşayan insanların meydana getirdikleri bir topluluk olarak tarif edilir. Nüfus konusu ile başta Demografi olmak üzere, Coğrafya, Sosyoloji, Ekonomi, Tarih, Biyoloji ve Tıp gibi bilim dalları ilgilenmektedir (Gümüş, www.anadolu.edu.tr/aos/kitap/ioltp/2291/unite06.pdf). Nüfus kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup, kişi/ can anlamına gelen nefis kelimesinin çoğuludur. Bir şehir, bir bölge veya bir memlekette oturanların tümü, kimse, kişi, özel bir kategori meydana getiren bireylerin tümü (tarım nüfusu gibi) şeklinde tanımlanabilen nüfus kelimesi, başka bir tanıma göre ise “bir doğa parçasını, kendine ülke yapmış, bunu nesiller boyu sürdürmüş, böylece günümüze kadar gelebilmiş, bundan sonra da varlığını sürdürebilecek olan yaşayan insanlar topluluğudur” (Murat, 2007:43).

Günümüzde nüfus, tüm dünyada üzerinde en çok durulan konulardandır. Nüfus, bir ülkeyi askeri, ekonomik, siyasi, sosyal ve çevre açısından etkiler. Tarihin ilk çağlarından bu yana insanoğlu “Nüfusun artması mı, yoksa azalması mı gerekir? Nüfus artışı ne gibi sonuçlara yol açar?” sorularına sürekli cevaplar aramıştır. Nüfus sürekli değişen bir olgudur. Doğumlar, ölümler ve göçler nüfusun niceliğini ve niteliğini sürekli değiştirmekte, devletler bu durumlara göre politikalar izlemektedir. Tarih boyunca savaşlar, salgın hastalıklar, kıtlık vs. nedenlerle gerçekleşen ölümler devletleri telaşlandırmıştır. Askeri, siyasi, ekonomik, dini ve sosyal gerekçelerle nüfus artış politikaları uygulanmıştır. Bununla beraber artan nüfusun gıda problemleri başta olmak üzere ekonomik, sosyal ve çevreyle ilgili bir çok probleme yol açacağı endişeleri de nüfusu azaltmaya yönelik politikaların uygulanmasına neden olmuştur.

Türkiye’de, cumhuriyetin ilanıyla beraber savaşlar ve salgın hastalıklarla azalan nüfusu arttırmak için pronatalist politikalar izlenmiştir. 1950’li yılların sonuna doğru ortaya çıkan hızlı nüfus artışının birçok ekonomik ve sosyal probleme sebep olduğu ileri sürülmeye başlanmış ve nüfus artış hızını düşürücü politikalar takip edilmiştir. Bu dönemin 2008 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın doğum oranlarının azalıp, nüfusun 2023 yılına kadar giderek yaşlanmaya başlayacağı, Türkiye’nin genç nüfus avantajını kaybetmeye başlayacağı gerekçeleriyle, kadınlara “en az 3 çocuk yapın” çağrısı ile sona erdiği ve artık bu çağrının Türkiye’de pronatalist politikaların başlayacağını habercisi olduğu söylenebilir (<http://www.akparti.org.tr/site/haber/42083/3-cocuk-soylemi-stratejik-bir-bakis-acisidir> / başkanlıklar, Erişim Tarihi: 13.04.2013).

Bu çalışmada nüfus ve nüfus politikası kavramları ele alınarak; Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan günümüze nüfusu ve uygulanan nüfus politikaları incelenecek ve Türkiye’de artık pronatalist politikalar uygulanmalı mı? sorusuna cevap aranacaktır.

1. NÜFUS POLİTİKASI KAVRAMI

Nüfus politikası kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bir tanıma göre, devletin nüfus alanında ulusal menfaatlerin korunması için aldığı tedbirlerin, yaptığı hareketlerin hepsine birden nüfus politikası denilirken; başka bir tanıma göre bir devletin nüfus politikası yasama organı ile yürütme organının nüfusla ilgili karar ve eylemlerinin tümünü gösterir. Ya-

pılan bir diğer tanıma göre ise nüfus politikası, nüfusun büyüklüğünü, yapısını ve yersel dağılımını doğrudan doğruya etkileyecek şekilde devletin alacağı tedbirlerin bütünüdür. Birleşmiş Milletlerin bir tanımından da burada söz edilebilir. Bu tanıma göre, nüfus politikası nüfusun büyüklüğü ve artış hızı, yersel dağılımı (ulusal ve uluslararası) ve demografik nitelikleri gibi önemli demografik değişkenleri etkilemek suretiyle, ekonomik, sosyal, demografik, siyasi ve diğer ortak toplumsal hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmak amacı ile hazırlanan tedbir ve programlardır. Ancak unutmamak gerekir ki, nüfus politikası sorunu yeni bir konu değildir. Nüfus sorunu muhtemelen organize devlet hayatı doğduğundan beri kendini göstermiştir (Güriz, 1975:9). Dünyada genel olarak uygulanan üç çeşit nüfus politikası vardır. Bu politikalar aşağıda açıklanmaktadır.

1.1. NÜFUS ARTIŞ HIZINI ARTTIRMAYA YÖNELİK NÜFUS POLİTİKALARI (PRONATALİST POLİTİKA)

Tarih boyunca insanlar yeryüzüne egemen olmak istemişlerdir. Bundan dolayı sayısal oranlarını arttırmak için öncelikle üremeyi teşvik etmişler, aynı zamanda sağlıklı yaşama süresini uzatabilmek amacıyla çeşitli tıbbi tedbirler almışlar, kişi, aile, toplum ve nihayet millet olarak varlıklarını sürdürebilmek için savaşmışlardır. Ölenlerin yerini yeni doğanlar almadıkça aile devamlılığının sağlanamayacağı, tarım toplumlarında geçimin sağlanması için yeterli üretimin yapılamayacağı, aile güvenliğinin temin edilemeyeceği gibi kanaatler yerleşmiş, çok çocuk sahibi olmanın toplum ve insanlık için iyi olduğu kanaatini sürdürmüşlerdi. Ancak yine de nüfusu arttırma düşüncesinin şekillenmesinde devletlerin askeri üstünlük kurma endişelerinin ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Gerçekten de eski Yunanistan'da sürekli savaşların yol açtığı insan kayıplarını telafi edebilmek için çok sayıda ve sağlıklı bir gençliğe şiddetle ihtiyaç duyulmuş, bunun için de belirli bir yaşa gelenler için evlenme mecburiyeti getirilmiş ve çok çocuklu babalara çeşitli ayrıcalıklar verilmişti. Platon ve Aristo gibi dengeli, istikrarlı nüfus ilkesini savunan düşünürler dahi devletin askeri bakımdan güçlü sayılabilmesi için nüfus fazlalığının gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Roma'da nüfus artışını teşvik edip, çocukların yetiştirilmesinin bir kamu hizmeti sayılmasını, hatta meydana gelen nüfus azalmasının önlenmesi için Sezar ve August tarafından kısırlar ve bekarlar aleyhine kanun çıkarılması ve veraset düzeninin evli olan aile fertlerini koruyacak biçimde oluşturulması istenmiştir. Eski Yunan ve Roma'da olduğu gibi Hristiyanlık inancında da nüfusu arttırmak için bilinçli bir politika izlenmekteydi. İncil'in "Genese" bölümünde yer alan "velûd ol, çoğal, arzı doldur" ifadesinden de anlaşılacağı gibi halka genç yaşta evlenme ve çok çocuk sahibi olmaları tavsiye edilmektedir. Genel olarak Katolik Hristiyanlara ait olan bu görüş Protestan Kilisesi tarafından da benimsenmektedir. Örneğin Lûther'in "çoğalma" yolundaki ilahi emri uyarınca "Tanrı her kuluna rızkını verir inancını savunduğu bilinmektedir. Hristiyanlıkta olduğu gibi İslam Dini'nde de nüfus konusu ile ilgili çok sayıda bilgi mevcuttur. "Evleniniz ve çoğalınız, kıyamet gününde sizin çokluğunuzla övüneceğim" hadisi ve "servet ve çocuklar bu dünyadaki yaşantınızın zinetleridir" ayeti İslam dininin evlenmeyi ve çok çocuk sahibi olmayı özendirici konumunu belgelemektedir (Semiz, Bahar 2010: 426-427).

Avrupa'da 20. yüzyılın ortalarına kadar nüfus artışı teşvik edilmiştir. Örneğin İngiltere'de şöyle bir düşünce gelişmiştir. "İngiliz erkekleri evlenince en az üç çocuk ister, biri ken-

disi, biri karısı, biri de vatani için”. Bu ve benzeri düşünceler sadece İngiltere değil, tüm dünyada yaygındı. Bu düşüncelerin sonucunda 19. yüzyılın başında İngiltere’nin nüfusu 9.2 milyondan, yüzyılın sonunda 36.1 milyona çıkmıştır. Aynı dönemde Almanya’nın nüfusu da 24 milyondan, 64 milyona yükselmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesi “Almanlara karşı nasıl başarılı oluruz?” sorusuna Fransa’nın eski bakanlarından Landry’nin verdiği cevap manidardır. Landry 1871’de Almanların miktarına yakın olan Fransa’nın nüfusu o zamandan beri Almanlara paralel olarak artsaydı 1914 senesinde savaş başladığı zaman askeri vaziyetimiz başka olur, savaş çıkmazdı şeklinde bir tezi savunmuştur (Semiz, Bahar 2010: 428).

Nüfus fazlalığının gerekli olduğunu düşünenler şu görüşleri ileri sürmektedirler. Nüfus askeri, ekonomik, siyasi bir güçtür. Günümüzde bütün milletlerin en önemli amacı ekonomik ve sosyal gelişmelerini mümkün olduğunca hızlandırmak ve fertlerinin refah seviyesini yükseltmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için gerekli her türlü mal ve hizmetin bol ve daha kaliteli bir şekilde üretilmesi gerekmektedir. Üretimin miktar itibarıyla çoğaltılabilmesi ve kalite itibarıyla geliştirilebilmesi için her ülke insan gücü kaynaklarını azami derecede değerlendirmek zorundadır. Ekonomik gelişme temposunu hızlandırabilmek için diğer bütün şartlar eşit olduğu takdirde, beşeri kaynakları değerlendirmek gerekir. Bunun için, ya çalışan kafa ve kol sayısını arttırmak veya çalışanların verimini yükseltmek gerekir. Hangi ülkede bu iki husus daha fazla gerçekleştirilirse ekonomik değer açısından emek arzı o oranda artmış olur. Bir ülkenin nüfusu emek arzını tayin eden en önemli unsurdur. Diğer üretim faktörlerinin eşit olduğu varsayılırsa, nüfusu fazla olan ülkede emek arzı daha fazla ve o ülkenin üretim kapasitesi, milli geliri ve ekonomik gücü daha üstün olacaktır (Zaim, 1997:107-108). Günümüzde doğumların azalarak nüfusun yaşlanmasıyla nüfusun dinamik özelliğini kaybedeceği, işgücü oranının azalacağı, nüfusun azalmasının ülkenin askeri gücünü azaltması dolayısıyla nüfusun varlığının ve geleceğinin tehlikeye gireceği gibi endişeler pronatalist politikaların güdülmesindeki temel sebeplerdir.

1.2. NÜFUS ARTIŞ HIZINI AZALTMAYA YÖNELİK NÜFUS POLİTİKALARI (ANTİNATALİST POLİTİKA)

Nüfus artışının karşısında olan görüşler, nüfus artışını yavaşlatan politikaları destekler. Dünya ülkelerinde, insanlık tarihi boyunca asıl önemli yeri işgal eden nüfus politikası budur. Nüfus artışını yavaşlatma konusunda rol oynayan en önemli faktör gebeliği ve doğumu önleyen, doğumdan sonra çocuk sayısını azaltan önlemlerdir. Gebeliği engelleyen önlemler tarihin çeşitli devirlerinde en ilkel kabilelerden, en gelişmiş ülkelere kadar hemen hepsinde başvurulan bir araç olmuştur. Bugün bile gebelikten sonra doğumu önleyici bir önlem olarak çocuk düşürme hala önemini korumaktadır. Ayrıca tarihin kanlı sayfalarına geçmiş olan çocuk katliamları nüfus kontrolünün doğumdan sonraki uygulama şekli olarak sık sık başvurulan yöntemlerden biri olmuştur.

Günümüzde aile veya nüfus planlaması evli çiftlerin aile büyüklüğünü (çocuk sayısını) ekonomik imkanlarına ve bireysel isteklerine göre sınırlayabilmeleri ve doğumlar arasında istenen süreleri ayarlayabilmeleri anlamına gelmektedir. Bu bakımdan giderek önemi artan gebeliği önleyici önlemler nüfus artışını kontrol hedefine yönelmiş bir nüfus politikasının temel unsurları arasında yer almaktadır. Refah içinde bir hayat yaşamak için nüfus

miktarını yörenin şartlarına göre ayarlamak nüfus artış hızını düşürmek soruna çözüm sağlayabilmektedir. Nüfus artışına karşı çıkan kötümser görüşlere göre, gelişmemiş ülkelerin artan nüfusu, iktisadi kalkınmayı sınırlayıp büyümeyi baskı altına alabilmektedir (Yanardağ, Özgen, Haziran 2003: <http://www.mevzuatdergisi.com/2003/06a/02.htm>).

Nüfus artışına karşı çıkan görüşleri anlatırken İngiliz nüfus bilimci ve politik iktisat teorisini Robert Thomas Malthus'u da zikretmek gerekir. Daha sonraları çok eleştirilmesine rağmen, artan nüfusun topluma zarar getireceğini düşünen Malthus, toplumdaki fakirliğin nedenini besin maddeleri üretiminin, gitgide artan nüfusa yetmemesi olarak açıklamıştır. Malthus'a göre, toplumdaki fakirliğin nedeni, besin maddeleri üretiminin bir aritmetik diziye, nüfusun ise bir geometrik diziye bağlı olarak çoğalmasındır. Böylece, besin maddeleri üretimi gitgide artan nüfusa yetişemez, yeterli olamaz duruma gelmektedir. Bu nedenle devlete sosyal bir yön vermek anlamsız olup, mesele nüfus ile ilgilidir. Sosyal yardımlar besin maddeleri üretimini hızlandıramaz ama nüfus artışını hızlandırır. Nüfus hiçbir engel tarafından durdurulmadığı takdirde, her 25 yılda bir iki katma çıkmakta ve devirden devre bir geometrik dizi halinde çoğalmaktadır. Nüfus artışının eğilimi bu olduğuna göre, insanlığın geleceği karanlıktır, insanlık açlığa doğru gitmektedir. Fakat 1970'li yıllardan sonra dünya nüfusunun çok hızlı artması, Malthus gibi düşünenlerin sayısının artmasına da neden olmuştur. "Yeni Malthusçular" adı verilen Ehrlich, Meadovvs, Mesaroviç gibi düşünürler, Malthus'un kısa sürede yanlış olduğunu, ancak uzun sürede haklı olabileceğini, dünyanın eninde sonunda üzerindeki nüfusu besleyemeyeceğini ileri sürmektedirler (Çamurcu, Mayıs 2005:98-99).

Nüfus artışına karşı olanlara göre aşırı nüfus artışının ekonomik, çevresel, tarımsal, siyasi ve sosyo-psikolojik tehlikeleri vardır. Bu görüşlere göre artan nüfus miktarı, sermaye malları aynı kalmak kaydıyla bireylerin yaşam düzeyini düşürür. Aynı tüketim düzeyini sürdürmek veya daha fazla yükseltmek olanağı ancak iktisadi yatırımları artırmakla mümkündür. Aksi takdirde nüfus, yatırımları, üretimi ve gelir artışlarını yavaşlatır. Yani marjinal tüketim eğilimi artınca marjinal tasarruf eğilimi düşer. Böyle olunca, yetersiz tasarruflar, istenilen, sermaye birikimini sağlayamayacak ve işsizlik artacaktır. Nüfus artışı daha fazla sermaye kullanımı gerektirir. Şayet nüfus artışı, sermaye artışını aşarsa, yoksulluk kısır döngüsüne girilmiş olacaktır. Bu döngüye girmemek için doğumların kontrolü istenmektedir. Oysa doğum kontrolü kısa dönemde bütün ülkeye kolayca yayılamaz. Kontrolün etkileri belki uzun dönemde hissedilebilir (Yanardağ, Özgen, Haziran 2003: <http://www.mevzuatdergisi.com/2003/06a/02.htm>).

Nüfus artışı bir yandan doğrudan doğruya, öte yandan ekonomik gelişme yoluyla kentleşmeye yol açarak, konut, sağlık ve eğitim harcamalarını da etkiler. Konut ile sağlık ve eğitim harcamaları da ekonomik faaliyeti etkilediği gibi nüfusun sosyal ve kültürel gelişmesini etkilemektedir. Sermaye birikimi ile teknolojik gelişmenin kişi başına gelir artışına yol açan önemli iki etken olduğu bilinmektedir. Sermaye birikimi ile teknolojik gelişmenin birlikte gerçekleştiği bir ortamda doğal kaynakları kullanma şeklinin nasıl değiştiği konusunda genelleme yapmak çok kolay değildir. Sermaye birikimi ile beraber gerçekleşen daha ileri teknoloji kullanmanın, daha çok ve nitelikli işgücü ihtiyacına yol açıp açmayacağı da önceden kestirmek mümkün değildir. Çünkü, nüfus artışının işgücü artışına yol açarak ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkilemesinin yanı sıra, artan nüfusun kişi başına gelir artışını olumsuz yönde etkilemesi de mümkündür (DPT, 2001:5). Bunların yanı sıra artan nüfusu beslemek için toprağın sürekli işlenmesi çevre kirliliğini arttıracaktır.

1.3. NÜFUSUN NİTELİK VE NİCELİĞİNİ İYİLEŞTİRMEK AMACIYLA UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARI

Bu politikanın amacı, nüfusun miktarının ve büyüklüğünün yanında, nüfusun bedeni yetenek, güç-kuvvet, sağlık ve eğitim yönünden kalitesinin de yükseltilmesidir. Sadece nüfusun kalitesini iyileştirmeye yönelik bir nüfus politikası örneği tarihte nadir görülmekle birlikte, nüfus artışını sınırlayıcı politika çeşitlerinde kalitenin de kontrol edildiği bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Nüfusun kalitesini belirleyen sağlık standartları, fiziksel ve zihinsel sağlamlık, fikri yetenek ve bunları geliştiren okur yazarlık, eğitim derecesi, iş ve meslek bilgi ve deneyimi gibi vasıflardan çoğu, nüfusun kalitesinin iyileştirilmesinin ekonomik refah düzeyine sıkı sıkıya bağlı olduğunu, bir başka deyişle, nüfusun kalitesinin refah ve gelir düzeyi ile doğru orantılı olarak arttığını göstermektedir (Murat, 2007:52)

2. TÜRKİYE’DE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARI

Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonra uygulanan nüfus politikaları incelenirken iki dönemden söz edilebilir. Birinci dönem Cumhuriyet’in kuruluşundan başlayarak, 1960’lara kadar süren nüfusu arttırmaya yönelik politikaların bir başka deyişle Pronatalist Politikaların uygulandığı dönem, diğeri ise 1960’lardan günümüze nüfusun azaltılmasına yönelik politikaların uygulandığı dönemdir. Son yıllarda nüfusun arttırılmasına yönelik çalışmalar pronatalist politikaların uygulamaya başlayacağı sinyalinin vermektedir.

2.1. 1923-1963 DÖNEMİNDE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARI

Türkiye’de nüfus sorunu ulusal bir politika olarak ilk kez Atatürk tarafından ele alınmıştır. Atatürk 1920’li yıllardaki söylevlerinde Türkiye nüfusunun artması, ulusal sağlık sorunlarının çözülmesi, ölümlerin azaltılması, kişilerin üretim için yetenekli bir şekilde yetiştirilmesi yönünde görüşlerini açıklamış ve bunu “büyük millet olmanın gereği” olarak nitelemiştir.

Yeni Türk Devleti’nin kuruluş döneminde ve Cumhuriyetin ilânından önce yeni bir nüfus politikasının benimsenmekte olduğunu Gazi Mustafa Kemal 1 Mart 1922 tarihinde yaptığı üçüncü toplanma yılını açış konuşmasında şöyle açıklamıştı: “Sıhhiye ve muaveneti içtimaiye hususatında takibettiğimiz gaye şudur: Milletimizin sıhhatinin muhafaza ve takviyesi, vefiyatın tenkisi, nüfusun tezyidi, emrazı içtimaiye ve sâriyenin gayri müessir bir hale ifrağı, bu suretle milletin dinç ve saye kabiliyettar bir halde sahih-ül beden olarak yetiştirilmesi...”. Atatürk’ün nüfus sorununun önemli bir yere sahip olduğu, özellikle sayım konusunun önemine değindiği 1 mart 1923 günü yaptığı Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Dördüncü Toplanma Yılıni açış konuşmasında görülmektedir: “Efendiler, nüfus meselesi bir memleketin en mühim mesaili hayatîyesindendir. İdarî, askeri, mali ve iktisadi mesailde memleket nüfusunun miktarı sahihini bilmek ne kadar elzem ise, her sene yapılacak ihşaiyat ile nüfusun tezeyüt veya tenakus miktarı anlaşılmadan esbabı tenakusu nizalesi için tedabir ittihaz etmek kaibil olmayacağı derkârdır. Binaenaleyh, yeniden tahriri nüfus icrasına pek âcil ve mübrem bir lüzum muhakkaktır. Nihayetsiz zevail ve iş-tigalat hasebiyle şimdiye kadar milli hükümetin meşgul olamadığı nüfus meselesinin yeni

sene zarfında ehemmiyetle nazarı dikkate alınması ve umumi bir tahriri nüfus hakkında Vekâletçe mutasavver lâyihanın bir an evvel Meclise takdimiyle iktisabı kanuniyet etmesi temenni olunur” (Güriz, 1975:42-43).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında uygulanan Türk nüfus politikasında İtalyan nüfus politikasının izleri görülmektedir. 1931 yılında Roma’da düzenlenen Uluslararası Nüfus Kongresi’nde Prof. Gactano Zingali’nin sunmuş olduğu “Nüfusun Kemiyet ve Keyfiyetçe İnkişafı için İtalya’da alına Tedbirler” adlı eseri İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından Türkçe’ye çevirtilerek yayınlanmıştır. Bu çalışmada Mussolini’nin benimsediği nüfus siyaseti “azami doğum ve asgari ölüm” biçiminde formüle edilmektedir. Azami doğumu gerçekleştirebilmek için evlilik kurumunun teşvik edilmesi ve korunması, doğum aleyhinde teorilerin reddedilmesi ve özellikle doğumları azaltıcı fiillerin yasaklanması önerilmektedir (Özberk, 2003:74).

Bu dönemde izlenen nüfus politikası, Şevket Süreyya (Aydemir)’in şu cümleleriyle özetlenebilir: “Çok nüfus, tok nüfus, şen ve zengin nüfus istiyoruz. Anadolu’yu boş, yoksul, yaşlı ve vıran bırakan dünkü mazimize karşı, günden güne eşelenen ve alevlenen bir kinimiz vardır. Kalabalık, şen ve zengin Anadolu yaratmanın enerjisini, bu kinimizin gittikçe tazeleşen ve taravetleşen şiddetinden alıyoruz. Dünün idaresinden teslim aldığımız bugünkü Anadolu, bütün tarihinin, tarih devirlerinin en tenha ve en bakımsız bir Anadolu’dur. Bütün medeni kabiliyetleri ihmal edilmiş, ihtiyaçları azaltılmış, adeta medeniyet harici kılınmış 14 milyonluk bu memleket halkını en kısa zamanda hiç değilse iki misline çıkarmazsak, yarının çok nüfuslu ve ileri teknikli milletleri karşısında bekamızı tehlikeye atmış oluruz... Hülâsa Anadolu, bugün bize metruk gibi görünen yolunmuş tabiatı altında, yani bir cennet hayatının bütün şartlarını saklayan bakir bir ülkedir. Bu ülke, Türk milletinin kalabalıklaşmasını ve çoğalmasını bekliyor. Hedefimiz ileri teknikli, tok, şen ve kalabalık bir Türk milletidir”. Çok nüfus, tok nüfus, şen ve zengin nüfus; ileri, teknikli, kalabalık bir Türk milleti... İşte, Cumhuriyetin İlk döneminin nüfus politikasında sloganlaşmış amaçlar bunlardı (Arı, Kasım 2003,29).

Nüfus politikası halk tarafından da desteklenmiştir. Devlet’in önderliğinde, Türk ulusu da bu politikaya inanıyor ve bu yolda devletin her uygulamasına sahip çıkıyordu. Türk devleti ve toplumunun, insan varlığına ve nüfusun artmasına verdiği önemi bir anı çok iyi ifade eder. Olay 1935 nüfus sayımında meydana gelmiştir ve dönemin gazetelerine şu şekilde yansımıştır (Yelice, 2007: 29):

“Dün sayım bürosunun telefonu çalıyor ve haber veriyor:

- Kumkapı’da bir çocuk dünyaya geldi!

Herkeste, sanki bir ordunun gelişi müjdelenmişcesine taşkın bir sevinç ve bu tam sayım arasında aramıza karışan taptaze, minimini vatandaşa “Sayım” adı veriliyor...”

19. yüzyıl boyunca ve Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar ülke topraklarına gelen göçmen sayısı 1 milyon olarak tahmin edilmesine rağmen, Osmanlı Devleti’nin gerileme ve dağılma döneminde nüfusu azalmaya başlamıştı. Savaşların ve sık sık yaşanan isyanların yanı sıra; ülkedeki sağlık koşullarının bozuk olması sonucu sıtma, kolera, tifo gibi sal-

gın hastalıkların ortaya çıkardığı yüksek ölüm oranları, insan varlığına verilmeyen önem ve bakımsızlık nedeniyle de çocuk ölümlerinde yaşanan artışlar nüfusun azalmasına neden olmuştur.

Kuruluş döneminde ülke nüfusunun yüksek olan doğum hızlarına karşın, yüksek ölümlülük nedeni ile nüfus artışı çok düşük düzeydeydi. Başka bir anlatımla 1920’li yıllarda ülke (göçler dışarıda tutulursa) yüksek doğum ve ölüm hızlarının görüldüğü nüfussal geçiş kuramının ilk evresini yaşamaktadır. Ulusal bağımsızlığını gerçekleştiren Türkiye, hızla ekonomik bağımsızlığını da gerçekleştirmek zorundaydı. Dönemin üretim koşulları dikkate alınırsa ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirmek için büyük ve sağlıklı bir nüfusa olan gereksinim açıktır. Bu nedenle nüfus artışını sağlamak için yüksek doğurganlığı sürdürecektir önlemler ile bebek ve çocuk ölümlerini düşürecek sağlık hizmetleri verilme-ye başlanmıştır. Bu işlerin yapılması için kamunun doğumdaki hedefi doğal doğurganlık düzeyine ulaşmak; ölümlülükte ise “en çok görülen, en çok sakat bırakan ve en çok öldüren” hastalıklar ile savaş olarak belirlenmiştir. Doğal nüfus artışının yanı sıra dış göçlerin özendirilmesi ile de ülkenin nüfuslandırılması amaçlanmıştır. Böylece İmparatorluk coğrafyasında bulunan fakat yeni çizilen ulusal sınırlar dışında kalan Türk nüfus dış göç ile ülkeye çekilmeye çalışılmıştır. Bu politikalar sonucu ölümler 1935-1940 döneminde binde 30 düzeyine düşmüş ve toplam doğurganlık hızı binde 6,7 düzeyine ulaşmıştır. Ne var ki İkinci Dünya Savaşı koşullarından ötürü savaş yıllarında ölümlülük yükselmiş ve toplam doğurganlık hızı düşmüştür (Peker, <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=141>).

Türkiye’nin nüfusa ihtiyacı olduğunun göstergelerinden biri de tarıma elverişli arazinin boşluğu-uydu. Nitekim ülkenin toplam yüzölçümünün %31’i tarıma elverişli olup, bunun sadece %15,67’si üzerinde tarım yapılabilmekteydi. Türkiye genç bir ülkedy ve hızla kalkınmak zorundaydı. Bu da kısa vadede ancak tarımsal üretimi arttırmakla sağlanabilirdi. Ülkenin mali durumu tarımda makineleşmeyi mümkün kılmadığı için, zirai üretimi geliştirmenin tek yolu ise emek arzını genişletmek, bir başka ifadeyle boş ve zengin arazi-yi şenlendirmektir.

Ülkenin içinde bulunduğu dahili durumun yanı sıra Avrupa’daki bir takım gelişmeler de, bol nüfus politikasını gerekli kılıyordu. Dünyada ve özellikle Avrupa’da sömürgecilik rüzgarları henüz etkisini kaybetmemişti. Avrupa’da, hala Anadolu’nun bir Türk yurdu olma özelliğini kazanamadığı iddiaları dile getirilmekte, Türkiye’nin gösterildiğinden daha az bir nüfusa sahip olduğu iddia edilmekteydi. Yayılmacı bir politika izleyen ve hatta Akdeniz ve Ege adalarında hak iddia eden İtalya diktatörü Mussolini, 1926 yılında yaptığı bir konuşmada, Türkiye’nin gerçek nüfusunun altı milyon olduğunu söylemişti. Bu iddia genç Türkiye için önemli bir tehdit unsuruydu. Hele bu iddianın daha birkaç yıl oncesinde bağımsızlık savaşı verilen ülkelerin birinden gelmiş olması, durumun ciddiyetini daha da arttırıyordu (Duman, Bahar 2008:25).

1926 yılında asgari evlilik yaşını erkekler için 18, kadınlar için 17’ye çeken bir düzenleme yapılmış, 1938 yılında yapılan yeni düzenleme ile evlilik yaşı yeniden indirilerek erkekler için 17, kadınlar için 15 olarak belirlenmiştir. 1926 yılında kabul edilen ve İtalyan Ceza Yasası’ndan esinlenerek hazırlanan Türk Ceza Kanunu’nda isteyerek düşük yapmak suç olarak düzenlenmiştir. Üstelik bu suç için öngörülen cezalar 1936 ve 1953 yıllarında yapılan değişikliklerle daha da artırılmıştır. Ayrıca bu suçu düzenleyen madde 1926 tarihli

Kanun'da "Kasten Çocuk Düşürmek ve Düşürtmek" başlığı altında iken 1936 yılında yapılan düzenleme ile "İrkin Tümlüğü ve Sağlığı Aleyhine Suçlar" başlığı altına alınmak suretiyle çocuk düşürmenin toplumun tümüne karşı işlenmiş bir suç olduğu anlayışı Kanun metnine yansıtılmıştır.

1929 ve 1930 yıllarında kabul edilen Yerel Yönetimler ve Belediyeler Kanunları ile yerel yönetimlere halk sağlığının iyileştirilmesi için önlemler alınması, ana çocuk sağlığı konusunda hizmet verecek ve ücretsiz çalışacak hastaneler kurulması ve özellikle yoksullara ücretsiz ilaç dağıtılması gibi sorumluluklar verilmiştir. 1929 yılında kabul edilen Şose ve Köprüler Kanunu ile beşten fazla çocuğu olan ailelerin yol vergisinden muaf tutulmaları düzenlemesine gidilmiştir. 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ise pronatalist politikanın en açık izlerini taşır. Bu Kanun ile Sağlık Bakanlığı'na doğumları özendirme sorumluluğu verilmiş; altı ve daha fazla sayıda çocuk sahibi olan kadınlara madalya ya da para ödülü verilmesi gibi uygulamalar kabul edilmiştir ve yine bu kanunla kontraceptiflerin ithali ve satışı yasaklanmıştır. Görüldüğü gibi, nüfus politikaları aslında sağlık politikaları aracılığıyla sürdürülmektedir. Öte yandan 1938 yılında bazı kanunlarda yapılan değişikliklerle, çocuklar için vergi muafiyeti, sahip olunan çocuk sayısına göre kaynak aktarımı, çok sayıda çocuğa sahip olan ailelere toprak tahsisatında öncelik verilmesi düzenlemeleri getirilmiştir. 1944 yılında kamu çalışanlarına bir miktar çocuk yardımı ödeneği verilmesine ilişkin düzenlemeye gidilmiş ve 1949 yılında çocuk sayısı ile orantılı şekilde gelir vergisi muafiyeti getirilmiştir. Ayrıca yurt dışından göç edeceklere de çeşitli teşvikler sunulmuştur (Karaca Bozkurt, 2011:66-67).

TBMM'nin ilk vekillerinden olan Samsun milletvekili Hamdi Bey 19 Ekim 1920'de "Bekarlık Kanunu" teklifini TBMM'ye sunmuş, Onu Erzurum Milletvekili Salih Efendi'nin 22 Şubat 1921'deki benzer teklifi izlemiştir. Her iki teklifin I. maddesine göre TBMM Hükümeti'nin kontrolü dâhilinde bulunan yerlerde evliliğin başlangıç yaşı 18 sonu 25'tir. 25 yaşını doldurup da evlenmeyenlerden bekarlık vergisi alınacaktır. O dönemde her bu teklifler yasalaşmamış, ancak aynı konuda 1929, 1932, 1940 ve 1944 yıllarında da yasa teklifleri sunulmuştur. Bu tekliflerden birini sunan Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey teklifini sunarken bundan beklediği faydaları şu şekilde açıklamıştır: "Çok çocuklu fakir ailelere yardımda bulunmak için, bekarlardan vergi alınmasını teklif ettim. Teklifim bekarları evlenmeğe mecbur etmek değil; sadece onları evlenmeğe teşvik ve çok çocuklu ailelere belli ölçülerde de olsa destek sağlamak içindir. Konu meclis tutanaklarından hal-kin gündemine de yansıdı. Gazetelerde vergi tasarısı günlerce tartışıldı. Anketler düzenlenerek halkın ve aydınlarının görüşlerine yer verildi. Tartışmalar kimine göre bir hayaldi ve Türkiye'de zaten insanlar yeteri kadar erken yaşlarda evleniyor ve nüfus artışını sağlayacak kadar da çocuk dünyaya geliyordu. Asıl sorun doğan çocukların yaşatılamaması idi. Bu yüzden bekarlık vergisi koymak yerine, doğan çocukların yaşatılması için önlem alınması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Buna karşılık Kanun tasarısının hayata geçirilmesi için uygun zamanın beklenmesi gerektiğini savunanlar, bekarlardan alınacak verginin çocuk ve anne sağlığı ile çok çocuklu aileler için harcanacağını ileri sürmüşlerdi. Süleyman Sırrı Bey'in teklifi bir kaç defa reddedilmesine rağmen 1949 yılında dolaylı şekilde de olsa bekârlık vergisi, Gelir Vergisi Kanunu'nun 90. maddesi ile "Bekârlık Zammı" adı ile yasallaştı (Semiz, Bahar 2010: 423-424).

Göçlerle de nüfus arttırılmaya çalışılmıştır. 1934-37 yıllarında 2510 sayılı Kanun'la ve ülke dışından çeşitli nedenlerle Türkiye'ye göç eden 196.446 hane'den 2123 hane ve

771.611 kişiden 8017 kişi Doğu illerine yerleştirilmişse de bunlar kısa bir zaman sonra tekrar Batı bölgelerine göç etmiş ve Doğudaki yerlerini nüfuzlu kişilere bırakmışlardır. Böylece ülke dışından gelenler dahi bir süre sonra göç ettirildikleri yere ayak uyduramayarak topraklarını feodaliteye bırakmış ve geldikleri bölgeye göç etmişlerdir. Ülkeye 1923’ten sonra 219.799 aile ve 877.209 kişi göçmen olarak gelmiştir. 1950-1954 yıllarında 40.337 aile ve 165.905 kişi göçmen olarak gelmiş ve kendilerine toprak dağıtılmıştır (Kaştan, 2006, e-dergi.atauni.edu.tr).

2.2. 1963’TEN GÜNÜMÜZE NÜFUSA YÖNELİK UYGULANAN POLİTİKALAR (ANTİNATALİST NÜFUS POLİTİKASININ UYGULANDIĞI DÖNEM)

1960’lardan itibaren hızlı nüfus artışının ekonomik ve sosyal gelişmeyi olumsuz etkilediği düşüncesi, 1950 sonrasında sağlık hizmetlerinin gelişmesiyle ölüm oranının azalmaya başlaması, tarımda makineleşme ve orduda insan gücünden çok silah gücünün ön plana çıkması gibi nedenlerle pronatalist politikalardan vazgeçilmiştir.

1950’li yıllarla birlikte Türkiye’nin sosyo-ekonomik özellikleri değişmeye başlamıştır. Dönemin ithal ikameci sanayileşme politikasının bir sonucu olarak kentsel sektörler, özellikle de sanayi sektörü artık daha fazla işgücüne ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Kırsal alanlarda ekilebilir alanların sınırlarına gelinmiş olması da tarımda açığa çıkan fazla nüfusun kentsel alanlara doğru akmasını teşvik etmiştir. Eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerde sağlanan iyileşmeler kentlerin çekiciliğini arttırmış; ulaşımda sağlanan gelişmeler göç sürecine ivme kazandırmıştır. Sonuçta bu dönemin başında ivme kazanan kenteleşme, 1980’li yılların başında %45 seviyesine yükselmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda 1950’li yıllarla birlikte doğurganlık hızı geri dönüşsüz bir şekilde düşmeye başlamıştır. Hızlı nüfus artışının da bir sonucu olarak ortaya çıkan çarpık kenteleşme, işsizlik, ekonomik durgunluk gibi sorunlar 1950’li yıllarla birlikte Türkiye’de o döneme kadar uygulanan pronatalist nüfus politikalarının sorgulanmasına yol açmıştır (Koç ve diğerleri, 2008: 52).

Pronatalist nüfus politikasının değiştirilmesi kolay olmamıştır. Oldukça uzun bir zaman almış ve çeşitli sektörlerin, kişilerin ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) çabaları ile mümkün olmuştur. Türkiye’de bilimsel kanıtları ortaya çıkarmak için araştırmalar yapmak ve elde edilen sonuçları, karar vericileri gerekli politik ve yasal değişiklikleri gerçekleştirme konusunda ikna etmek için kullanma geleneği eskiye dayanmaktadır. Mevcut pronatalist politikayı değiştirmek üzere karar vericileri etkilemek amacıyla medya, bilimsel topluluklar, kanaat önderleri, Sağlık Bakanlığı, Kadın Hastalıkları ve Doğum Dernekleri ve halk sağlığı uzmanları bu süreçte çok yakın işbirliği yapmışlardır.

Örneğin, Ankara’da kadın hastalıkları ve doğum uzmanlarından olan Dr. Zekai Tahir Burak, provoke (zorla) düşüğe bağlı olarak ciddi durumda hastanesine başvuran çok sayıda kadın olduğunu ve bunların çoğunun terminal (ölüm öncesi) dönemde olduğunu ve öldüğünü fark etmiştir. İstenmeyen gebeliklerin ve güvenli olmayan düşüklerin kadın sağlığı için olumsuz sonuçlarını göstermek üzere 5000 hastane vakası üzerinde bir araştırma yapmış, Sağlık Bakanlığı’na bu araştırma sonuçlarını göndererek, güvenli olmayan düşüklere bağlı olarak ölümlerin arttığını, bu nedenle bu ölümleri önlemek için gerekli

önlemlerin alınması ve kontrasepsiyonun³ yasallaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (SSYB) tarafından düşük sorununu incelemek, yasadışı düşüklerin neden olduğu tıbbi sorunları belirlemek ve gerekli önlemleri tartışmak üzere bir komite oluşturulmuştur. Komite, raporunda Türk Ceza Kanunu'nun çok katı hükümlerine rağmen, düşüklerin yaygın olarak uygulandığını, bu vakaların çoğuna yasal bir işlem uygulanmadığını, düşüklerin çoğunun yetersiz tıbbi koşullarda uygulandığını ve ciddi tıbbi sonuçlara ve ölüme yol açtığını belirtmiştir. Komite istenmeyen gebelikleri önlemek için kontrasepsiyonun yasallaşması gerektiğini ve kadınların diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi kontraseptif yöntemlerden yararlanmalarını sağlamak üzere, yasanın değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

1959'da Orta Anadolu'nun 137 köyünde yapılan bir araştırmada kırsal alanda bebek ölüm hızının bin canlı doğumda 165, anne ölüm oranının ise 100 bin canlı doğumda 280 civarında olduğu ortaya çıkmıştır. Dahası, anne ölümünün yüzde 53'ünün düşüklerle bağlı olduğu tahmin edilmiştir. Bu çalışma, SSYB Komitesi'nin düşükler hakkındaki görüşünü güçlendirmesi açısından çok önemli olmuştur. Bütün bu bulgular Türkiye'deki nüfus politikasını değiştirmek için yapılan savunuculuk etkinliklerini teşvik etmek için kullanılmıştır (Akın, Bilgili Aykut, 2011, <http://www.ssyv.org.tr/sdetay.asp?did=173>).

1963-1967 yılları arasında uygulamaya konulan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yeni bir nüfus politikası oluşturulmasının amaçlandığı görülmektedir. Planda, hızlı nüfus artışının kişi başına düşen gayri safi milli hasılanın düşmesine, ekonomik yatırımlar yerine demografik yatırımlara ağırlık verilmesine, istihdam sorunları yarattığına, iç göç yoluyla kentlerin kontrolsüz bir şekilde büyümesine ve tarımda gizli işsizlik probleminin ortaya çıkmasına yol açtığı belirtilmiştir. Ayrıca bu planda açık ve gizli işsizlik baskısını hafifletmek ve ödemeler dengesi açığını kapatmak için yurt dışına iş gücü göçünün özendirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (Koç ve Diğerleri, 2008: 53). Bu yeni politika, ekonomik kalkınmanın nüfus artışından olumsuz olarak etkilenmesinin yanı sıra, yukarıda da bahsedilen ölümleri önlemeye yönelik bir amaç taşımaktadır. Bu amaçla, gebeliği önleyici araçların ithalini ve satılmasını önleyen Kanunların değiştirilmesi, isteyenlere bilgi verilmesi ve başlatılacak programları uygulayacak kişilerin eğitilmesi düşünülmüştür.

Nüfus planlaması alanındaki hizmetleri yürütmek için 1965 yılında Sağlık Bakanlığına bağlı Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bununla ilgili olarak 10 Nisan 1965 tarihli 557 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Kanun'un 1. maddesine göre “nüfus planlaması, fertlerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları demektir. Bu husus, gebeliği önleyici tedbirlerle sağlanır. Tıbbi zaruretler dışında gebelik sona erdirilemez veya sterilizasyon veya kastrasyon ameliyesi yapılamaz” (http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800557.pdf). Bu Kanun ile gebeliği önleyici yöntemlerin ithalini, satışını ve kullanımını yasaklayan 1936 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun ilgili hükümleri kaldırılmıştır.

1980'li yıllarla birlikte ithal ikameci sanayileşme politikası, yerini Türkiye ekonomisini liberal ekonomik politikalar ve ihracata dayalı büyüme modeli ile dünya Pazar ekonomisi-

3 Doğumların sınırlandırılması veya istemeyerek gebe kalmanın önlenmesi için uygulanan yöntemlerin bütünü (<http://www.nedirnedemek.com/kontrasepsiyon-nedir-kontrasepsiyon-ne-demek>).

sine eklemlemeye çalışan yeni ekonomik politikaya bırakmıştır. Nüfus politikaları açısından önemli bir diğer gelişme bu dönemde hayata geçirilmiştir. Aile planlaması kavramı 1980 askeri darbesinin ardından hazırlanan Anayasa’da kendisine yer bulmuştur. 1982 Anayasası’nın 41. maddesinin ikinci fıkrasında “Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” vurgusu yapılmıştır. Anayasa’nın Kabul edilmesinin üzerinden altı ay geçmeden 1983 yılında antinatalist politikalar içeren birinci Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun revise edilmiş ve daha liberal ve kapsamlı bir kanun olan 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun Kabul edilmiştir (Koç ve Diğerleri, 2008:55).

“Alet ve ilaç kullanarak veya başkası tarafından kullanılmasına razı olarak çocuk düşüren kadına, altı aydan üç seneye kadar hapis cezasının verileceğinin yer aldığı 1 Mart 1926 tarih ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 468’inci maddesi, 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun’la “gebelik süresi on haftadan fazla olan çocuğunu isteyerek düşüren kadına bir yıldan dört yıla kadar ağır hapis cezası verilir” şeklinde değiştirilmiştir. Görüldüğü gibi 10 haftadan önceki hamilelikleri isteyerek sonlandırmanın kanuni bir cezası kalmamıştır. (<http://saglik.gov.tr/TR/belge/1-462/rg-tarihi27051983--rg-sayisi18059-2827-sayili-nufus-pla-.html>, <http://www.hukukimevzuat.com/?x=kanun&id=1207>, http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800557.pdf).

2008 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın kadınlara “iş işten geçmeden” “en az 3 çocuk yapın” çağrısı Türkiye’de pronatalist politikaların başlangıcının habercisi olarak kabul edilebilir (http://www.akparti.org.tr/site/haber/42083/3-cocuk-soylemi-stratejik-bir-bakis-acisidir_baskanliklar). Nüfusun yaşlanmasını önlemek için hükümet, çocuk teşviki üzerinde çalışmaktadır (<http://www.sabahaber.com/29778-3-cocuk-paketi-hazir.html#.Uqhz3-JcNwt>)

3. CUMHURİYETİN İLANINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE NÜFUSUN GELİŞİMİ

3.1. TÜRKİYE’NİN NÜFUSU VE ÖZELLİKLERİ

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk genel nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında ülkenin nüfusu 13.648.270 kişi olarak açıklanmıştır. Osmanlı Devleti’nde 14 Mart 1914 verilerine göre 14 Nisan 1919’da yapılan tahminlere göre Misak-ı Milli sınırları içinde kalan nüfus 14.118.968’dir. Buna gerek Misak-ı Milli sınırlarının bir kısmının dışarıda kalması ve gerekse Türk Kurtuluş Savaşı esnasında şehit olanların yanı sıra azınlıkların bir kısmının başka ülkelere göç etmeleri ile nüfusta azalma olmuştur (Kaştan, 2006:66). 1939 yılında Hatay’ın Türkiye’ye katılmasıyla bu yılı içine alan sayım rakamlarında bir artışa yol açmıştır. Aslında Türkiye’ye olan göçler nüfus artışını olumlu etkilemiştir. 1940’tan sonar nüfus üç kattan fazla büyümüştür (Kongar, 2011:522)

Türkiye’de 1940 yılına kadar kadın nüfusu, erkek nüfusundan fazlaydı. 1923 yılında Türkiye’nin nüfusu 13 milyon kadardı. Yukarıda da belirtildiği gibi 1927 nüfus sayımına göre

13.648.270 olan nüfusta her 1000 kadına, ortalama 927 erkek düşüyor ve bu oran 20-45 yaş sınıfında 772'ye, 46-60 yaş sınıfında 572'ye iniyordu. Nüfusun büyük bir kısmı köylü idi. 1927 nüfus sayımına göre 10 bin ve daha fazla nüfuslu şehir ve kasabalara nüfusun % 16.4'ü, 100 bin ve daha fazla nüfuslu büyük şehirlere ise toplam nüfusun sadece %7'si düşüyordu.

Tablo 1: Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Türkiye'nin Nüfusu (1927-2012)

Yıl	Nüfus
1927	13.648.270
1935	16.158.018
1940	17.820.950
1945	18.790.174
1950	20.947.188
1955	24.064.763
1960	27.754.820
1965	31.391.421
1970	35.605.176
1975	40.347.719
1980	44.736.957
1985	50.664.458
1990	56.473.035
2000	67.803.927
2010	73.722.988
2011	74.724.269
2012	75.627.384

Kaynak: Emre Kongar (2011), **21. Yüzyılda Türkiye, 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, 44. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.523, TÜİK (Mart 2012), **Adrese dayalı Nüfus kayıt Sistemi Sonuçları 2011**, Yayın No: 3649, Ankara, s.1. <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0021511.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2013)

Türkiye'nin nüfusu 2011 yılında 74.724.269 kişiden oluşurken, bu rakam 2012 yılında 75.627.384'e yükselmiştir. Tablo 2'de de görüleceği gibi 2011 yılında binde 13.49 olan yıllık nüfus artış hızı, 2012 yılında binde 12.01'e düşmüştür. 2012 yılında nüfusun %49.8'i kadın, %50.2'si erkeklerden oluşmaktadır. 2011 yılında 29,7 olan ortalama yaş, 2012 yılında önceki yıla göre artış göstererek 30,1 olmuştur. Ortalama yaş erkeklerde 29,5 iken, kadınlarda 30,6 olarak gerçekleşmiştir. İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2011 yılında %76,8 iken 2012 yılında %77,3 olarak gerçekleşmiştir. 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfusun oranı 2011 yılına (%67,4) göre 0,2 puan artarak %67,6 (51 088 202 kişi) olarak gerçekleşirken, 0-14 yaş grubundaki nüfusun oranı ise %24,9'a (18 857 179 kişi) gerilemiş; 65 ve daha yukarı yaştaki nüfusun oranı ise %7,5'e (5 682 003 kişi) yükselmiştir.

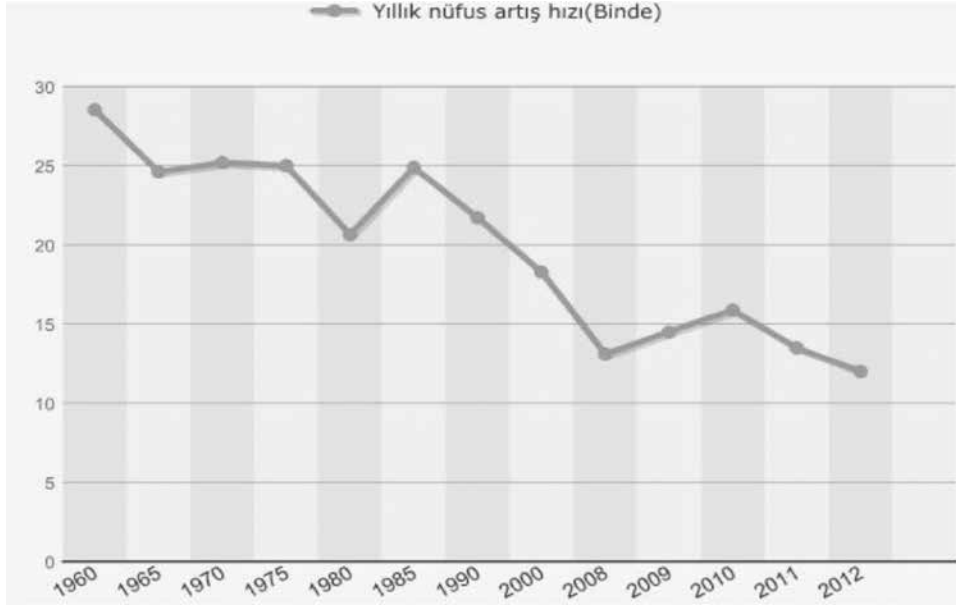
Tablo 2: Türkiye’de 1960-2012 Döneminde Yıllık Nüfus Artış Hızı (%0)

Yıllar	Nüfus Artış Hızı
1960	28.53
1965	24.62
1970	25.19
1975	25
1980	20.65
1985	24.88
1990	21.71
2000	18.28
2008	13.10
2009	14.50
2010	15.88
2011	13.49
2012	12.01

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=4001&sayfa=giris&metod=IlgiliGosterge>
(Erişim Tarihi: 03.05.2013)

Nüfus yoğunluğu olarak ifade edilen “bir kilometre kareye düşen kişi sayısı”, Türkiye genelinde 2011 yılına göre 1 kişi artarak 98 kişi olmuştur. İstanbul, kilometre kareye düşen 2666 kişi ile nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu il olmuştur. İstanbul’u sırasıyla; 453 kişi ile Kocaeli, 333 kişi ile İzmir, 264 kişi ile Gaziantep ve 258 kişi ile Bursa illeri takip etmiştir. Nüfus yoğunluğu en az olan il ise kilometre kareye düşen 12 kişi ile Tunceli olup, yüzölçümü bakımından ilk sırada yer alan Konya’nın nüfus yoğunluğu 53, en küçük yüzölçümüne sahip Yalova’nın nüfus yoğunluğu ise 250 olarak gerçekleşmiştir (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=37).

Grafik 1:Türkiye’de Yıllık Nüfus Artış Hızı (1960-2012)

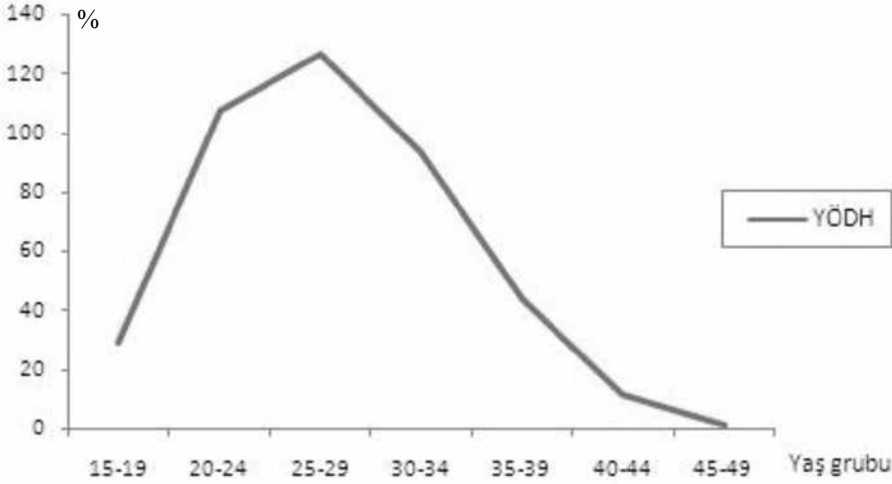

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=4001&sayfa=giris&metod=IlgiliGosterge> (Erişim tarihi: 30.05.2013)

Toplam doğurganlık hızı; bir kadının doğurduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) yaşayacağı ve belirli yaşa özel doğurganlık hızını takip edeceği varsayımı altında ortalama doğurabileceği canlı çocuk sayısıdır. Bu değer 2,1’in altına düşmesi, nüfusun kendisini yenileyememesi anlamına gelmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre Türkiye’de canlı doğan bebek sayısı, 2011 yılında 1 milyon 241 bin 412 iken, bu sayı 2012 yılında yüzde 3,1 artarak 1 milyon 279 bin 864 olarak gerçekleşmiştir. Yeni doğum oranıyla 2011 yılında 2.02 çocuk olan toplam doğurganlık hızı 2012 yılında 2.08 çocuk olarak gerçekleşti. Böylelikle nüfusun yenilenme düzeyine yakın bir doğurganlık seviyesine ulaşılmıştır (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13618>).

Yaşa özel doğurganlık hızı, belli bir yaş grubunda bin kadın başına düşen ortalama canlı doğan çocuk sayısını ifade etmektedir. En yüksek yaşa özel doğurganlık hızı, 2001 yılında “20-24” yaş grubunda görülmekte iken, 2006 yılından itibaren “20-24” yaş grubundan “25-29” yaş grubuna kaymıştır. 2012 yılında en yüksek yaşa özel doğurganlık hızı % 127 ile “25-29” yaş grubunda görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, 2012 yılında “25-29” yaş grubundaki her bin kadın başına 127 doğum düşmektedir. Kadınların doğurma yaşı da yükselmektedir. Yaşı 25’ten küçük olan kadınların doğum sayılarında düşme gözlemlenirken, doğum sayısındaki en büyük artış “30-34” yaş grubundaki kadınlarda meydana gelmiştir. Bu yaş grubunda canlı doğan bebek sayısı 2011 yılına göre yaklaşık %9 artarak, 278.265’ten 2012 yılında 303.224’e ulaşmıştır. “35-39” ve “40-44” yaş gruplarındaki kadınlarda da benzer şekilde canlı doğan bebek sayılarında artış meydana gelmiştir.

Grafik 2: Yaşa Özel Doğurganlık Hızı (2012)

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13618>

Kaba doğum hızı, 2011 yılında %16,8 iken bu hız 2012 yılında %17 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile 2011 yılında bin nüfus başına 16,8 doğum düşerken, 2012 yılında bin nüfus başına 17 doğum düşmüştür. Doğum oranlarının düşme sebeplerinin başında kadınların eğitim oranlarının artması gelmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların işgücüne katılım oranları artmaktadır. Eğitim nedeniyle evlilik yaşının yükselmesi ve dolayısıyla doğumların daha ileri yaşlara atılması, eğitilmiş kadının çok çocuğu çalışma hayatına atılmaya bir engel olarak görmesi, çocuğun kırsal kesimde olduğu gibi, işgücü olarak görme fikrinin ortadan kalkması, çalışırken çocuğa bakacak kimsenin olmaması, anne ve çocuk sağlığında gözlenen olumlu gelişmeler, bebek ölümlerinin azalması ve ortalama yaş beklentisinin artması doğum oranlarını azaltmaktadır.

Tablo 3: Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Oranları (%)

	İşgücüne Katılma Oranı
2000	26,6
2002	27,9
2004	25,4
2006	24,9
2008	24,5
2010	27,6
2012	29,5
Temmuz 2013	31,6

Kaynak: http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/ekonomi.pdf (Erişim Tarihi: 12.04.2013), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13458> (Erişim Tarihi: 11.07.2013)

Kadınların çalışmasına karşı olumsuz bakışın değişmesi, kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi, evlilik yaşının yükselmesi ve doğum oranlarının düşmesine rağmen Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları çok düşüktür. Kentleşme ve tarımsal istihdamdaki azalma kadınların işgücüne katılım oranını azaltmaktadır. Tarımdan, tarım dışı işgücü göçü gerçekleştikçe, kadınların ücretsiz aile işçisi olarak yoğun biçimde istihdam edildiği tarımın istihdamdaki payı azalmış, kadınların işgücüne katılım oranı düşüş eğilimine girmiştir. Bu nedenlerin dışında ekonomik krizler, eğitim seviyesinin düşük olması, çalışma çağındaki nüfusun yıllık artış hızının o yıl içerisinde yeni yaratılan işlerin yıllık artış hızından fazla olması ve kayıt dışı ve enformel ekonominin varlığı da kadınların işgücüne katılım oranlarını düşürmektedir. (http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/TCEUlusaleylemlani.pdf). 2000 yılında %26.6 olarak gerçekleşen kadınların işgücüne katılım oranı, 2006 yılında %24,9’a, 2012 yılında %29,5’a, temmuz 2013’te ise %31,6’ya yükselmiştir(http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/ekonomi.pdf (Erişim Tarihi: 12.04.2013), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13458> (Erişim Tarihi: 11.07.2013).

Ülkemizde yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarındaki nüfuslara göre daha yüksek bir hız ile artış göstermektedir. Küresel yaşlanma süreci olarak adlandırılan “demografik dönüşüm” sürecinde olan Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre genç bir nüfus yapısına sahip görünse de, mutlak yaşlı sayısı oldukça fazladır. Bu dönüşümde nüfusun yaş grupları yapılanması şekil değiştirmekte, ölümlülük ve doğurganlıkta azalma ile birlikte doğumdan sonra beklenen yaşam süresinde artış olmakta ve çocuk ve gençlerin nüfus içindeki oranı azalırken yaşlıların toplam nüfus içindeki oranı artış göstermektedir. 2012 yılında 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus oranı %7,5’tir. 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus oranının en yüksek olduğu bölge Ege Bölgesidir (%16,5). Yaşlı nüfusun daha yoğun olarak yaşadığı diğer bölgeler, sırasıyla İstanbul (%14), Akdeniz (%11,7) ve Doğu Marmara (%9,9) bölgeleridir. Yaşlı nüfus oranı en düşük olan bölge, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’dir (%2,6). İstanbul’da 65 yaş ve daha yukarı yaştaki nüfusun oranı % 14’tür. 2011 yılında 65 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusta okuma ve yazma bilmeyenlerin oranı %12,9 iken, kadın nüfusa bu oran %42’dir. İlkokul mezunu olan erkeklerin oranı %51,4 iken kadınların oranı %30’dur. Yüksekokul veya fakülte mezunu olan erkek nüfus oranı %6,2, kadın nüfus oranı ise %1,6’dır. 2012 yılında 65 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun %52,4’ünün eşi ölmüş iken, erkek nüfusun %13,7’sinin eşi ölmüştür. Yaşlı kadın nüfusun %42,2’si evli iken erkeklerin ise %82,7’si evlidir. 2011 yılında emekli ve dul-yetim aylıklarından yararlanan erkeklerin oranı %67,4, kadınların oranı ise %28,5’tir. Diğer sosyal transferlerden yararlanan yaşlı kadınların oranı %58,6 iken erkeklerin oranı %1,7’dir. Yoksulluk oranı yaşlı nüfus için %17’dir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13466>).

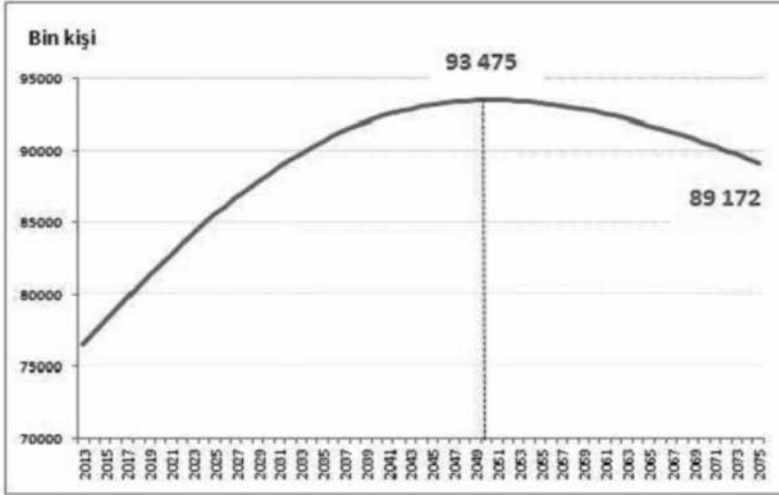
3.2. TÜRKİYE NÜFUSUNA YÖNELİK GELECEK TAHMİNLERİ

Birleşmiş Milletler’in 2012 yılı nüfus projeksiyonlarına göre dünya nüfusu yaklaşık 7 milyar 52 milyon kişidir. 2012 yılında Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 1,1’ini oluşturan Türkiye, nüfus bakımından dünyanın en büyük 18. ülkesidir.

Nüfus projeksiyonları geleceğe yönelik politika üretme noktasında büyük önem taşımaktadır. Mevcut nüfus eğilimlerinin tespit edilmesi ve bu eğilimlerin devamı halinde gelecekteki nüfus yapısı hakkında kestirimlerde bulunulması daha sağlıklı politikalar üretilmesini sağlar. Nüfus projeksiyonlarının bir tahmin değil, mevcut nüfus eğilimlerinin devam etmesi veya benzer süreçleri daha önce yaşamış ülkelerin eğilimlerinin analiz edilerek bu eğilimlerin yansıtılması durumunda nüfusun gidişatını gösteren bir uygulamadır. Sonuncusu 2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) ve 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre yapılan nüfus projeksiyonları, kayıt sistemlerinden elde edilen doğum ve ölüm verilerinde meydana gelen gelişmeler ve ADNKS’den elde edilen göç istatistikleri serisi oluşturulması ve ulusal ve uluslararası ihtiyaçları karşılamak amacıyla güncellenmiştir. Projeksiyonlara ilişkin çalışma, ilgili üniversite ve kurumlardan katılımcıların da içerisinde bulunduğu bir çalışma grubu tarafından yürütülmüştür. 2012 yılı ADNKS sonuçları baz alınarak yapılan nüfus projeksiyonları, Türkiye toplamı ve 81 il için üretilmiştir. Türkiye için tek yaşlarda 2075 yılına kadar projeksiyon yapılmıştır.

Nüfus projeksiyonlarına göre grafik 3’te de görüleceği gibi 2023 yılında Türkiye nüfusunun 84.247.088 kişi olacağı tahmin edilmektedir. Ülke nüfusunun 2050 yılına kadar yavaş da olsa artacağı, ancak bu tarihten itibaren de düşüşe geçeceği tahmin edilmektedir. 2050 yılında 93.475.575 kişi olan Türkiye nüfusunun 2075 yılında 89.172.088 kişi olacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye nüfusu, 2013-2075

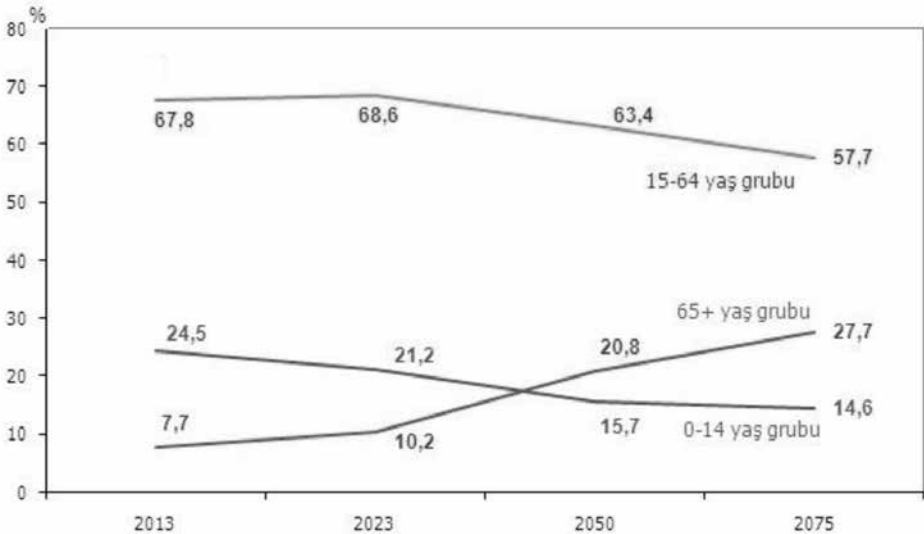
Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=39 (Erişim tarihi:25.05.2013)

Demografik yaşlanma göstergelerinden biri olan Ortanca (medyan) yaş, nüfusu oluşturan kişilerin yaşları, küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşını ifade etmektedir. Buna göre nüfusun yarısı bu yaştan küçük, diğer yarısı da bu yaştan büyüktür. Ortanca yaşın ileri yaşlarda bir değer alması, o ülkenin daha yaşlı bir nüfusa sahip oldu-

ğunu göstermektedir. Ortanca yaşın genç yaş grubunda olması, o ülkedeki çocuk ve genç nüfusunun fazla olduğunu göstermektedir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140>, Erişim Tarihi:31.05.2013). Türkiye nüfusunun ortalanca yaşı 2012’de 30,1 iken, bu sayının 2023’te 34’e, 2075 yılında ise 42,9’a çıkacağı tahmin edilmektedir. 2012 yılında erkeklerde 29,5 olan ortalanca yaşın, 2023 yılında 33,3’e, 2075 yılında ise 46’ya ulaşacağı; kadınlarda ise 2012 yılında 30,6 olan ortalanca yaşın 2023’te 34,6, 2050 yılında ise 44 olacağı beklenmektedir. 2050 yılında nüfusun ortalanca yaşı 42,9 ve 2075’te ise 47,4 olacağı beklenmektedir.

Toplam doğurganlık hızı; bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) yaşayacağı ve belirli yaşa özel doğurganlık hızını takip edeceği varsayımı altında ortalama doğurabileceği canlı çocuk sayısıdır. Bu değer 2,1’in altına düşmesi, nüfusun kendisini yenileyememesi anlamına gelmektedir. 2010-2015 dönemi tahminlerine göre dünyada kadın başına düşen ortalama çocuk sayısı 2,5’dir. Toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu ülkeler arasında Nijer (6,9), Somali (6,3) ve Afganistan (6) yer almaktadır. Toplam doğurganlık hızının en düşük olduğu ülkeler arasında ise Japonya ve Avusturya (1,4), Bosna-Hersek (1,1) bulunmaktadır. Toplam doğurganlık hızı 2,1 olan Türkiye, 186 ülke arasında 114. sırada yer almaktadır. 2045-2050 dönemi tahminlerine göre dünyada kadın başına düşen ortalama çocuk sayısının 2,2 olması beklenmektedir. Bu dönemde toplam doğurganlık hızının en yüksek olacağı varsayılan ülkeler arasında Zambiya (4,5), Somali (4,4) ve Nijer (4,2) gelmektedir. Toplam doğurganlık hızının en düşük olacağı ülkeler arasında ise Fas (1,7), İran (1,6) ve Umman’ın (1,5) bulunacağı tahmin edilmektedir. Bu dönemde, toplam doğurganlık hızının 1,8 olacağı tahmin edilen Türkiye’nin, 186 ülke arasında 126. sırada yer alması beklenmektedir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140>).

Grafik 4: Türkiye’de Nüfusun yaş yapısının Değişimi (2013-2075)

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13466>

Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %10’u geçmesi nüfusun yaşlanmasının bir

göstergesidir. Demografik göstergelerdeki mevcut eğilimler devam ettiği takdirde Türkiye nüfusu yaşlanmaya devam edecektir. 2012 yılında yaşlı nüfus olarak tabir edilen 65 yaş ve üzerindeki nüfus 5,7 milyon kişi olup, bunların toplam nüfusa oranı %7,5’tir. 2023 yılına gelindiğinde yaşlı nüfusun 8,6 milyon kişiye, yaşlıların toplam nüfusa oranının ise %10,2’ye yükseleceği beklenmektedir. Bu da 2023 yılından itibaren Türkiye nüfusunun yaşlanacağını göstermektedir.

2023’ta 8,6 milyon olan yaşlı nüfusunun (65 ve üzeri yaştakiler) 2050’de 19,5 milyona, 2075’te ise 24,7 milyona çıkacağı beklenmektedir. Bu beklentilere göre yaşlı nüfusunun toplam nüfusa oranı 2023’te %10,2’ye, 2050’de %20,8’e, 2075’te ise %27,7’ye yükselecektir.

SONUÇ

Cumhuriyetin 1960’lı yıllara kadar uzanan nüfus politikasının genel eğilimi, nüfusu arttırmaya yöneliktir. Siyasal yapıda tek parti egemenliği vardı, ulusçuluk kimliği gittikçe ön plana çıkıyordu, toplumsal ve ekonomik yapıda hala kol gücü önemini korumakta ve uluslararası ilişkilerde ise nüfusun büyüklüğü, temel bir politik tercih nedeni olarak görülmüyordu. Ancak bu yaklaşım, nüfusun belli bir sayıya ulaştıktan sonra, Türkiye’nin kentleşmesi, sanayileşmesi ve demokrasi kültürünün gelişmesiyle birlikte ciddi anlamda değişmiştir.

İşgücü üretim faktörlerinin en önemlilerinden olup; nitelikli bir işgücü kitlesinin ekonomik kalkınmayı sağlamada ve bunun sürdürülmesinde büyük bir önemi vardır. Bunun yanı sıra nüfus askeri alanda da güç demektir. İkinci Dünya Savaşı’nda Almanların, Japonların ve Sovyetler Birliği’nin makina ve ekipmanlarının büyük bir bölümünü kaybettikleri halde, kısa sürede bu kayıplarını öteki faktörlerin yanı sıra nitelikli işgücüyle onarabilmeleri işgücünün önemini göstermektedir.

TÜİK’in 2013 yılında yaptığı nüfus projeksiyonlarına göre, yarının faal nüfusunun kaynağı olan 0-17 yaş nüfus oranı gittikçe azalmakta, 65 yaş ve üstü nüfus oranı da gittikçe artmaktadır. Bir başka deyişle çalışma çağındaki nüfusu azalmaktadır. Bu durum üretimi gerçekleştirecek, aynı zamanda da bağımlı nüfusa (çalışmayan nüfus) çalışarak bakabilecek olan nüfusun görece küçülmesi demektir. Türkiye’nin nüfusu gittikçe yaşlanmaktadır. Bu durumun nedeni doğum oranlarının düşmesinin yanı sıra, ortalama yaşam süresinin artmasıdır. Nüfusun yaşlanması sosyal açıdan toplumdaki aile yapısını, yaşam düzenini, tavır ve davranış kalıplarını, kuşaklar arası ilişkileri ve toplumsal yaşamın diğer alanlarını etkilerken; ekonomik açıdan da yaşlı nüfusun desteklenmesi topluma olan ekonomik maliyeti arttırmakta, işgücünün demografik yapısını değiştirmek suretiyle de istihdamı ve işgücü piyasalarını önemli ölçüde etkilemektedir. Yaşlı nüfusa sahip bir ülkede, yaşlılara yönelik harcamalar devletin toplam harcamaları içinde önemli bir yere sahip olacaktır. Keza 1977 yılında Robert Clark ve J. J. Spengler adlı iki iktisatçı tarafından 1975 yılı rakamlarına göre hazırlanan bir çalışmada ABD’de yaşlılar için devletin her kademesinde harcanan kişi başına paranın, devlet okulları dahil, 17 ve aşağı yaştaki çocuklar için harcanan paradan üç kat daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bu oranın bugün daha fazla olacağı tahmin edilmektedir. Çünkü o tarihten bu yana sosyal güvenlik çok daha cömert ve sağlıklı

harcamaları ise çok daha pahalı hale gelmiştir. Almanya için yapılan benzer bir çalışmada ise 20 yaşına kadar olan çocukların bakım maliyeti 60 yaş üstü nüfusun ölümlerine kadar yapılması gereken masrafin dörtte biri ile üçte biri arasında değiştiği ortaya çıkmıştır (Armağan, 2000:49).

Türkiye doğurganlığı şu anda düşmekle birlikte henüz tam olarak yaşlanmamış bireylerden oluşmaktadır. Dolayısıyla sürekli artan iş gücü arzının istihdam politikaları ile desteklenmesi durumunda demografik yapının ekonomik kalkınma için fırsat sunduğunu vurgulayan fırsat penceresi yaklaşımına göre, Türkiye'nin bu fırsatı kullanması için yaklaşık 25-30 yıllık bir zamanı bulunmaktadır. Yani, Türkiye önümüzdeki yıllarda sürekli artan bu iş gücü çağındaki nüfus için üretken istihdam alanları yaratabilir ve genç nüfusu bu alanlarda istihdam edebilirse, ihtiyaç duyduğu ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilir. Bu durum sonsuza kadar sürmeyen bir süreç olup, fırsat penceresinden yararlanabilmek için Türkiye'nin, katma değeri yüksek istihdam alanları yaratmaya dönük politikaları hızlı bir şekilde uygulaması gerekmektedir.

2050 yılından itibaren nüfusu gittikçe yaşlanacak Türkiye'de en kısa sürede tekrar pronatalist politikalar uygulanmalıdır. Konunun bireysel, ailevi ya da siyasi bir mesele olmadığı, en başta toplumun geleceğini ilgilendiren bir mesele olduğu kamuoyuna anlatılmalı, halkın desteği sağlanmalıdır. Alınacak tedbirlerin kadınların işgücüne katılım oranını olumsuz etkilemeyecek şekilde olması gerekmektedir. Genç ve dinamik nüfus yapısının korunması ve doğum oranlarının artırılması için öncelikle ailelere sağlanan nakdi yardımların miktarı artırılmalı, doğum öncesi ve doğumdan sonra kullanılacak doğum izinlerinin süreleri arttırılmalı, babalara da ücretsiz doğum izni hakkı verilmeli, kadınların işgücüne katılım oranlarının azalmaması için esnek çalışma ve kreş imkanları arttırılmalıdır. Kreş mecburiyeti olan işyerleri iyi denetlenmeli, işyerinde kreş yoksa, çalışan kadınların çocuklarının kreş paraları devlet tarafından finanse edilmelidir. Çocuk bakım hizmeti sağlayan işyerlerine teşvik verilmesi, çocuk 3 yaşına gelinceye kadar, anneye çalışan kadın olup olmadığına bakılmaksızın nakdi yardım yapılması, çalışan kadınların doğumdan sonra işveren tarafından işe alınma zorunluluğu getirilmesi doğumları teşvik edebilecektir. Bu durumun, işverenin kadın çalışanı tercih etmemesine sebebiyet vermemesi için sigorta primleri devlet tarafından ödenmelidir.

Gelecek yıllarda sayısı daha da artacak yaşlı nüfusun işgücü piyasasına uyum sağlaması için gerekli politikalar uygulanmalıdır. Özellikle yaşlıların istihdamını arttırmak ve değişen teknolojiyi öğrenmeleri ve işgücü piyasalarına uyum sağlamaları için yaşam boyu öğrenimin önemi unutulmamalıdır. Pronatalist politikalarla beraber nüfusun eğitim, sağlık ve insangücü yönünden niteliklerinin iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve söz konusu alanlarda bölgeler arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, Ayşe ve Bilgili Aykut, Nihal (2011) “Araştırmadan Uygulamaya: Nüfus Politikasının Oluşturulmasında Türkiye Deneyimi”, **Sağlık ve Toplum Dergisi**, Sayı: 3, <http://www.ssyv.org.tr/sdetay.asp?id=1319&did=173>

Armağan, Ahmet Cüneyt (2000), **Yaşlanan Nüfusa Yönelik Politikalar ve Tedbirler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı,

Çamurcu, Hayri (Mayıs 2005), “Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:8, Sayı:13.

DPT (2001), **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Yayın No: DPT: 2556 . ÖİK: 572, Ankara.

Duman, Önder (Bahar 2008), “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”, **Bilig Dergisi**, Sayı:45.

Gümüş, Ergin, www.anadolu.edu.tr/aos/kitap/ioltp/2291/unite06.pdf (Alıntı Tarihi: 15.02.2013)

Güriz, Adnan (1975), **Türkiye’de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni**, Türkiye Kalkınma Vakfı yayınları, Yayın No: 2, Ankara.

<http://www.nedirnedemek.com/kontrasepsiyon-nedir-kontrasepsiyon-ne-demek> (Alıntı Tarihi:15.02.2013)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13466> (Alıntı Tarihi:01.05.2013)

http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/TCEUlusaleylemplani.pdf (Alıntı Tarihi: 18.03.2013)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13458> (Erişim Tarihi: 11.07.2013)

http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/ekonomi.pdf (Erişim Tarihi: 12.04.2013)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13607> (Erişim Tarihi: 01.11.2013)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=37 (Erişim Tarihi: 26.05.2013)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=39 (Erişim tarihi:25.05.2013)

<http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=4001&sayfa=giris&metod=IlgiliGosterge> (Erişim tarihi:03.05.2013)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140>, (Erişim Tarihi: 31.05.2013)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13618>, (Erişim Tarihi: 31.05.2013)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13466>(Erişim Tarihi: 31.05.2013)

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800557.pdf (Erişim Tarihi: 23.05.2013)

http://saglik.gov.tr/TR/belge/1-462/rg-tarihi27051983--rg-sayisi_18059-2827-sayili-nufus-pla.html (Erişim Tarihi: 31.05.2013)

<http://www.hukukimevzuat.com/?x=kanun&id=1207>(Erişim Tarihi: 31.05.2013)

<http://www.akparti.org.tr/site/haber/42083/3-cocuk-soylemi-stratejik-bir-bakis-acisidir-baskanliklar> (Erişim Tarihi:13.04.2013)

<http://www.sabahaber.com/29778-3-cocuk-paketi-hazir.html#.Uqh3-JcNwt> (Erişim Tarihi: 11.11.2013)

Karaca Bozkurt, Özgü (2011), **Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD, 1994) Eylem Programı'nın Türkiye'de Uygulanan Sağlık Politikalarına Yansımalarının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İncelenmesi**, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Afşaroğlu Matbaası. Ankara.

Kaştan, Yüksel (2006), “Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:7, sayı:1, e-dergi.atauni.edu.tr

Koç, İsmet ve Diğerleri (2008), **Türkiye'nin Demografik Dönüşümü, Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008**, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Enstitüsü Yayını, ISBN 978-975-491-285-2, Ankara.

Kongar, Emre (2011), **21. Yüzyılda Türkiye, 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, 44. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Murat, Sedat (2007), **Dünden bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 2007-73, İstanbul.

Özberk, Ebru (2003), **Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.

Peker, Mümtaz, “Türkiye’de Nüfusbilimin Kurumsallaşması ve Bu Süreçte Prof. Dr. Nusret H. Fişek’in Yeri”, <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=141> (Erişim Tarihi: 23.05.2013)

Semiz, Yaşar (Bahar 2010), “1923-1950 Döneminde Türkiye’de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi)”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyet Araştırmaları Dergisi**, Sayı:27.

TÜİK (Mart 2012), **Adrese dayalı Nüfus kayıt Sistemi Sonuçları 2011**, Yayın No: 3649, Ankara, s.1. <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0021511.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2013)

Yanardağ, Özgür veÜrün Özgen (Haziran 2003), “Nüfus Kavramı ve Türkiye’de Nüfusun Gelişim Sürecininin Değerlendirilmesi”, **Mevzuat Dergisi**, <http://www.mevzuatdergisi.com/2003/06a/02.htm>

Yelice, Gürhan (2007), **20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış hareketını Hazırlayan Koşullar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Zaim, Sabahattin (1997), **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

DUYGUSAL ZEKÂNIN İŞTEN AYRILMA EĞİLİMİNE ETKİSİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

A. Sinan ÜNSAR¹

sinanunsar@yahoo.com

Derya DİNÇER²

Özet

Duygusal zeka kavramının iş hayatında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Çalışanlar duygularının farkına varmakta onları yönetmekte ve motive olmaktadır. Duygusal zeka ile ilgili olarak yapılan bu çalışmada, iş görenlerin duygusal zekalarının işten ayrılma eğilimine olan etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Öte yandan iş görenlerin sosyo demografik değişkenleri ile duygusal zeka ve işten ayrılma alt boyutları arasındaki etkileşimi de incelenmiştir. Araştırma Çerkezköy ilçesinde faaliyette bulunan bir işletmede gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Hall (1998) tarafından geliştirilen ve Ergin (2000)'in çalışmasında kullanılan Duygusal Zeka Değerlendirme Ölçeği ile Dığın (2008)'in çalışmasında yer alan işten ayrılma eğilim ölçeği kullanılmıştır. Ulaşılan verilere çeşitli istatistiksel analizler yapılmıştır. Sonuç olarak duygusal zekası yüksek olan iş görenlerin işten ayrılma eğilimini kontrol edebileceği ve iş görenlerin sosyo demografik değişkenleri ile duygusal zeka ve işten ayrılma alt boyutları arasında anlamlı bir etkileşim olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zeka, İşten Ayrılma, Zeka, Yönetim.

Abstract

The Effect of Emotional Intelligence Turnover Intention: A Field Research

The concept of emotional intelligence can be said that business has an important place in your life. And feelings of employees are motivated to manage them realizing. Emotional intelligence in relation to this study, the work of those who tried to determine the effect of emotional intelligence tend to leave the job. On the other hand, those who work with socio-demographic variables, the interaction between the sub-dimensions of emotional intelligence, and also examined the recovery work. Research carried out in an enterprise operating in the town of Saray. Research Hall (1998) and developed by Ergin (2000), Emotional Intelligence Assessment Questionnaire used in the study Dığın's (2008) study is the scale of the turnover trend. The data, various statistical analyzes were carried out. As a result, those who work with high emotional intelligence can control the tendency to leave work and socio-demographic variables and emotional intelligence of those who work and leave, it was found that a significant interaction between the sub-dimensions.

Key Words: Emotional Intelligence, Turnover, Intelligence, Management.

1 A. Sinan ÜNSAR, Doç.Dr., Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi.

2 Derya DİNÇER, Trakya Üniversitesi S.B.E. İşletme ABD Yüksek Lisans Öğrencisi

1. GİRİŞ

Duygusal zeka iş hayatında çalışanı ortama uyum sağlamaya, iyi ilişkiler kurma ve geliştirmeye yardımcı olan bir kavramdır. Duygusal zeka düzeyi yüksek olan iş görenlerin iş hayatında daha etkin ve verimli olabileceği söylenebilir. Çevresiyle iyi iletişim kurarak empati yapabilir ve karşısındaki kişilerin duygusal ve ruhsal durumunu daha iyi algılayabilir. Böylece vereceği karar ve sergileyeceği davranışların daha sağlıklı olacağı söylenebilir. Ayrıca duygusal zekanın kişinin sahip olduğu akademik bilgiyi tamamlayan ve etkin kullanılmasını sağlayan bir yapısı olduğu düşünülebilir. Duygusal zekanın işten ayrılmadaki rolü ve önemini ortaya koymak bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Böylece amaç doğrultusunda elde edilecek sonuçlarla literatüre katkı sağlayacağı söylenebilir. Bu çalışmada öncelikle duygusal zeka kavramı literatür taraması yapılarak açıklanmış, ardından konuyla ilgili olarak yapılan araştırma ve elde edilen sonuçlar açıklanmıştır.

2. DUYGUSAL ZEKA KAVRAMI

Duygusal zeka korku, nefret, ilgi, sevinç ve kederin olduğu etkili biliş durumu veya bilincin gönüllü ve bilişsel yapıların birbirlerinden ayırt edebilme tecrübesi olarak tanımlanır. Duygusal zekanın hayatımızdaki rolü ve önemi felsefeciler, eğitimciler, sosyologlar ve tıp bilim adamları tarafından araştırılmıştır. Antik çağlardaki filozoflar genellikle duyguları bilişsel zekaya bağımlı ve rasyonel bir şekilde değerlendirmişlerdir. Aristoteles'e göre duygular neşesiz dönemlerde algılarımız ve varsayımlarımızla ortaya çıkan durumlardır. İstek yaratmalarına rağmen bağımsızlığa sahip olmadıkları için bilinçle birlikte ortak hareket ederler. Descartes, rasyonel bir bakışla insan duygularının düşüncelerden ortaya çıktığını ifade etmiştir. Plato ise duygusal zekanın önemli bir kavram olduğunu söyleyerek öğrenme kavramını duygusal altyapıya bağlamıştır (Edizler, 2010: 2971).

20. Yüzyılın sonlarına doğru Jack Mayer ve Peter Salovey tarafından Duygusal zeka kavramının tanımı yapılarak literatüre kazandırılmıştır. 1995 yılında Daniel Coleman tarafından yayınlanan Emotional Intelligence isimli yayın duygusal zeka kavramını öne çıkarmıştır (Deniz, 2011: 48).

Kökeni sosyal zekaya dayanan duygusal zeka akıllı ve mantıklı olmanın farklı bir şeklidir. Sosyal zeka ile insanlar daha iyi anlaşılmakta ve onlarla iyi ilişkiler kurulmaktadır. Oysa, soyut zeka ile sembollerini tanıyarak onları etkin bir şekilde kullanırız. Duygusal zeka sadece bireye şahsına değil aynı zamanda etkileşimde olduğu diğer kişilere de yarar sağlamaktadır (Günsel ve Diğerleri, 2010: 119-120). Duygusal zeka, sosyal zekanın bir çeşidi olup, insanın önce kendi daha sonra da diğer insanların duygularını ayırt ederek onları eylem ve düşüncelerinde rehber olarak kullanabilme becerisidir (Vural, 2010: 973).

Duygusal zeka, kişinin önce kendisini daha sonra başkalarını tanıyarak, ilişkileri iyi yönetme, güdüleme, ve içimizdeki duyguları anlayabilme yeteneği olarak tanımlanmıştır (Varinli ve Diğerleri, 2009: 161).

Duygusal zeka, duyguların gücü ve etkisinin bir kaynağı olarak anlama, duyumsama, ve etkin bir şekilde kullanma becerisi olarak tanımlanmıştır (Demir, 2010: 202).

Duygusal zekâ, duygusal verileri değerlendirme becerisi ve stratejisi olup, kişinin çevreye uyumuna olanak sağlayan biliş ve duygu etkileşimidir (Tatar ve Diğerleri, 2011: 326).

İş hayatında başarı sağlayan ve diğer kişilerle olumlu etkileşim sağlayan duygusal zeka kişinin mevcut davranışlarına yön veren güdü, gereksinim ve değerlerini temsil etmektedir. (Güllüce ve İşcan, 2010: 10). Duygusal zeka, kişinin empati yaparak karşısındaki insanın güdülerini anlayarak doğru ölçmesini, duygularını yönlendirmesini ve koşullara bağlı olarak insanlara uygun tepki verebilmesini sağlamaktadır. (Doğan ve Demiral, 2007: 212). Duygusal zeka, hayatın anlamını bilme, öz bilinç, kendini tanıma, duygularına hakim olma, davranışlarını yönlendirme, insanların duygularını hissederek toplumsal ilişkileri yürütebilme özelliklerine sahiptir (Arıcıoğlu, 2002: 28).

Duygusal Zekanın Gelişimi

Duygusal zekanın gelişiminde yaş, aile koşulları ve cinsiyet değişkenlerinin rolü olduğu söylenebilir (Tuğrul, 1999: 16-17):

Yaş: Duygusal zeka bebeklik döneminden itibaren gelişme göstermektedir. Bebekler annelerinin yüz ifadeleri ve ses tonlarından onların üzgün veya mutlu olduklarını anlamaktadırlar.

Aile ortamı: Çocuğun yetiştiği aile ortamı adeta çocuğa duygusal derslerin verildiği bir okul özelliği taşımaktadır.

Cinsiyet: Aileler kız ve erkek çocuklarına farklı iletişim teknikleri ve duygu ifadeleri kullanarak onların duygusal zekalarına katkı sağlamaktadırlar.

Duygusal Zekâ Boyutları

Daniel Goleman, yaptığı araştırmalarla duygusal zeka yeteneklerini iş yaşamındaki faktörlerle eşleştirmiş ve konuyu örgüt yaşamına taşımış, çarpıcı sonuçlar elde etmiştir. Goleman, duygusal zekâyı, kendi duygularının farkında olma, kendi duygularını yönetme, kendini motive etme, empati ve sosyal beceriler olmak üzere 5 boyutta toplamıştır (Goleman, 2000: 393-394). Kişiler bu boyutlar sayesinde önce kendi duygu ve ruh halini anlamakta, olumsuz koşullar altında dingin kalabilmekte ve karşısındaki kişinin duygularından etkilenmemekte, tüm engellere rağmen hedefe kilitlenmekte, iletişim içinde olduğu insanların düşünce ve duygularını anlayabilmekte ve son olarak da karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilmekte ve çatışmaları başarıyla yönetebilmektedir (Alparslan ve Tunç, 2009: 151-152).

Araştırmanın sonuçlarına göre test edilecek hipotezler. 3. Bölümde belirtilmiştir. Hipotezler geliştirilirken çalışanların sosyo-demografik değişkenleri gözönünde bulundurulmuştur. Çalışanların medeni durumları, kıdemleri, çocuk sayısı ve öğrenim durumlarına göre hipotezler geliştirilmiş ve test edilmiştir. Araştırma sürecinde tüm sosyo-demografik değişkenlere göre hipotez geliştirilmesine rağmen sadece kabul edilen hipotezler araştırmada gösterilmiştir. Reddedilen hipotezlere makalede yer verilmemiştir.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmanın metodolojisi belli bir sıra dahilinde aşağıda açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Yöntemi

Yapılan araştırmanın amacı, üretim sektöründe görev yapan iş görenlerin duygusal zeka seviyelerinin işten ayrılma eğilimlerine olan etkisini belirlemeye çalışmaktır. Ayrıca iş görenlerin sahip olduğu sosyo demografik değişkenler ile duygusal zeka ve işten ayrılma eğilimi ölçeğinin alt boyutları arasındaki etkileşimi belirlemek araştırmanın diğer amacını oluşturmaktadır. İş hayatında kişiler çeşitli nedenler yüzünden işlerinden ayrılmaktadır. İş görenlerin çalışma ortamında, müşterilere meslektaşlarına ve yöneticilerine karşı duygularının farkında olması ve bunu yönetebilmesi etkinlik ve verimlilik açısından çok önemlidir. Söz konusu durumlarda olumsuzlukların oluşması iş görenlerin işlerinden soğumasına, çalışma arkadaşları ve yöneticileriyle etkileşim ve diyaloglarının bozulmasına ve sonuçta işten ayrılmalarına neden olabilir. Dolayısıyla yapılan araştırmanın bu yönden önem taşıdığı söylenebilir. Araştırma Tekirdağ iline bağlı Çerkezköy ilçesinde faaliyette bulunan bir üretim işletmesinde çeşitli departmanlarda görev yapan iş görenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın gerçekleştirilmesinde anket ve ilk elden verilere dayalı anlık araştırma yöntemi kullanılmıştır. Anket uygulanan iş görenlere, sosyo-demografik özelliklerini belirleyen soruların yanı sıra, Hall tarafından geliştirilen ve Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Ergin tarafından yapılan “Duygusal Zeka Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır (Ergin, 2000). Adı geçen ölçekte 30 adet ifade yer almaktadır. Ölçekte kesinlikle katılıyorum’dan, kesinlikle katılmıyorum’a uzanan 5’li likert tipi ifadeler mevcuttur. Ölçeğin Cronbach Alfa Katsayısı α : 0,95 çıkmıştır. Bu sonuç araştırmada kullanılan 30 maddelik ölçeğin oldukça yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçekte, 1, 2, 4, 17, 19 ve 25 nolu ifadeler Duygularının Farkında Olma Maddelerini; 3, 7, 8, 10, 18 ve 30 nolu ifadeler Duygularını Yönetme Maddelerini; 5, 6, 13, 14, 16 ve 22 nolu ifadeler Kendini Motive Etme Maddelerini; 9, 11, 20, 21, 23 ve 28 nolu ifadeler Empati Maddelerini; ve son olarak 12, 15, 24, 26, 27 ve 29 nolu ifadeler ise İlişkilerini Kontrol Etme Maddelerini kapsamaktadır. Ölçek 5 alt boyuttan oluşmaktadır. (Kaya ve Keçeci, 2004: 43). Ankette ayrıca Şenyüz’ün doktora tezinde yer alan şekli ile “işten ayrılma eğilimi” ölçeği de kullanılmıştır (Şenyüz, 2003: 42, 115). İşten ayrılma eğilimi ölçeğinde, Şenyüz’ün çalışmasındaki yedili Likert tipi cevap formatı yerine, beşli Likert tipi cevap formatı kullanılmıştır. Adı geçen ölçek 3 sorudan oluşmaktadır. Ölçekte kesinlikle katılıyorum’dan, kesinlikle katılmıyorum’a uzanan 5’li likert tipi ifadeler mevcuttur (Dığın, 2008: 190). Ölçeğin Cronbach Alfa Katsayısı α : 0,93 çıkmıştır. Bu sonuç araştırmada kullanılan 3 maddelik ölçeğin diğer ölçekte olduğu gibi yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Anketler, fabrikada çeşitli departmanlarda çalışan 191 iş görene birebir yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır. Anketlerin değerlendirilmesinde çeşitli gerekçelerle bazı anket formları değerlendirme dışı bırakılmış ve 191 adet anketin istatistiksel olarak değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Daha sonra SPSS paket programı kullanılarak anket verileri değerlendirilmiştir. Ulaşılan verilere parametrik analizler yapılmıştır. Ayrıca geliştirilen hipotezler test edilmiştir. (Altunışık v.d.2007: 171). Analizlerde anlamlılık düzeyi olarak $p < 0.05$ kabul edilmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de inşaat sektörünün yan sanayiinde üretimde bulunan iş görenler, örneklemini ise Tekirdağ ili Çerkezköy ilçesinde faaliyette bulunan bir fabrikanın iş görenleri oluşturmaktadır. Üzerinde araştırma yapılan örneklemin evreni temsil ettiği kabul edilmekle birlikte bir sınırlama oluşturduğu söylenebilir. Fakat zaman sınırlaması ve diğer nedenler söz konusu örneklem ile çalışmayı zorunlu hale getirmiştir.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri

H₀: Çalışanların Medeni Durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₁: Çalışanların Medeni Durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark vardır.

H₀: Çalışanların Öğrenim Durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₁: Çalışanların Öğrenim Durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark vardır.

H₀: Çalışanların Kıdem Durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₁: Çalışanların Kıdem Durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark vardır.

H₀: Çalışanların Çocuk Sayısı ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₁: Çalışanların Çocuk Sayısı Medeni Durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark vardır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda geliştirilen hipotezler yukarıda yer almaktadır. Söz konusu hipotezler daha sonra yapılan analizlerle test edilmiştir.

3.4. Araştırmanın Bulguları ve Yorum

3.4.1. Araştırmaya Katılanların Sosyo Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan 191 iş görenin bazı sosyo demografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir. Tablo 1’de görüldüğü gibi iş görenlerin, cinsiyet bakımından %2,1’inin (4) kadın, %97,9’unun (187) erkek olduğu, öğrenim düzeyi açısından %37,2’sinin (71) lise, %3,7’sinin (7) ön lisans, %3,1’inin (6) lisans ve %1,6’sının (3) yüksek lisans mezunu olduğu, aile toplam geliri bakımından %70,2’sinin (134) 1000 TL ve altı, %24,6’sının (47) 1000-2000 TL arası ve %5,2’sinin (10) 3000 TL ve üzeri gelire sahip oldukları, medeni durum bakımından %78,5’inin (150) evli, %21,5’inin (41) bekar olduğu, kıdem (çalışma) yılı bakımından; %17,3’ünün (33) 1 yıl ve altı kıdeme, %49,7’sinin (95) 1-5 yılı kıdeme, %33’ünün (63) ise 5 yıl ve üzeri kıdeme sahip olduğu, yetişme yeri açısından %37,7’sinin (77) köyde, %14,7’sinin (28) belde/bucakta, %24,6’ının (47) ilçede, %8,4’nün (16) ilde %14,7’sinin (28) ise büyük şehirde yetiştikleri, eşin iş durumu bakımından; %22’sinin (42) eşinin çalıştığı, %58,6’sının (112) ise çalışmadığı, evlilik yılı olarak %41,9’unun

(80) 5 yıl ve altı, %13,6'sının (26) 5-10 yıl ve %14,7'sinin (28) ise 10 yıl ve üzeri evli oldukları görülmektedir. Ayrıca yer darlığı nedeniyle çizelgede gösterilmeyen diğer sosyo-demografik değişkenler ve yüzdeleri ise şöyledir. İş görenlerin yaşları bakımından; %39,8'inin (76) 30 yaş ve altı, %40,3'ünün (77) 30-40 yaş, %17,3'ünün (33) 40-50 yaş ve %2,6'sının (5) ise 50 yaş ve üzeri yaşa sahip olduğu, iş görenlerin babalarının %10,5'inin (20) okur-yazar olmadığı, %81,2'sinin (155) ilk ve orta okul mezunu, %5,2'sinin (10) lise, %3,1'inin (6) üniversite mezunu olduğu, iş görenlerin annelerinin %25,1'inin (48) okur-yazar olmadığı, %67,5'inin (129) ilk ve ortaokul mezunu olduğu, %6,8'inin (13) lise ve %0,5'inin (1) ise üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir.

3.4.2. Çalışanların Medeni Durumlarına Göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamaları

Çalışanların Medeni Durumlarına Göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamalarını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t testi yapılmıştır. Çalışanların medeni durumlarına göre duygusal zeka ve işten ayrılma alt boyut puan ortalamaları ve değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Yapılan test sonucunda $P < 0,05$ olarak bulunduğu için çalışanların medeni durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Böylece H_0 hipotezi red edilmiş ve H_1 hipotezi: "Çalışanların Medeni Durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark vardır", yalnızca "ilişkilerini kontrol etme" alt boyutunda 0,05 düzeyinde anlamlı olduğu için kısmen kabul edilmiştir. Anlamlı farklılık, ortalamalarının yüksek çıkması nedeniyle evli çalışanlardan kaynaklanmaktadır. Özellikle evli olan çalışanların bekarlara göre ilişkilerini kontrol etme alt boyutunda farklı düşündükleri ve davrandıkları söylenebilir. Evli olmak bu boyutu farklı kılan bir durum olarak değerlendirilebilir. Böylece evlilerin diğer insanlarla iyi bir iletişim kurabildikleri ve uzlaşmacı oldukları öngörülebilir. Puan ortalamalarına bakıldığında ise özellikle evli çalışanların, bekar çalışanlara göre ilişkilerini kontrol etmede ($3,46 \pm 0,79$) daha başarılı oldukları görülmektedir. Genel olarak ifade etmek gerekirse hipotezemiz sadece iliklerini kontrol etme boyuyunda kabul edilmiştir. Diğer boyutlar açısından red edilmiştir.

Tablo 1: Çalışanların Medeni Durumlarına Göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamaları

Alt Boyutlar	Evli Ort. $\pm$ SS	Bekar Ort. $\pm$ SS	t	P
Duygularının Farkında Olma	3,82 $\pm$ 0,97	3,74 $\pm$ 0,77	0,475	0,59
Duygularını Yönetme	3,65 $\pm$ 0,90	3,70 $\pm$ 0,86	-0,296	0,768
Kendini Motive Etme	3,92 $\pm$ 0,91	3,83 $\pm$ 0,78	0,581	0,563
Empati Maddeleri	3,63 $\pm$ 0,87	3,53 $\pm$ 0,77	0,719	0,475
İlişkilerini Kontrol Etme	3,46 $\pm$ 0,79	3,20 $\pm$ 0,70	2,030	0,046
İşten Ayrılma	2,54 $\pm$ 1,36	2,52 $\pm$ 1,14	0,055	0,956

3.4.3. Çalışanların Öğrenim Düzeylerine Göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamaları

Çalışanların Öğrenim düzeylerine göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamalarını belirlemek amacıyla One Way anova testi yapılmıştır. Çalışanların öğrenim düzeylerine göre duygusal zeka ve işten ayrılma alt boyut puan ortalamaları ve değerleri Tablo 2’de gösterilmiştir. Yapılan test sonucunda $P < 0,05$ olarak bulunduğu için çalışanların öğrenim düzeyleri ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Böylece H_0 hipotezi red edilmiş ve H_1 hipotezi: “Çalışanların Öğrenim Durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark vardır” kısmen kabul edilmiştir. Anlamlılığın hangi öğrenim düzeylerinden kaynaklandığını bulmak için post hoc testi yapılmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda anlamlı farklılığın lisans mezunu çalışanlardan kaynaklandığı görülmüştür. Puan ortalamalarına bakıldığında özellikle lisans mezunu çalışanların diğer mezunlara göre daha çok işten ayrılma eğilimi ($3,61 \pm 0,82$) gösterdikleri görülmüştür.

Tablo 2: Çalışanların Öğrenim Düzeylerine Göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamaları

Alt Boyutlar	Lise Ort. $\pm$ SS	Ön Lisans Ort. $\pm$ SS	Lisans Ort. $\pm$ SS	Yüksek Lisans Ort. $\pm$ SS	F	P
Duygularının Farkında Olma	3,82 $\pm$ 0,78	3,47 $\pm$ 1,06	4,19 $\pm$ 0,51	3,50 $\pm$ 0,44	0,936	0,459
Duygularını Yönetme	3,70 $\pm$ 0,82	3,59 $\pm$ 1,13	4,19 $\pm$ 0,51	3,83 $\pm$ 1,32	0,229	0,949
Kendini Motive Etme	3,95 $\pm$ 0,73	4,00 $\pm$ 1,09	4,11 $\pm$ 0,79	3,83 $\pm$ 0,60	0,332	0,893
Empati Maddeleri	3,61 $\pm$ 0,70	3,23 $\pm$ 1,07	3,83 $\pm$ 0,73	3,72 $\pm$ 0,75	0,504	0,773
İlişkilerini Kontrol Etme	3,40 $\pm$ 0,65	,07 $\pm$ 1,10	3,72 $\pm$ 0,87	3,50 $\pm$ 0,28	0,489	0,784
İşten Ayrılma	2,88 $\pm$ 1,33	2,00 $\pm$ 1,52	3,61 $\pm$ 0,82	2,66 $\pm$ 1,45	2,986	0,013

3.4.4. Çalışanların Kıdem Durumuna Göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamaları

Çalışanların kıdem durumlarına göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamalarını belirlemek amacıyla One Way anova testi yapılmıştır. Çalışanların kıdem durumlarına göre duygusal zeka ve işten ayrılma alt boyut puan ortalamaları ve değerleri Tablo 3’de gösterilmiştir. Yapılan test sonucunda $P < 0,05$ olarak bulunduğu için çalışanların kıdem durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Böylece H_0 hipotezi red edilmiş ve H_1 hipotezi: “Çalışanların Kıdem Durumları ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark vardır” kısmen kabul edilmiştir. Anlamlılığın hangi kıdem yıllarından

kaynaklandığını bulmak için post hoc testi yapılmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda anlamlı farklılığın 5 yıl ve üzeri kıdeme sahip olan çalışanlardan kaynaklandığı görülmüştür. Özellikle 5 yıl ve üzeri kıdeme sahip çalışanların kendini motive etme boyutunda daha az kıdeme sahip olanlara farklı düşündükleri ve davrandıkları söylenebilir. İş yerinde daha fazla kıdeme sahip olmanın iş görenlerin kendilerini daha kolay motive etme imkanı sağlayan bir durum olarak değerlendirilebilir. Puan ortalamalarına bakıldığında ise özellikle 5 yıl ve üzeri kıdeme sahip olanlar ile 1-5 yıl kıdeme sahip olanların kendilerini motive etmede ($3,98 \pm 0,80$), ($3,96 \pm 0,82$) daha başarılı oldukları görülmüştür. Tablodan görüldüğü gibi hipotezimiz sadece kendini motive etme alt boyunda kabul edilmiş olup diğer boyutlar açısından red edilmiştir.

Tablo 3: Çalışanların kıdem durumlarına Göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamaları

Alt Boyutlar	1 yıl ve altı Ort. $\pm$ SS	1-5 yıl Ort. $\pm$ SS	5 yıl ve üzeri Ort. $\pm$ SS	F	P
Duygularının Farkında Olma	3,61 $\pm$ 1,14	3,83 $\pm$ 0,91	3,85 $\pm$ 0,84	0832	0,437
Duygularını Yönetme	3,49 $\pm$ 1,13	3,65 $\pm$ 0,81	3,78 $\pm$ 0,86	1,155	0,317
Kendini Motive Etme	3,56 $\pm$ 1,12	3,96 $\pm$ 0,82	3,98 $\pm$ 0,80	3,045	0,050
Empati Maddeleri	3,35 $\pm$ 1,06	3,61 $\pm$ 0,75	3,73 $\pm$ 0,85	2,186	0,115
İlişkilerini Kontrol Etme	3,15 $\pm$ 0,94	3,40 $\pm$ 0,70	3,55 $\pm$ 0,77	2,843	0,061
İşten Ayrılma	2,54 $\pm$ 1,19	2,50 $\pm$ 1,28	2,58 $\pm$ 1,45	0,064	0,938

3.4.5. Çalışanların Çocuk sayısına göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamaları

Çalışanların çocuk sayısına göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamalarını belirlemek amacıyla One Way anova testi yapılmıştır. Çalışanların çocuk sayısına göre duygusal zeka ve işten ayrılma alt boyut puan ortalamaları ve değerleri Tablo 4’de gösterilmiştir. Yapılan test sonucunda $P < 0,05$ olarak bulunduğu için çalışanların çocuk sayısı ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Böylece H_0 hipotezi red edilmiş ve H_1 hipotezi: “Çalışanların çocuk sayısı ile Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyutları arasında anlamlı bir fark vardır” kısmen kabul edilmiştir. Anlamlılığın kaç çocuğa sahip olanlardan kaynaklandığını bulmak için post hoc testi yapılmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda anlamlı farklılığın hiç çocuğu olmayan çalışanlardan kaynaklandığı görülmüştür. Puan ortalamalarına bakıldığında ise özellikle çocuk sahibi olmayan çalışanların duygularını yönetmede ($3,77 \pm 0,78$) daha başarılı oldukları görülmüştür. Tabloya bakıldığında hipotezimiz duygularını yönetme alt boyutunda kabul edilmiş diğer boyutlarda ise red edilmiştir.

Tablo 4: Çalışanların Çocuk sayısına göre Göre Duygusal Zeka ve İşten Ayrılma Alt Boyut Puan Ortalamaları

Alt Boyutlar	3 çocuk Ort. $\pm$ SS	4 ve üzeri Ort. $\pm$ SS	Çocuğu Yok Ort. $\pm$ SS	F	P
Duygularının Farkında Olma	3,61 $\pm$ 1,02	2,93 $\pm$ 1,33	3,87 $\pm$ 0,69	2,355	0,056
Duygularını Yönetme	3,38 $\pm$ 0,92	2,83 $\pm$ 1,27	3,77 $\pm$ 0,78	2,595	0,038
Kendini Motive Etme	3,61 $\pm$ 1,06	3,29 $\pm$ 1,41	3,99 $\pm$ 0,70	1,766	0,138
Empati Maddeleri	3,53 $\pm$ 0,92	2,95 $\pm$ 1,29	3,76 $\pm$ 0,58	1,617	0,172
İlişkilerini Kontrol Etme	3,34 $\pm$ 0,78	2,62 $\pm$ 1,10	3,42 $\pm$ 0,65	2,332	0,0538
İşten Ayrılma	2,73 $\pm$ 1,52	1,87 $\pm$ 1,36	2,59 $\pm$ 1,18	2,142	0,078

Duygusal Zeka ölçeği ile işten ayrılma ölçeğine regresyon analizi uygulanmıştır. Yapılan regresyon analizinde işten ayrılma bağımlı değişkeni duygusal zeka ise bağımsız değişkeni oluşturmaktadır. Yapılan analiz sonucu elde edilen sonuçlar aşağıda tablo 5’de gösterilmiştir. Anova tablosunda görüldüğü gibi F değeri 4,382 ve P değeri (sig.) 0,001 olduğu için duygusal zeka ile işten ayrılma arasında bir etkileşim olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle duygusal zekası yüksek olan iş görenlerin işten ayrılma eğilimini kontrol edebileceği söylenebilir.

Tablo 5: Regresyon Analizi Anova Tablosu

Model	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Regression	35,189	5	7,038	4,382	,001
Residual	295,529	184	1,606		
Total	330,719	189			

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Yapılan araştırma sonucunda; evli çalışanların bekarlara göre ilişkilerini kontrol etme alt boyutunda farklı düşündükleri ve davrandıkları, lisans mezunu çalışanların diğer mezunlara göre işten ayrılma alt boyutunda farklı düşündükleri ve davrandıkları görülmüştür. 4 yıllık üniversite mezunu olmanın kişiye işten ayrılmaya sevk eden bir durum olarak değerlendirilebilir. Bir başka ifadeyle 4 yıllık üniversite mezunu olan çalışanların diğer mezunlara göre daha kolay iş bulabilecekleri düşüncesiyle işten ayrılmayı düşündükleri söylenebilir. Böylece öğrenim düzeyi artıkça kişinin işten ayrılma eğiliminin yükseldi-

ği, azaldıkça düştüğü ifade edilebilir. Duygusal zekasını etkin kullanan iş görenlerin her hangi bir sorun ve olumsuzluk karşısında hemen işten ayrılma eğilimine girmeyecekleri ve sorunların üstesinden gelecekleri ya da başa çıkabilecekleri ön görülebilir. Bir başka ifadeyle duygusal zekası yüksek olan kişilerin iş ortamındaki zorluklarla daha kolay mücadele edecekleri ve başa çıkabilecekleri söylenebilir. 5 yıl ve üzeri kıdeme sahip çalışanların kendini motive etme boyutunda daha az kıdeme sahip olanlara farklı düşündükleri ve davrandıkları, özellikle hiç çocuğu olmayan çalışanların 3 ve daha fazla çocuğu olanlara göre duygularını yönetme boyutunda farklı düşündükleri ve davrandıkları söylenebilir. Duygusal zekası yüksek olan iş görenler başkalarına ihtiyaç duymadan kendilerini motive edebilmekte, etkinlikleri artmakta ve çalıştıkları ortamda pozitif zemin oluşturarak işten ayrılma duygusunun etkilerini azaltabildikleri söylenebilir (Doğan ve Demiral, 2007: 227-228).

Çocuk sahibi olmamak duyguları yönetmeye yardımcı olan veya katkı sağlayan bir durum olarak değerlendirilebilir. Ayrıca duygusal zekasını yerinde ve etkin kullanan iş görenlerin her hangi bir sorun ve olumsuzluk karşısında hemen işten ayrılma eğilimine girmeyecekleri ve sorunların üstesinden gelecekleri yada başa çıkabilecekleri ön görülebilir. Ayrıca duygusal zekası yüksek olan iş görenlerin işten ayrılma eğilimini kontrol edebileceği bulunmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde iş görenlerin sosyo demografik değişkenleri ile duygusal zeka ve işten ayrılma alt boyutları arasında anlamlı bir etkileşim olduğu ortaya konmuştur. Wong ve Law'ın yapmış olduğu bir araştırmada duygusal zeka ile işten ayrılma niyeti arasında negatif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bir başka ifadeyle yüksek duygusal zekaya sahip olan iş görenlerin işten ayrılma niyetlerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir (Wong and Law, 2002:265). Trivellas ve arkadaşlarının yaptığı diğer bir araştırmada ise aynı şekilde duygusal zeka ile işten ayrılma niyeti arasında negatif ilişki bulunmuştur (Trivellas, 2013: 706).

KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, Ali Murat, Hakan TUNÇ, (2009): “Mobbing Olgusu ve Mobbing Davranışında Duygusal Zekâ Etkisi”, *SDÜ Vizyoner Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 146-159.
- ALTUNIŞIK Remzi, COŞKUN Recai, BAYRAKTAROĞLU Serkan ve Yıldırım Engin, (2007), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, 5.Baskı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- ARICIOĞLU, M. Atilla, (2002): “Yönetmel Başarının Değerlemesinde Duygusal Zekanın Kullanımı: Öğrenci Yurdu Yöneticileri Bağlamında Bir Araştırma”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:4, s. 26-42.
- DEMİR, Mahmut, (2010): “Duygusal Zekanın İnsan Kaynakları Seçimindeki Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, s. 1066-1081.
- DEMİR, Mahmut, (2010): “Örgütsel Çatışma Yönetiminde Duygusal Zekanın Etkisi: Konaklama İşletmelerinde İşgörenlerin Algılamaları Üzerine Bir Araştırma”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, s. 199-211.
- DENİZ, Mehmet, (2011): “Duygusal Zekâ Boyutları İle Liderlik Uygulamaları Arasındaki İlişki: Sağlık Sektörü Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 45-66.
- DİĞİN, Özerk, (2008), İnsan Kaynakları Yönetiminde İş Güvencesi ve Konuyla İlgili Yapılan Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DOĞAN, Selen, Özge DEMİRAL, (2007): “Kurumların Başarısında Duygusal Zekanın Rolü ve Önemi”, *Yönetim ve Ekonomi*, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Cilt: 14, Sayı: 1, s. 209-229.
- EDİZLER, Gaye, (2010): “İnsan Kaynakları Yönetiminde ‘Duygusal Zeka’ Ölçüm ve Modelleri”, *Journal of Yaşar University Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 5, s. 2970-2984.
- EKİNCİ VURAL, Deniz, (2010): “Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Duygusal Zekaları ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, Cilt: 5, Sayı: 3, s. 972-980.
- ERGİN, Elif, (2000), Üniversite Öğrencilerinin Sahip Oldukları Duygusal Zeka Düzeyi İle 16 Kişilik Özelliği Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- GOLEMAN, Daniel (2000), İş Başında Duygusal Zeka, (çev. Handan Balkara), 2. Basım, İstanbul: Varlık Yayınları
- GÜLLÜCE, A. Çağlar, Ö. Faruk İŞCAN, (2010): “Mesleki Tükenmişlik ve Duygusal Zeka Arasındaki İlişki”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, Ekim, s. 7-29.
- GÜNSEL, Ayşe, Ali E. AKGÜN, Halit KESKİN, (2010): “Duygusal Zeka Takım Öğrenmesi İlişkisi: Yazılım Geliştirme Takımları Üzerinde Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 3, s. 117-138.
- GÜRBÜZ, Sait, Murat YÜKSEL, (2008): “Çalışma Ortamında Duygusal Zeka: İş Performansı, İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Bazı Demografik Özelliklerle İlişkisi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, s. 174-190.

KILIÇ DOĞAN Elife, Özgür ÖNEN, (2009): “Öğretmen Adaylarının Duygusal Zeka Düzeyleri ve Etik Muhakeme Yetenekleri”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 123-16.

MABOÇOĞLU, Firdevs, (2006): “Duygusal Zeka ve Duygusal Zekanın Gelişimine Katkıda Bulunan Etkenler”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Fen Bilimleri Anabilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

ÖZASLAN, B. Özge, Beyhan ACAR, ASLI ve A. Cevat ACAR, (2009): “Duygusal Zeka ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Yönetim Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 64, s. 98-111.

SCHUTTE NS, Malouff JM, Hall LE, Haggerty DJ, Cooper JT, Golden CJ, et al. (1998), “Development And Validation Of A Measure Of Emotional Intelligence”, *Pers Indiv Differ*; 25(2): 167-77.

ŞENYÜZ, P. Belkıs, (2003): “Örgütsel Bağlılığa Etki Eden Faktörler ve Örgütsel Bağlılık İle İşten Ayrılma Eğilimi İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, Gebze: Gebze İleri Teknoloji Enst. Sosyal Bilimler Enst. İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.

TATAR, Arkun, Serdar TOK ve Gaye SALTUKOĞLU, (2011): “Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zeka Ölçeğinin Türkçe’ye Uyarlanması ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi”, *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, Cilt: 21, Sayı: 4, s. 325-338.

TRİVELLAS, Panagiotis, GEROGİANNİS, Vassilis and SVARNAB, Sofia. (2013). “Exploring Workplace Implications Of Emotional Intelligence (WLEIS) İn Hospitals: Job Satisfaction And Turnover Intentions”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* Volume: 73,701-709.

TUĞRUL, Ceylan, (1999): “Duygusal Zeka” *Klinik Psikiyatri*, Sayı: 1, s. 12-20.

URAL, Ayhan, (2001): “Yöneticilerde Duygusal Zekanın Üç Boyutu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 209-219.

VARİNLİ, Ali, Eyyup YARAŞ, Ahmet BAŞALP, (2009): “Satış Elemanlarının Duygusal Zekâsının Bir Göstergesi Olarak Algılanan Performans, Satış ve Müşteri Odaklılık”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 159-174.

WONG, Chi-Sum and LAW, Kenneth S. (2002). “The Effects Of Leader And Follower Emotional Intelligence On Performance And Attitude: An Exploratory Study”, *The Leadership Quarterly* Volume: 13, 243 – 274

TÜRK İŞLETME DÜNYASINDAN MUHASEBE BARTER UYGULAMALARI VE ÖRNEKLERİ

ACCOUNTING BARTER IMPLEMENTATIONS AND EXAMPLES FROM THE TURKISH BUSINESS WORLD

Yrd.Doç.Dr.Cevdet KIZIL¹
Yrd.Doç.Dr. Şadi Evren Şeker²
Tamer AVARKAN³

ÖZET

Yapmış olduğumuz bu çalışmanın amacı, Türkiye’de faaliyetlerini sürdürmekte olan barter sistemine üye işletmelerin mal ve hizmet alım satım işlemlerini gerçekleştirmede kullandıkları takas işlemleri ile ilgili bilgiler aktarmaktır. Bilindiği üzere, takas işlemleri yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Para icad olmadan önce insanlar, ihtiyaçlarını ürettikleri ürünleri birbirleri ile değiş tokuş ederek karşılamaktaydı. Günümüzde ise barter sisteminin gelişmesiyle birlikte artık firmalar da en ucuz finansman kaynağı olarak barter sistemine üye olup sistem üzerinden takas işlemleri gerçekleştirerek faaliyetlerini sürdürmektedirler. Böylece banka kredilerine ödenmekte olan yüksek faiz oranlarının da önüne geçilmektedir. Hazırlamış olduğumuz bu çalışmada, Türkiye’de barter sistemine üye olan işletmelerin uygulamada muhasebe kayıtlarının ne yönde gerçekleştirildiği örnekleriyle gösterilmekte ve incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Finansman, İşletme, Barter, Türk Ticaret Kanunu

ABSTRACT

The aim of this study is to provide information about barter transactions of firms, which operate in Turkey and are members of the barter system. In this context, especially transactions concerning the purchase and sale of goods and services are analyzed. As it is well known, barter transactions are used for decades and rooted for centuries. Before money was invented, the humankind used to satisfy their needs by exchanging goods they produced. Since then, the barter system improved seriously and firms currently continue their operations by becoming a member of barter system and taking advantage of the mentioned economic financing resource. Thus, high interest rates applied to bank credits are also avoided. This paper shows and investigates the accounting records made by firms operating in the Turkish business world, which are members of the barter system.

Keywords: Accounting, Finance, Business, Barter, Turkish Commercial Law

1 Yrd. Doç.Dr. Cevdet KIZIL, Yalova Üniversitesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

2 Yrd. Doç.Dr. Şadi Evren Şeker, İstanbul Medeniyet Üniversitesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

3 Tamer AVARKAN, Yalova Üniversitesi Yüksek Lisans (MBA) Öğrencisi

GİRİŞ

Barter bir firmanın ihtiyaç duyduğu mal ve hizmeti, yine kendi ürettiği mal veya hizmet karşılığında temin etmesini sağlayan, bu sayede firmanın ihtiyaçlarını faizsiz dolar kredisi kullanarak karşılayabileceği sistemin adıdır.⁴

Barter her ne kadar en basit ifadeyle “Takas” olarak adlandırılrsa bile, barter sisteminin içeriği sadece takas olmaktan çok daha ötede bir kavramdır. Barter çok sayıda alıcı ve satıcının birarada karşı karşıya geldiği bir geniş pazar olmasının yanı sıra, bu alıcı ve satıcıları belli kurallar çerçevesinde ve belli kriterlere göre bir araya toplayan, alıcı ve satıcının karşılıklı ilişkilerine düzenleme getiren hem alıcının hem de satıcının haklarını ve sorumluluklarını belirleyen bir sistemdir.⁵

Barter sisteminde taraflar barter firması ve barter sistemine üye alıcı ve satıcı firmalardan oluşmaktadır. Burada barter firması yıllık üyelik aidatı ile birlikte alıcı ve satıcı firmalardan her alım ve satım başına belirli bir komisyon alır. Barter firmasının amacı sistemine üye firmaların üyelik sistemi ile ilgili olan ilişkilerini takip etmek, cari hesaplarını tutmak ve üyeler arası bilgi alış verişini sağlamaktadır. Üye firmalar ise barter sistemine dahil olmak istediklerini belirten, ana sözleşmeyi imzalayan, yıllık giriş ücreti ve aidatları ödemeyi kabul eden ve sözleşmeden doğan hükümleri yerine getirmekle yükümlü olan işletmelerdir.⁶

Barter sistemi ile ilgili ilk sistematik çalışmalar 1930’lu yıllara kadar dayanmaktadır. 1930’un ilk yarısında Dünya Büyük Buhran ile karşı karşıya gelmiştir. Bu dönemde talepten fazla arz oluştuğundan işletmelerin elinde stok birikmeye başlamıştır ve bu stokların nakde dönüşmemesi nedeniyle işletmeler ekonomik kriz ortamına sürüklenmeye başlamıştır. Bu dönemde ekonomik krizi aşmanın yolu olarak mal takası gündeme gelmiş ve şu anki sisteminin organizasyonlardaki kullanımını sağlayan sistemin temeli oluşmuştur.⁷

Bilinen en eski barter organizasyonu ise 1934 yılında İsviçre’de kurulmuş olan WIR – Genossenschaft’tır. 1950’li yıllarda bilişim teknolojisinin gelişmesi ve bilgi depolama imkanlarının artmasıyla Genossenschaft’ın yıllık barter cirosu da 2.000.000.000 Frank’a ulaşmıştır. Bu miktar Dünya’da barter ticaretinin gelişmesinin belirgin bir örneğidir.⁸

ABD’de barter organizasyonlarının en eskilerinden birisi de Business Exchange dir. ABD’deki barter organizasyonları ilk ortaya çıktığı dönemlerde bölgelerin petrol, tahıl, otomobil ve elektronik gibi ürünlerini diğer bölgelerle takas ederek işe başlamışlardır.⁹

4 Şimşek,M.Sırrı; **Parasız Ticaret Barter**, İstanbul Kapital Medya Hizmetleri, 2004., s.28.

5 Arzova,Burak;**Barter İşlemleri**,Türkmen Kitabevi İstanbul 2000, s.1.

6 Yatırım Barter, **Barter Nedir?**, Yatırım Barter Resmi Websitesi, 2011, <http://www.yatirimbarter.com/>

7 Erkan, Mehmet, **Yeni Bir Finansman Aracı: Barter**, Vergi Dünyası, Sayı: 221, Ocak 2000, s. 92.

8 Bayrav, M.Hanifi(2009); **Alternatif Ticaret ve Finansman Tekniği Olarak Barter Sistemi**; Yüksek Lisans Tezi.

9 World Barter, **Neden Barter?**, World Barter Resmi Websitesi, 2009, <http://www.worldbarter.com.tr/nedenbarter.htm>

LİTERATÜR TARAMASI

Barter, İngilizce kökenli bir kavram olup günümüzde çeşitli şekillerde ifade edilmektedir. Genel itibarıyla, ihtiyaç duyulan mal veya hizmetin, satılan mal veya hizmet karşılığında satın alınması barter olarak bilinir. Ayrıca, barter’ı mal ve hizmetlerin takas edilmesi ya da bir işletmenin satın aldığı mal veya hizmetin bedelini, kendi ürettiği mal veya hizmet ile ödemesi olarak da tanımlayabiliriz.¹⁰

Dolayısıyla, Barter basit anlamı ile “Takas” ya da “Değiş - Tokuş” olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak barter bir işletmenin satın aldığı mal ya da hizmetin bedelini kendi ürettiği ya da sahibi olduğu mal ya da hizmetle ödemesi olarak tanımlamak mümkündür. Ülkemizde de barter sisteminin gelişmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.¹¹

Aynı zamanda, literatürde uygulamaları da içeren barter muhasebe işlemlerine yönelik çeşitli makaleler bulunmaktadır. Örneğin bu çalışmalardan birinde (Hatunoğlu ve Bilginer, 2013) barter sisteminin işleyişi, hukuki düzenlemeleri ve muhasebeleştirilmesi çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Yapılan çalışmanın sonucunda, ticari hayatımızı düzenleyen Türk Ticaret Kanunu’nda ve Borçlar Kanunu’nda barter firmaları ile ilgili hususların yer almadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle de, ilgili kanunlarda değişiklikler yapılarak barter işlemleri ile ilgili hukuki ortamın hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. Ek olarak, barter işlemleri ile ilgili olarak Tek Düzen Hesap Planı’nda düzenlemeler yapılarak yeni hesap kavramlarının eklenmesi gerekliliğinden ve barter işlemleri ile ilgili de muhasebe standartlarının oluşturulması gerekliliğinden bahsedilmiştir.¹²

Barter konusundaki diğer bir çalışmada ise (Güler ve Yılmaz, 2009) ülkemizde son dönemlerde yaşanan ekonomik krizin KOBİ’ler üzerindeki olası etkileri araştırılmıştır. Bahse konu olan çalışmada, yeni bir finansman tekniği olan barter sisteminin olumsuz etkilerin giderilmesindeki rolü açıklanmıştır. Aynı zamanda çalışmada, barter sisteminin faydalarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.¹³

Bu konuda yapılan diğer bir çalışmada ise (Cengiz, Üngüren ve Engin, 2011), Türkiye’de faaliyet gösteren barter işlemlerine üye 3, 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinin pazarlama fonksiyonlarının, barter sisteminden ne düzeyde ve yönde etkilendiği çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın örneklemini Türkiye’de faaliyet gösteren 8 farklı barter firmasına üye olan 45 konaklama firmasının pazarlama departmanı yöneticileri oluşturmuştur. Araştırmada, pazarlama departmanı yöneticilerinin barter sisteminin pazarlama fonksiyonlarına yönelik tutumları ölçülmüştür. Gerçekleştir-

10 Acar Durmuş; Tekşen Ömer (2007/1-18); **Barter Sisteminin Muhasebe Uygulamaları Açısından İncelenmesi**; Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, s. 2.

11 Alomaliye, Barter, Alomaliye Resmi Websitesi, 2000, <http://www.alomaliye.com/barter.htm>.

12 Hatunoğlu Zeynep; Bilginer Mesut (2013/ARALIK); **Vergi ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Barter**; Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

13 Güler Ender; Yılmaz Baki; (2009/Eylül); **Barter İşlemleri ve Türkiye’de Uygulamanın Değerlendirilmesi**; Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.

len analizler neticesinde, barter sistemi ile konaklama işletmelerinin pazarlama fonksiyonları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir korelasyon tespit edilmiştir.¹⁴

Diğer bir çalışmada, (Acar ve Tekşen, 2007) çok hızlı değişim içerisinde bulunan ve küreselleşen Dünya ticaretinde gittikçe daha yüksek oranda yeni finansal tekniklerin denendiği ve uygulandığı belirtilmiştir. Bahse konu olan yeni finansal teknikler arasında göze çarpan barter işlemleri, çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Çalışmada, Türkiye’de uygulama başarısını arttıran barter sisteminin muhasebe uygulamaları açısından incelenmesi yapılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise, baterla ilgili işlemlerde Tek Düzen Hesap Planı’nın nasıl uygulanacağı hususunda bir takım eksiklikler bulunduğu altı çizilmiştir. Bu doğrultuda Maliye Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu otoritelerinin toplanarak barter ile ilgili özel muhasebe standartları oluşturmaları ve belirgin bir çerçeve çizmeleri önerilmiştir.¹⁵

Aynı zamanda, bir başka çalışmada (Polat, 2002) bir finansman tekniği olarak barter sistemi, işleyişi ve Türkiye’deki barter uygulamaları ele alınmıştır. Belirtilen araştırmada, ekonomilerin zaman zaman içine düştükleri olumsuzluklardan kurtulma çabalarının bir sonucu olarak geliştirilen finans tekniklerinden birinin barter olduğundan bahsetmiştir. Ek olarak, Türkiye’de uygulamaya başlanan barter sisteminin yaygınlaştırılması yönünde çalışmalar yapılması tavsiye edilmiştir ve özellikle de KOBİ’ler başta olmak üzere finansman sıkıntısı nedeniyle zora düşen işletmelerimizin sorunlarını çözmede barter sisteminin önemli katkı sağlayacağını altı çizilmiştir.¹⁶

BARTER TÜRLERİ

Barter uygulamalarında genel anlamda üç farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki, Barter Exchange (Perakende Barter) adı verilen yöntemdir. Bu yöntemde, belirli bir firmanın ağına bir broker tarafından verilen aracılık hizmetleri sayesinde üyelerin kendi aralarında mal ve hizmet değişimi yapması sağlanmaktadır. Bu sisteme büyük ölçekli üreticiler, hizmet işletmeleri, perakende satış yapan işletmeler, bankalar ve serbest meslek mensupları dahil olmakta ve bu sistemi kullanmaktadır. Barter Exchange (Perakende Barter) sisteminin faydaları ise yeni satışlar ve yeni müşteriler sağlamak, alış gücünü yükseltmek, nakit tasarrufunu sağlamak ve alternatif finansman kredisi kazandırmak olarak özetlenmelidir.¹⁷

14 Cengiz Funda; Üngüren Engin; Engin Cengiz (2011/101-120); **Konaklama İşletmelerinin Pazarlama Departmanı Yöneticilerinin Barter Sisteminin Pazarlama Fonksiyonuna Etkisine İlişkin Tutumlarını Ölçmeye Yönelik Uygulama**; Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi.

15 Acar Durmuş; Tekşen Ömer (2007/1-18); **Barter Sisteminin Muhasebe Uygulamaları Açısından İncelenmesi**; Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. s. 2.

16 Polat (2002); **Bir Finansman Tekniği Olarak Barter Sistemi, İşleyişi ve Türkiye’deki Barter Uygulamaları**; Yüksek Lisans Tezi.

17 Yolaçan, Neslihan;(2010) **Barter Sistemi ve Türkiye’de Hizmet Sektöründe Bir Uygulama**; Yüksek Lisans Tezi.

Barter uygulamaları hususunda göze çarpan ikinci yöntem ise Toptan Barter olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemde toptancı, üretici ve dağıtım firması olarak kategorize edilen firmalar, kendi mal ve hizmetlerini ticari faaliyetlerde bulundukları diğer organizasyonlarla takas etmektedirler. Belirtilen yöntem, daha çok nakit akışını sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Üretici, toptancı ve dağıtım işletmeleri, vurgulanan sistemi kullanarak stoğunda bulunan malları eritmekte, stok devir hızlarını yükseltmektedir. Bilindiği üzere, stok devir hızının yükselmesi ise maliyetleri azaltmakta, nakit akışını hızlandırmaktadır. Malların eskimesi, modasının geçmesi, korunması ve saklanması gibi riskler ve gereklilikler de minimize edilmektedir.¹⁸

Üçüncü ve son olarak ise, barter türleri arasında yer alan Uluslararası Barter yönteminden bahsetmek doğru olacaktır. Uluslararası barter, iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilki Countrade olarak adlandırılır ve iki ülke arasında gözlemlenen mal takas işlemidir. İhracat operasyonlarında genel anlamda yönetim ve ticari riskleri azaltmak amacıyla, finans ve yatırım çözümleri yaratmak için kullanılır. Countertrade, uluslararası ticaret anlaşması olarak da tanımlanmakta, barter anlaşmaları formatında yapılmaktadır. Countertrade haricinde ise, geri alım (buy-back), dengeleyici ticaret (endüstri offsets) ve üçlü ticaret (switch trading) anlaşmaları uygulamada ve pratik iş yaşamında yer almaktadır.¹⁹

BARTER SİSTEMİNDE TARAFLAR VE KULLANILAN BELGELER

Barter sisteminde iki taraf bulunmaktadır. Bunlardan birincisi barter firmasıdır ve sistemi örgütleyen, sistemin devam etmesini sağlayan kurum olarak bilinir. Barter firmasının en önemli işlevlerinden biri, sisteme dahil olan üyelerinin sistemden faydalanma şekil ve esaslarını belirlemesidir. Aynı zamanda barter firması, üyelerinin cari hesaplarını kaydederek, üyeler arası bilgi akışını temin eder ve iletişim sistemini yaratır. Ek olarak, mal ile hizmetlerin alıcı ve satıcı tarafları da barter firması tarafından karşılaştırılır ve kontrol edilir. Barter firmaları genel olarak, gerçekleştirdikleri işlem tutarları haddiden %2 - %5 arası komisyon bedeli elde ederler. Bunun yanında, yıllık veya aylık üyelik aidatını da üye kuruluşlardan tahsil ederler.²⁰

Doğal olarak, barter sisteminde ikinci taraf da üye firmalardır ve bu işletmeler barter sisteminde üye olmayı onaylayan, beyanlarını yazılı olarak barter firmasına ileten, sözleşmede yer alan hususları temin eden, barter firmasının tespit ettiğini yıllık üyelik ve diğer ücretleri ödemeyi kabul eden firmalardır. Üye firmalar, mal ve hizmet arz ya da taleplerini barter firmasına iletmekle yükümlüdürler. Barter firmaları da kendilerine gönderilen arz veya talebi, bilgi bankasına işlemeli ve girmelidirler. Sisteme üye olan her firmaya bir kullanıcı

18 Çımar, Ali ve Avcı, Mehmet; (2002) **Türkiye’de Barter Sisteminin Hukuki Dayanağı ve Muhasebeleştirilmesi**, [www.archive.ismmmo.org.tr/.../24%2060%20ALI%20ÇİMAT %20 %20 MEHMET%20AVCI.doc](http://www.archive.ismmmo.org.tr/.../24%2060%20ALI%20ÇİMAT%20%20MEHMET%20AVCI.doc).

19 Tüm, Kayahan; (2008) **Barter Sistemi ve Muhasebe Uygulamaları**, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt12, Sayı: 1, ss.1-18.

20 Baraçlı, Hayri ve İme, Mustafa; (2002) **Döner Varlıklardan Stokların Yönetimi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Ders Notları, http://www.yarbis.yildiz.edu.tr/web/userCourseMaterials/ime_4549a8526ecdab5b9801395fa9d97f23.ppt

adı (ID) ve şifre (password) verilir. Üye firmalar, kendi kullanıcı adı ve şifreleriyle sisteme bağlandıktan sonra diğer firmaların arz ve taleplerini görüntüleyebilmektedirler.²¹

Barter sisteminde kullanılan belgelerden bahsetmek gerekirse, öncelikle bu dokümanların özel olduğunu vurgulamak gerekir. Barter sisteminin çalıştırılmasında kullanılan ve yararlanılan belgeler ile ilgili esaslar ise Damga Vergisi Kanunu'nda belirtilmiştir. Barter sisteminde kullanılan ve faydalanılan belgeler şu şekilde özetlenebilir:²²

- a) Arz formu: Sisteme üye organizasyonun üretmiş olduğu veya sattığı mal ya da hizmetlerle ilgili bilgilerin sistemin bilgi bankasında depolanması için kullanılan dokümana verilen isimdir. Sisteme üye olan işletmeler, bu sistem içerisinde hangi mal ya da hizmetlerin satılacağını belirlerler. Firmaların üretmiş olduğu mal ya da hizmetlerin tümünü dahi sisteme grime opsiyonu bulunmaktadır. Buna karşın, üye firmalar yasal bir zorunluluk olarak sisteme girilen tüm ürünleri talep eden firmaya ulaştırma hususunda yükümlüdür.
- b) Talep formu: Üye sisteme dahil organizasyonların, ihtiyaç duyduğu mal veya hizmeti istemesi için oluşturulmuş bir dokümandır. Aynı zamanda, ilgili bilgilerin sistemde yer almasını sağlamaktadır.
- c) Barter Çeki: Sisteme dahil alıcı ve satıcı tarafından kullanılan ve taraflarca imzalandıktan sonra barter şirketine gönderilen sistemin kıymetli evrakıdır. Barter çekleri önemli bir işleve sahiptir. Zita, tamamlanan işlem bilgilerinin alıcı, satıcı ve barter şirketi tarafından saklama ve gerektiğinde ispat etme işlevlerini yerine getirmektedir.
- d) Hesap özeti: Üyelerin cari hesap durumlarını gösteren ve özetleyen dokümandır.
- e) Arz bildirim formu: Üye firma tarafından sistem işleticilerine barter pazarında sunulmak istenen mal ve hizmetleri raporlayan belgedir.
- f) Talep bildirim formu: Üye işletme tarafından sistemi işleticilerine gönderilen temel bir belgedir. Bu dokümanda, barter pazarından satın alınmak istenen mal ve hizmetler ile bunlara ilişkin özellikler belirtilmektedir.

BARTER SİSTEMİNİN AVANTAJLARI

Dünya'nın çeşitli ülkelerinde uygulanmakta ve gözlenmekte olan barter sistemi, üye kurum ve kuruluşlar ile kullanıcılara birçok avantajlar sunmaktadır. Firmaların finansman ve pazarlama sıkıntılarını çözmek ve hafifletmek için alternatif ticaret metodu olarak önerilen çok taraflı takas işlemi barter, Türkiye'nin borçlarına dahi bir çözüm yolu olarak sunulmakta ve gösterilmektedir. Özellikle, uluslararası barter uygulamalarının borçların

21 Muhasebe Kulübü; **Barter Kavramı ve Barter Sisteminin Genel İşleyişi**, Muhasebe Kulübü Resmi Web Sitesi, 2014, <https://muhasebekulubu.net/makaleler/ticaret-kanunu/barter-kavrami-ve-barter-sisteminin-genel-isleyisi-395.html>.

22 Koç, Emel; **Takas Büyümüş Barter Olmuş**, Hukuk Gündemi, s. 30-35.

ödenmesini kolaylaştıracağı, aynı zamanda kayıtdışı ve yasa dışı ekonominin de önüne geçeceği savunulmaktadır.²³

Barter sisteminin avantajlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:^{24 25}

1. **Firma Stoğunu Avantajı:** Sistemden faydalanan organizasyon, para ödmeden mal alımı yapabilmekte ve atıl kapasitesinin değerlendirebilmektedir. İşletmelerin stok devir hızları yükselmekte ve maliyetleri düşmektedir.
2. **İşletme Likiditesini Sağlama:** Üye organizasyon, satın almayı arzuladığı mal veya hizmeti para ödmeden elde ettiği için nakit akışı bozulmamaktadır. Barter sistemi vasıtasıyla mal veya hizmet satın alan işletme, satın aldığı mal ya da hizmetin tutarını barter sistemine borçlanmaktadır. Borcunu ise zamana yayabilmekte, 12-19 aylık süre içerisinde mal veya hizmeti satarak borcunu ödeyebilmektedir. Görüldüğü gibi, barter sistemi vade avantajı sunma, nakit dönüşümü sağlama ve likiditeyi artırma imkanı vermektedir. Aynı zamanda, barter sisteminden mal ve hizmet satın alan üye, bu alımlarda nakit ödemesi gerçekleştirmemekte, bu yüzden gereksinimleri karşılanırken, nakit akım dengesi bozulmamakta ve etkilenmemektedir. Özellikle, finansman imkanlarının zorlaştığı ve maliyetlerinin arttığı periyotlarda sistem daha çok tercih edilmektedir.
3. **Faizsiz Mal Kredisi Potansiyeli Sunma:** Alınan mal veya hizmet karşılığında tutarın hemen ödenmesi yükümlülüğü bulunmaması ve aynı zamanda faiz ödenmediği için diğer finansman sağlama metodlarına karşı daha kullanışlıdır.
4. **Pazarlama Alanında Maliyet ve Rekabet Avantajları:** Barter sistemine kayıtlı üyelerin pazarlama problemlerinin bir kısmının elimine edilmesi sağlamakta ve yeni pazarlama stratejilerine işlerlik kazandırmaktadır. Bu sayede, üye işletmeler ağlarına (networks) dahil olmayan ve normal koşullarında karşılaşma imkanları bulunmayan firmalarla alışveriş yapma, ticari faaliyette bulunma şansına sahip olmaktadır. Pazarlama fonksiyonuyla bağlantılı olarak, barter sistemi ihtiyaçların nakit kullanmadan tatmin edilmesini sağlayarak firmaların nakit yapısını korur. Korunan nakit yapısı ise yeni ürünlerin geliştirilmesine, Araştırma Geliştirme (AR-GE) çalışmalarının hızlandırılmasına, yeni yatırımlar yapılmasına ve firmaların entelektüel sermayelerini zenginleştirmesine imkan verir. Bu sayede işletmeler sürdürülebilir rekabet avantajları ile de donatılmış olur.²⁶
5. **Ücretsiz reklam İmkânı Sunması:** Üye işletmelerin arz ve talepleri barter firmasının bilgi bankasında depolandığı için firmaların yüksek reklam bütçelerine katlanmadan ürünlerini tanıtmaları ve satmalarının da önü açılmaktadır.

23 Akşam Gazetesi; **Kamu Borçlarına Barter Çözümü**, 18.03.2005.

24 Yardımcıoğlu, Mahmut; **Bir Finansal Tekniğin Muhasebe Disiplini Yönünden İrdelenmesi: Barter**, Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, Sayı: 10, Yıl: 9, s. 124.

25 Yatırım Barter; **Barter Sisteminin Avantajları**, Yatırım Barter Resmi Websitesi, 2011, <http://www.yatirimbarter.com/index.php/barter/barter-sisteminin-avantajlari.html>.

26 Oduncuoğlu, Funda;(2007); **Konaklama İşletmelerinde Barter Sistemi Uygulamasının Pazarlama Fonksiyonuna Etkisinin Analizi**;Yüksek Lisans Tezi.

BARTER SİSTEMİNİN DEZAVANTAJLARI

Barter sisteminin günümüzün modern finans dünyasına getirmiş olduğu birçok avantaja karşın, bir takım dezavantajları da bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, sistem dahilinde firmalara sunulan bazı malların stokta biriken düşük kapasiteli veya demode mallar olabileme ihtimalidir. Bunun haricinde, dışarıda farklı firmalardan mal veya hizmet temin edilirken tamamen firmaların tercihi ve önceliği esastır. Ancak barter sisteminde, ancak sisteme üye ve dahil işletmelerle barter teklifi kabul edildiği takdirde ticari faaliyet gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, vurgulanan kısıt da ihtiyaç duyulan kalite ve fiyattaki malın ya da hizmetin serbestçe seçilme şansını ortadan kaldırmaktadır. Son olarak, barter sisteminde üyelik aidatları ve alım-satım işlemlerinde ödenen komisyon tutarları da ek maliyetler oluşturduğundan, barter sisteminin dezavantajları arasında gösterilmektedir.²⁷

BARTER ÜZERİNE UYGULAMADAN ÖRNEK MUHASEBE KAYITLARI

Barter sistemi ile mal ya da hizmet alışı olduğunda (Barter Borcu):

----- / -----

153 Ticari Mal

15381 Barter'dan alınan mallar

191 İndirilecek K.D.V.

320 Satışlar

320.08 Barterli işlemler

----- / -----

Barter Sistemi ile satış yapıldığında (Barter Alacakları):

----- / -----

120 Alıcılar

1200206 Barter Mal ve Hizmet alıcıları

120020601 XYZ Bilgisayar

600 Yurt İçi Satışlar

391 Hesaplanan KDV

----- / -----

Ya da

27 Atabey, Ata ve Yılmaz, Baki (2001), **Geleceğin Finansman Tekniği: Barter ve Muhasebeleştirilmesi**, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s. 64.

----- / -----

101 Alınan
Çekler

10191 Barter Alınan Çekler
1019101 International Chin Barter Çekleri
1019101001 International Chin Barter Çekleri (TL)

600 Yurt İçi Satışlar
391 Hesaplanan KDV

----- / -----

----- / -----

100 KASA

600 Yurt İçi Satışlar
391 Hesaplanan KDV

----- / -----

Ay sonu itibariyle hesapların denkleştirilmesi:

----- / -----

320 Satışlar

320.08 Barterli
işlemler

120 Alıcılar
1200206 Barter Mal ve Hizmet alıcıları
120020601 XYZ Bilgisayar
124 Barter Sistemi Denkleştirici hesap

----- / -----

SONUÇ

Barter sistemi ile ilgili literatürde yer alan çalışmalar genel olarak barter sisteminin avantajlarını, dezavantajlarını, sistemin işleyişini ve kullanım alanlarını ele almıştır. Aynı zamanda, iş dünyasının önemli birer figürü olan firmaların barter sistemiyle ilgili detaylı ve derin bilgiye sahip olmaları amaçlanmıştır.

Gerçekten de, barter sisteminin yaygınlaşması ve ucuz bir finansman aracı olduğuna dair bilincin yerleşmesi önemlidir. Zira, barter sistemi firmaların atıl durumda olan kapasite-

lerinin kullanılmasını sağlar ve pazarlama fonksiyonu hususunda avantajlar sunar. Bunun yanında, barter sistemi ile ilgili hukuksal yapı ve zeminin güçlendirilmesi gereklidir. Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu'nda revize ve yenilikler gerçekleştirilerek barter hususunda yasal düzenlemelere gidilmesi doğru bir hamle olacaktır. Ayrıca, sistemin yaygınlaştırılması ve sisteme konu olan işlemlerin de sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için Maliye Bakanlığı'na bir takım görevler düşmektedir.

Son olarak, muhasebe-finance bilim dalında barter kayıtlarının örneğimizde yer alan ve Türk işletme dünyasından temin ettiğimiz gerçek kayıtlardan çok daha çeşitli olduğunu belirtmek isteriz. Çeşitli sektörlerden barter örneklerinin çoğaltılması mümkündür. Zira, yeni ekonomik düzen içerisinde barter herhangi bir alternatifi ötesinde kritik bir ihtiyaç olmaya hızlı adımlarla devam etmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR Durmuş; TEKŞEN Ömer (2007/1-18); **Barter Sisteminin Muhasebe Uygulamaları Açısından İncelenmesi**; Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, s.2.

AKŞAM GAZETESİ; **Kamu Borçlarına Barter Çözümü**, 18.03.2005.

ALOMALİYE, **Barter**, Alomaliye Resmi Websitesi, 2000, <http://www.alomaliye.com/barter.htm>.

ARZOVA, Burak; **Barter İşlemleri**, Türkmen Kitabevi İstanbul 2000, s.1.

ATABEY, Ata ve YILMAZ, Baki (2001), **Geleceğin Finansman Tekniği: Barter ve Muhasebeleştirilmesi**, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s. 64.

BARAÇLI, Hayri ve İME, Mustafa; (2002) **Döner Varlıklardan Stokların Yönetimi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Ders Notları, http://www.yarbis.yildiz.edu.tr/web/userCourse-Materials/ime_4549a8526ecdab5b9801395fa9d97f23.ppt

Bayrav, M.Hanifi(2009); Alternatif Ticaret ve Finansman Tekniği Olarak Barter Sistemi; Yüksek Lisans Tezi.

CENGİZ Funda; ÜNGÜREN Engin; ENGİN Cengiz (2011/101-120); **Konaklama İşletmelerinin Pazarlama Departmanı Yöneticilerinin Barter Sisteminin Pazarlama Fonksiyonuna Etkisine İlişkin Tutumlarını Ölçmeye Yönelik Uygulama**; Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi.

ÇİMAT, Ali ve AVCI, Mehmet; (2002) **Türkiye’de Barter Sisteminin Hukuki Dayanağı ve Muhasebeleştirilmesi**, www.archive.ismmmo.org.tr/.../24%2060%20ALİ%20ÇİMAT%20%20MEHMET%20AVCI.doc.

ERKAN, Mehmet, **Yeni Bir Finansman Aracı: Barter**, Vergi Dünyası, Sayı: 221, Ocak 2000, s. 92.

GÜLER Ender; YILMAZ Baki; (2009/Eylül); **Barter İşlemleri ve Türkiye’de Uygulamanın Değerlendirilmesi**; Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.

HATUNOĞLU Zeynep; BİLGİNER Mesut (2013/ARALIK); **Vergi ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Barter**; Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

KOÇ, Emel; **Takas Büyümüş Barter Olmuş**, Hukuk Gündemi, s. 30-35.

MUHASEBE KULÜBÜ; **Barter Kavramı ve Barter Sisteminin Genel İşleyişi**, Muhasebe Kulübü Resmi Web Sitesi, 2014, <https://muhasebekulubu.net/makaleler/ticaret-kanunu/barter-kavrami-ve-barter-sisteminin-genel-isleyisi-395.html>.

ODUNCUOĞLU, Funda;(2007);**Konaklama İşletmelerinde Barter Sistemi Uygulamasının Pazarlama Fonksiyonuna Etkisinin Analizi**;Yüksek Lisans Tezi.

POLAT(2002);**Bir Finansman Tekniği Olarak Barter Sistemi, İşleyişi ve Türkiye’deki Barter Uygulamaları** ;Yüksek Lisans Tezi.

ŞİMŞEK,M.Sırrı . **Parasız Ticaret Barter**, İstanbul Kapital Medya Hizmetleri, 2004., s.28.

WORLD BARTER, **Neden Barter?**, World Barter Resmi Websitesi, 2009, <http://www.worldbarter.com.tr/nedenbarter.htm>.

TÜM, Kayahan; (2008) **Barter Sistemi ve Muhasebe Uygulamaları**, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt12, Sayı: 1, ss.1-18.

YARDIMCIOĞLU, Mahmut, **Bir Finansal Tekniğin Muhasebe Disiplini Yönünden İrdelenmesi: Barter**, Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, Sayı: 10, Yıl: 9, s. 124.

YATIRIM BARTER, **Barter Nedir?**, Yatırım Barter Resmi Websitesi, 2011, <http://www.yatirimbarter.com/>

YATIRIM BARTER, **Barter Sisteminin Avantajları**, Yatırım Barter Resmi Websitesi, 2011, <http://www.yatirimbarter.com/index.php/barter/barter-sisteminin-avantajlari.html>.

YOLAÇAN, Neslihan;(2010) **Barter Sistemi ve Türkiye’de Hizmet Sektöründe Bir Uygulama**; Yüksek Lisans Tezi.

MİLLİ MÜCADELE'DE ATATÜRK İLE CLAUDE FARRÈRE'İN İZMİT'İ ZİYARETİ

ATATÜRK AND CLAUDE FARRÈRE'S VISIT ISMİD IN THE NATIONAL STRUGGLE

Dr. Tarık SAYGI

Milli Eğitim Bakanlığı

sinansaygi@windowslive.com

Özet

18 Haziran 1922'de Atatürk ile Türk dostu Fransız yazar Claude Farrère arasında yazarın isteği üzerine İzmit'te bir görüşme yapılmıştır. Atatürk Büyük Taarruz öncesinde Kocaeli Grubu'nu denetlemek üzerine Adapazarı'na gelmiş, Claude Farrère de ziyaret için bulunduğu İstanbul'dan denizyolu ile gelerek Atatürk ile görüşmüştür. Görüşme her iki taraf için de büyük bir samimiyet ve anlayış içinde geçmiştir. Claude Farrère görüşmeden sonra Atatürk ile beraber Adapazarı'na kadar gitmiştir. Anadolu Hareketi'nin Fransa'nın desteğini sağlaması ve Milli Mücadele'nin Avrupa'da tanınması açısından görüşmenin önemi büyüktür.

Anahtar Kelimeler: İzmit, Adapazarı, Atatürk, Claude Farrère, Milli Mücadele.

Abstract

A dialogue was done between Atatürk and Claude Farrère Turcofil French writer as writer's wish on the eighteenth day of June in 1922 in Ismid. Before the Grand Attack, Atatürk came to Adabazaar to see the Group of Kocaeli, and Claude Farrère which had been to Stamboul on a private visit coming to Ismid by the sea made a conversation with Atatürk there. Conversation happened in a great friendship and understanding way for each sides. After conversed with Atatürk, Claude Farrère went to Adabazaar with him. The importance of conversation has been great as the Movement of Anatolia gained the help of France and National Struggle be known along Europe.

Keywords: Ismid, Adabazaar, Atatürk, Claude Farrère, National Struggle.

Giriş

Atatürk hayatında İzmit şehrini birkaç defa ziyaret etmiştir. Atatürk’ün İzmit’i ziyaretleri milli tarih açısından ve İzmit şehri açısından oldukça önem taşımaktadır. Fransız yazar Claude Farrère’in de İzmit’i ziyareti Milli Mücadele dönemi’nin son zamanlarına rastlamıştır.

1- ATATÜRK’ÜN ANKARA’DAN ADAPAZARI VE İZMİT’E GELİŞİ

Milli Mücadele sırasında Büyük Taarruz’un başlamasından yaklaşık bir buçuk ay önce 16 Haziran 1922’de Atatürk, düzenli ordunun bir bölümünü oluşturan Kocaeli Grubu’nu görmek ve yapılan hazırlıkları yerinde değerlendirmek için Ankara’dan (İkdam, 19.6.1922:1)¹ maiyetindeki 7 kişi ve 20-25 muhafız ile beraber Beypazarı, Nallıhan, Göynük yolunu takip ederek Geyve’ye gelmiştir. (Çam, 1993: 209). Burada Atatürk, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey’den aldığı bir telgrafta İstanbul’da bulunan Claude Farrère’in kendisiyle İzmit’te görüşmek istediğini (Akyüz, 1974: 204) öğrenmiştir. Atatürk telgrafa verdiği cevapta, Farrère’in torpido ile İzmit’e gelmesinin uygun olduğunu, yanında Ercüment Ekrem gibi gazeteci birkaç kişinin bulunabileceğini ancak Padişah’ın Stockholm Elçisi Galip Kemal Bey’i kabul edemeyeceğini bildirmiştir. (Sarıhan, 1996: 479). Telgraf haberleşmesinde Claude Farrère’in bineceği torpidoya İzmit’teki topçu birliklerinin yanlışlıkla ateş açmaması da istenmiştir. (Şahin, 2006: 54). Gece Geyve’de kaldıktan sonra (İkdam, 19.6.1922: 1), 17 Haziran 1922 günü Adapazarı Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı Baha Bey’in Adapazarı Garı’nın karşısındaki evinde bir süre kalan annesi Zübeyde Hanım’ı ziyaret etmiştir. Adapazarı halkı yolda Atatürk’ü sürekli alkışlamıştır. (İkdam, 19.6.1922: 1). Atatürk geceyi annesi Zübeyde Hanım’ın yanında geçirmiştir. (Öztüre, 1981: 194).

Ertesi gün 18 Haziran 1922’de, İstanbul’u ziyaret etmekte olan Türk dostu Fransız yazar Claude Farrère’nin (<http://msxslabs.org/>)² isteği üzerine kendisiyle bir görüşme yapmak

1 Atatürk Ankara’dan özel bir trenle 11 Haziran akşamı saat 02:00’de hareket etmiştir.

2 Claude Farrère 27 Nisan 1876’da Lyon’da doğdu. Babası bir deniz albayı olan Farrère, Deniz Okulu’nu bitirdikten sonra (1894) Fransız Deniz Kuvvetleri’nde yer aldı. 1899’da teğmenliğe terfi etti. 1918’de kaptan olan Farrère, yazar olabilmek için ordudan istifa etti. 1905 yılında yazdığı Uygur adlı romanla Goncourt Akademisi Edebiyat Ödülü’nü kazandı. Sık sık Türkiye, Saygon gibi egzotik yerlere seyahatlere çıktı. Binbaşıyken ordudan ayrıldı. (1919) Fransız Akademisi üyeliğine seçildi. (1935) Türk dostu olarak tanındı. Kurtuluş Savaşı yıllarında Türk davasını savundu. Türkiye’ye cephe alan kendi ülkesi Fransa’ya karşı Türkiye’yi destekleyen yazılar yazdı. Kendisine bir dostluk göstergesi olarak İstanbul Sultanahmet’te bir caddeye adı verildi. Uygurlaşanlar (1905) ve Savaş (1909) adlı romanlarıyla üne kavuştu. Türkiye ile ilgili yapıtları arasında Ankaralı Dört Bayan (1933) ve Son Kapı (1951) sayılabilir; Claude Farrère 12 Haziran 1922’de İstanbul’da Kapalı Çarşı’yı, Evkaf Müzesi’ni ziyaret etmiş, Süleymaniye Camisi’ni gezmiş, İstanbul Darülfunun’da bir konferans vermiştir. Akşamleyin ise matbuat erkânı tarafından Bahriye Nezareti’nde Aynalı Konak Köşkü’nde şerefine verilen ziyafette hazır bulunmuştur. (Akşam, 12.6.1922: 2; Vakit, 13.6.1922: 2; Vakit, 14.6.1922: 2). 14 Haziran’da Farrère Galatasaray Sultaniyesi’nde bir konferans vermiştir. (Vakit, 15.6.1922: 2). 15 Haziran’da ise Veliâht Abdülmecit Efendi tarafından Claude Farrère için Çamlıca’da bir öğle yemeği verilmiştir. (Akşam, 15.6.1922: 2; Vakit, 16.6.1922: 1). 16 Haziran günü öğleden sonra Trakya Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti Claude Farrère için bir ziyafet vermiştir. (Akşam, 16.6.1922: 2). 17 Haziran’da Darülfunun Birliği Cla-

için Pazar günü Bolu Milletvekili Cevat Abbas, Hariciye Vekaleti Hukuk Müşaviri Münir, Başyaver Salih, Yaver Muzaffer, Erkanı Harbiye İrtibat Zabiti Binbaşı Şükrü, Özel Kalem Müdürü Memduh Beylerle birlikte İzmit'e gelmiştir. (İkdam, 19.6.1922: 1; Sözer, 1998: 176; Sarıhan, 1996: 480; Anadolu'da Yenigün, 19.6.1922: 1; Yeni Şark, 19.6.1922: 1; Özalp, 1998: 229; İkdam, 20.6.1922: 1; Atatürk, 2000: 453). İzmit'e gelen Atatürk ve beraberindekileri İzmit Komutanı Kaymakam Hüseyin Hüsnü Bey, Belediye Reisi Abidin Bey, Müdafaa-i Hukuk Reisi, Mülkiye Müfettişi Emin, İstihbarat Müdürü Cevdet Bey karşılamıştır. (Özel, 2009: 264). Atatürk'ün İzmit'e geleceği halka önceden haber verildiğinden 18 Haziran 1922 günü bütün İzmit halkı köylü, kentli, kadın, erkek ve çocuk olmak üzere caddelerde yerlerini almıştır. Sokaklar ve resmi yerler kırmızı bayraklarla ve çiçeklerle süslenmiştir. (Akşam, 20.6.1922: 2). Halk evlerinden getirdikleri halıları Atatürk'ün akşam kalacağı Saray Köşkü ile İzmit İstasyonu arasına sermişlerdir. Saray Köşkü'nden İzmit İstasyonu'na inen yol neredeyse tamamen kadınlar tarafından kaplanmıştır. Bu sırada, Atatürk'ü Adapazarı'ndan getiren üstü defne yaprakları ve bayraklarla süslenmiş olan tren saat 14:30'ta "Yaşa, bin yaşa" sesleri arasında İzmit İstasyonu'na gelmiştir. (İkdam, 21.6.1922: 1). İzmit Mutasarrıfı Sadettin Bey, Atatürk'ün trenin inmesine yardım etmiş ve karşılayıcıları Atatürk'e takdim etmiştir. Bu anda, selam vaziyetinde bekleyen askeri kıtanın önüne gelinmiş, Atatürk askerlere "Merhaba asker" diye iltifat etmiştir. İzmit halkı Atatürk'e "Yaşasın milletin halaskarı" diye tezahüratta bulunmuştur. (İkdam, 20.6.1922: 1). İstasyondan köşke çıkan yolda³ din adamları ordunun başarısı ve memleketin bağımsızlığı için dua okumuşlar, kurbanlar kesilmiştir. (Anadolu'da Yenigün, 19.6.1922: 1). Bu sırada ilginç bir vaka olmuş, bir ihtiyar yolda, duyduğu sevinç ve heyecandan ağlayarak Atatürk'ün elini öpmek istemiş, Atatürk bunu istemeyerek ihtiyarın elini öpmüştür. Daha sonra Atatürk ve beraberindekiler yürüyerek Saray Köşkü'ne girmişlerdir. On dakika dinlendikten sonra köşkte resmi kabul yapılmıştır. Köylü bir kız o yılki buğday mahsulünden hazırladığı bir başak demetini Atatürk'e hediye etmiş, bu hediye Atatürk'ü oldukça duygulandırmıştır. Daha sonra İzmit halkı Atatürk'e olan saygılarını sunmuşlardır. Atatürk bundan memnun kalarak eski güzel günlere hayalen döndüğünü belirtmiştir. Geceyi ise kendisine tahsis edilen köşkteki salonda geçirmiştir. (Öztüre, 1981: 195)⁴ Buradan Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'e bir telgraf çekerek ertesi gün Claude Farrère'in saat kaçta geleceğini sormuştur. (Sarıhan, 1996: 480). Sonraki gün 19 Haziran 1922'de, İzmit halkı Atatürk ve Claude Farrère'i görebilmek için erkenden sokakları doldurmuştur. (Önder, 1998: 265). Aynı gün Kocaeli gazetesi özel baskısıyla çıkmış, gazete hemen tükenmiştir.

ude Farrère için Nişantaşı Sultanisi'nde bir ziyafet gerçekleştirmiştir. Akabinde Darüelhan tarafından şerefine verilen davete katılarak orada verilen müsamerede hazır bulunmuştur. (Akşam, 17.6.1922: 2; Vakit, 18.6.1922: 2).

3 Bu yol günümüzde Atatürk anıtının bulunduğu yoldur.

4 Gece olduğunda kasrın bahçesindeki insanlar tamamen ayrılmıştır. Yalnız orta yaşlarda bir kadın bahçeden dışarı çıkmamak için karşı çıkmıştır. Ve "Bu gece Mustafa Kemal Paşa bizim misafirimizdir, ben sabaha kadar uyumayacağım. Onu burada bekleyeceğim." demiştir. Bu olayı Atatürk duymuş ve çok memnun olmuştur. Bu kadının ismi Şeker Hanım'dır. Şeker Hanım Yunanlıların İzmit'i işgali sırasında kendilerine kötülük yapılmak istenen birçok Türk'ü kurtarmış ve orduya ve fakirlere destek konusunda İzmit kadınlarına öncü olmuştur. (Yüce, 1998: 84).

2- CLAUDE FARRÈRE’İN İZMİT’E GELİŞİ

19 Haziran 1922’de saat on civarında Claude Farrère’i taşıyan gemi İzmit Limanı’nda demirlemiştir ve iskele önünde durmuştur. (Akşam, 19.6.1922: 1; Vakit, 19.6.1922: 1; Vakit, 20.6.1922: 1). Vapur demirledikten sonra Atatürk namına Hariciye Vekaleti Hukuk Müşaviri, Genel Karargah namına Erkanı Harp Binbaşısı Şükrü Ali, Fırka Kumandanı Hacı Arif, İdare Meclisi namına İzmit Mutasarrıfı Sadettin, Mevki Kumandanı Kaymakam Hüseyin Hüsnü, Liman Reisi İlhami Beyler ve şehir namına da İzmit Belediye Reisi gemiye gelerek “Hoş geldiniz” demişlerdir. (Anadolu’da Yenigün, 20.6.1922: 1). Torpidonun limana varmasından 20 dakika sonra Claude Farrère ve beraberindekiler bando müzik çalarken gemiden sandallara binerek iskeleyle çıkmışlardır. (Anadolu’da Yenigün, 19.6.1922: 2). Claude Farrère’i iskelede bulunan askeri kıta selamlamıştır. (Anadolu’da Yenigün, 19.6.1922: 2). İzmit halkı adına İzmit Tütün Şirketi Müdürü Yusuf Osman Bey bir nutuk söylemiştir:

“Aziz üstat, bu anda bütün bir cihan husumet, devamızın ölmesine çalışırlarken sizin mütemadiyen yükselen güzel ve her türlü fikri menfaatten arı sedanıza Türk toprağı ilelebet minnettardır. Siz efkârı umumiye-i cihana meydan okuyarak ve güzelliği müdafaaдан başka bir şeyle mukayyet olmayan kalbinizin hararet ve asaletiyle bizi devamlı müdafaa ettiniz. Bütün Anadolu sizi yalnız asil ve mümtaz bir ecnebi sıfatıyla değil kendisince ef-sanevi bir surette muazzez ve büyük, kendisinden biri gibi derağuş ediyor...”

Bu nutku büyük bir heyecan ve ilgi ile dinleyen Claude Farrère başının ucundaki Türk bayrağını öpmüş ve şu cevabı vermiştir: “Ben sizi müdafaa etmekle ancak hak ve hakikati müdafaa etmiş olduğum için minnettarlığa hak kazanmış ve bu vazifeye ilelebet devam edeceğim.” (Anadolu’da Yenigün, 20.6.1922: 1).

Claude Farrère ile birlikte Hilal-i Ahmer Reisi Hamit Macit, mihmandarı Beyoğlu Belediye Reisi Ercüment Ekrem, Ahmet Emin Beyler de İzmit’e gelmişlerdir. (Akşam, 20.6.1922: 2; Anadolu’da Yenigün, 20.6.1922: 1; İkdâm, 20.6.1922: 1). İskele önünde toplanan büyük kalabalığın samimi tezahüratı Claude Farrère’i oldukça duygulandırmış, geminin güvertesinden Türkçe olarak, “Yaşasın Türkiye, yaşasın Mustafa Kemal” diye bağırıştır. Bu sırada İzmit halkının tezahüratı devam etmiş, o da “Yaşasın Türkiye, yaşasın Mustafa Kemal” diye bağırarak karşılık vermiştir. Claude Farrère iskeleyle çıktıktan sonra otomobille ikametine tahsis edilen Portakal Zade Hafız Rüştü Bey’in konağına götürülmüştür. Refakatindeki Hamit Macit Beylerle gazeteciler Atatürk’ün bulunduğu İzmit Kasrı’na gitmişlerdir. (Akşam, 20.6.1922: 2). Halk da arkasından konağa kadar gelmiştir. Halkın Claude Farrère’e karşı söylediği tezahürat arasında Pierre Loti’nin de adı sık sık geçmiştir. (Yüce, 1945: 129). İzmit İstihbarat Müdürü kaldığı köşkte Claude Farrère’i ziyaret etmiş ve kendisine “Hoş geldiniz” diyerek şu sözleri söylemiştir: “Türklerin alıcenap ve asil, hak ve hakikat müdafisi siz muhterem misafirimizin Anadolu’yu teşriflerini matbuat ve istihbarat müdüriyeti umumisi namına minnet ve şükran ile karşılamak ve selamlamakla bahtiyarım.” Claude Farrère ilk defa bir meslektaş tarafından ziyaret edilmesinden ve kendisine “Hoş geldiniz” denmesinden dolayı memnun ve bahtiyar olduğunu ifade ederek teşekkür etmiştir. (Anadolu’da Yenigün, 20.6.1922: 1).

Claude Farrère misafir bulunduğu köşkte Anadolu’da Yenigün muhabeirine de kısa bir beyanat vermiştir: “Türklerle hayranım. Vakıa Osmanlı camiası ayrıldı. Türkiye küçül-

dü. Bundan dolayı pek müteessirim. Fakat bahtıyarım. Çünkü kuvvetli, müteaddit Türkiye'niz var. Bütün İslam alemi size bakıyor. Reisiniz muhteremdir.” (Anadolu’da Yenigün, 19.6.1922: 2).⁵

3- ATATÜRK İLE CLAUDE FARRÈRE GÖRÜŞMESİ VE ÇAY ZİYAFETİ

Atatürk 19 Haziran 1922 günü öğleden beş dakika evvel Claude Farrère’i kasırdı kabul etmiştir. İki saat görüşmüşlerdir. Görüşmede bulunanların anlattığına göre, Claude Farrère Atatürk ile karşılaştığında önce çok heyecanlanmış, bir süre konuşmakta zorluk çekmiştir. Daha sonra yere diz çökerek İzmit’e kendi inisiyatifi ile değil, siyasal bir görevle gönderildiğini anlatmıştır. (<http://www.ambafrance-tr.org/>)⁶ Atatürk de büyük bir nezaketle kendisini yerden kaldırmış, Claude Farrère bir süre sonra kendine gelmiştir. Ve orada şunları söylemiştir:

“Ekselans senin yaptıkların, padişah ve eski rejim aleyhinde yaptıkların korkarım ki senin gibi büyük bir adamı muvaffakiyetsizliğe sevk eder. Seni seven bir adam sıfatıyla rica ederim, bunları yapma. Bu taktirde bütün dünya nazarında büyük olacak ve büyük kalacaksın. Türkleri ve seni seven bir adam sıfatıyla senden bunu rica ediyorum.”

Bu sözler karşılıklı taraflar arasında soğuk bir havanın oluşmasına sebep olmuştur. Atatürk ise bu sözler karşısındaki yanıtını şu şekilde vermiştir:

“Muhterem Claude Farrère, çoktan beri sizin isminizi işitmekteyim. Ben sizin isminizi işittikçe daima diğer bir ismi de hatırlarım ki o da Pierre Loti’dir. Her ikiniz Türk Milleti-ne ve Türklüğe büyük bir sevdâ ile bağlı tanınmış bulunuyorsunuz. Sizinle mülakatımda şimdi söylediğiniz sözleri değil, başka türlü sözler işitseydim asla istiğrap etmeyecektim. Mesela siz bana; biz şairler diyebilirdiniz, biz şairler bütün beşeriyette rakik duygular yaratmak için, bütün insanları ince ruhlu yapmak için yüksek hayallerimize geniş kanatlar açarak öyle yazı yazarız. Bu yazılarımıza en temiz ve en merak engiz mevzuları Türkiye’de bulduk. İçlerine asla girmedığımız kafesler arkasında gizli bir muamma zannettiğimiz hayali, ahenkli, mest, müstağrak, sanki dünya geçmiş gibi görünen hassasiyetli vaziyetlerde gördük deseydiniz, nihayet bir şair olduğunuz için sizi mazur görürdüm. Fakat

5 Anadolu’da Yenigün, 19.6.1922, s. 2; Fransız yazar, Vakit gazetesi muhbirine de beyanatta bulunarak Türk Ordusu’nu güçlü bulduğunu söylemiş, Yunanlıların Anadolu’da Türklere caniyane hücumlarda bulunduğunu ve efkar-ı umumiyenin Türklere teveccühle baktığını ifade etmiştir. (Vakit, 21.06.1922: 2; Fransız yazarın Türkler hakkında söyledikleri ve yazdıkları Fransız basın ve kamuoyunda Türkler lehine bir yumuşamaya neden olmuştur. (Baykal: 491; Tosun: 101).

6 Claude Farrère’i Atatürk ile görüşmeğe yollayan İstanbul’daki Fransız Yüksek Komiseri General Pelle’dir. Farrère’in görevi, Atatürk’ün kurmayı düşündüğü rejim üzerine bilgi almak ve Lozan Konferansı’nda İtilaf Devletleri’nin teklif edeceği Anadolu’ya bir araştırma komisyonu gönderme fikrini kabul ettirmektir. Atatürk bunu anlamış, yine de Farrère’i büyük bir konukseverlikle kabul etmiştir. Farrère de bu ziyaretinden sonra Atatürk’ten çok etkilenmiş ve ondan hayranlıkla bahsetmiştir: “İnanılmaz bir kendine hakimiyet, hiçbir şeyin kıramadığı bir irade, en sabırlı, en sabit dikkat ve düşünme gücü; işte bu son derece hareketsiz yüzün ortaya koydukları. Herhangi bir gülüşün bu çizgileri yumuşatması imkansız gibi gözüküyor. Oysa o gülüş bir anda geliyor, hem de şaşırtıcı bir yumuşaklıkla.”

sizin bana söylediklerinizi esasen kafanızın içinde yeri olmayan ve affınızı rica ederek söylüyorum ki benim kafamdakileri anlamaktan çok uzak bulunduğunuzu anlatır tarzda size yakışmayan, sizin vasıflarınızla mütenasip görünmeyen sözlerin kaili olmanız beni size karşı ne vaziyet alacağımda mütehayyir kıldı.” (Özel, 2009: 268-269).

Claude Farrère bunun üzerine başkalarının isteğiyle söylediği sözleri için Atatürk’ten kendisini affetmesini rica etmiş, Türk dostluğunda gerçek yolu izleyebilmek için Atatürk’ten en doğru hareket tarzını göstermesini istemiştir. Ayrıca kendisini politikaya karıştırdıkları için üzgün olduğunu, bunları kendi samimi şahsiyetiyle, arzusuyla söylediğini ve Atatürk’ün de artık o gözle bakmasını istediğini ifade etmiştir. Atatürk de bu durumun daha fazla üzerinde kalmayarak Türklüğe hizmet eden diğerlerine yaptığı gibi Claude Farrère için de iltifatlarla bulunmuştur. (Özel, 2009: 268-269-280; Vakıf, 21.6.1922: 1).⁷ Öğle yemeği oluşan yeni atmosferle kasırdaki birlikte yenmiştir. (Anadolu’da Yenigün, 20.6.1922: 1). Yemekten sonra Claude Farrère misafir olduğu köşke geri dönmüştür. Öğleden sonra ise sarayın bahçesi büyük bir kalabalık tarafından doldurulmuştur. Bahçenin doğu tarafına 250 kişilik çay toplantısı için masalar hazırlanmıştır. Bu arada, Claude Farrère ve Fransız torpidosunun komutanı halkın sevinç gösterileri arasında bahçeye gelerek masada yerlerini almışlardır. (Öztüre, 1981: 195).

Öğleden sonra bahçede Kocaeli Grubu’nun düzenlediği askeri eğlencelere geçilmiştir. Önce bando tarafından Fransa’nın milli marşı olan “Marseillaise” çalınmıştır. Sonra milli dua hep bir ağızdan okunmuştur. Sonra askerler kale teşkil etmişler, soyunup giyinmişler, bando tarafından bir vals havası çalınmıştır. Asker bahçeye çadır kurmuş, çuval koşusu yarışmaları yapılmıştır. Müteakiben Muhafız Bölüğü Laz oyunları oynamıştır. Askerler asılı limonları elleri bağlı olarak yemişlerdir. Daha sonra yumurta koşusu yapılmıştır. Sonra bando tarafından milli bir marş havası çalınmıştır. Bando ‘İzmir nerede? Edirne nerede?’ marşını çaldıktan sonra bir daha dua okunmuştur. Ve bando tarafından milli bir marş çalınarak eğlencelere son verilmiştir. (Akşam, 20.6.1922: 2). Bu oyunlarda asker her harekette başarılı olmuş, oyunları herkes beğenmiştir. Bilhassa çadır kurma yarışmasında 4. Bölüğün 2. Mangası 1 dakika 40 saniyede çadır kurmuş ve yıkmıştır. Eğlencelerden sonra Atatürk tarafından Claude Farrère şerefine muhteşem bir çay ziyafeti verilmiştir. Bu ziyafette Claude Farrère, Hamit Macit Beylerden başka mülkiye memurları, askerler ile eşraftan kimseler ve İzmit halkı bulunmuştur. Büyük bir samimiyetle çaylar içildikten sonra ilk önce Atatürk ayağa kalkarak uzun bir konuşma yapmıştır: (Akşam, 20.6.1922: 2).

“Efendiler; Türkiye’nin ve Türkiye halkının pek kıymetli dostu olan Claude Farrère’i şurada daire-i muhabbetimizde görmekten mutahassıl mahzuziyetimi alenen izhar etmeyi bir vazife addederim. Aziz ve muhterem dostumuz mösyö Claude Farrère zatı necibanenizi bir kıyısında olsa bile hür ve müstakil Türkiye topraklarında kabul etmekle pek mesrur ve pek bahtıyırım. Bu susurum şahsi olduğu kadar şamil ve umumdur.

7 Atatürk, Claude Farrère ile özel trenle İzmit’ten Adapazarı’na giderken trende kendileriyle birlikte bulunmakta olan Vakıf Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman’a bir mülakat vermiştir. Atatürk Claude Farrère ile yaptığı görüşmenin kendisinde bıraktığı intibalar hakkında sorduğu soru üzerine verdiği cevapta Ahmet Emin Yalman’a şunları belirtmiştir: “Monseigneur Claude Farrère pek hassas ve pek ali ruhuyla, beşerden pek az kimseye nasip olan evsaf-ı hususiyesiyle, nezahetin timsal-i müşahhası buldum. Kendisiyle mülakat bende hiçbir vakit unutamayacağım manevi hazlar, kıymetli hatıralar bırakmıştır. Türkiye böyle vefakar bir dostla malikiyeti ile müftehir olabilir.”

“Muhterem misafirimiz, emin olabilirsiniz ki, bu dakikada İzmit Körfezi’nden Kars Kalesine ve Bahri Siyah sevhilinden Arabistan vahalarına kadar milletimizin kalbi kıymetli dostumuza karşı aynı his, muhabbet ve takdir ile daraban etmektedir.

“Efendiler, Claude Farrère Türkiye’nin hakikaten ve cidden dostu olduğunu pek bariz bir surette ispat etmiştir. Memleketimiz mühlik dakikalar yaşarken milletimiz zulümlere maruz bulunurken, dünyanın bütün adaletsizlikleri üzerimize hücum ederken ve zulme karşı semalara yükselen semavi bir ses, insani bir seda işitiliyordu. O sedanın sahibi huzurunda mesut olduğumuz Claude Farrère’dir.

“Efendiler, insanlar adetlerini, ahlaklarını, hislerini, temayüllerini hatta fikirlerini seciye ve terbiyede içinden çıktığı ve içinde yetiştirdiği heyeti içtimaiyenin temayülatı umumiyesinden kurtulamazlar. Fakat bazı büyük hilkatlar vardır ki, onlar yalnız mensup oldukları heyeti içtimaiyeye karşı değil, bütün insanlığa karşı kalplerini ve ruhlarını aynı halde tutarlar. İşte Claude Farrère bu büyük insanlardan biridir. Dostumuzun bundan başka bir hususiyeti vardır. Kendisi pek necip olan, hürriyet ve istiklali bütün dünyaya tanıtmak için kanlar döken, inkılaplar yapan büyük bir milletin güzide evlatlarındandır. Türkiye ile ve Türkiye halkı ile bu kadar kalbi alakalara malik olan bu zatın Türkiye’yi, bugün yaşadığı elemli dakikalarında yakından ziyaret etmek istemesine zaten intizar olunurdu.

“Dostumuz bu dakikayı pek güzel takdir etmiş ve hakikaten ümit ve intizar olunduğu gibi İstanbul’dan sonra buraya gelmek zahmetini ihtiyar buyurmuşlardır. Dostumuzun İstanbul’da geçirdiği beş on gün zarfında hasıl ettiği intibaatı bilmem. Fakat İstanbul’da henüz düşmanların süngüleri ve tehditleri altında yaşayan o zavallı, o bedbaht vatandaşlarımızın kalplerindeki hicranlara elbette temas etmişlerdir. Biz Türk dostu için bu temasın hasıl edeceği intibaatın pek elim ve derdinak olacağını kabul etmek lazımdır. O muhitte senelerden beri, asırlardan beri ve zavallı milletin talihini elde tutmuş ve onun mukadderatı ile oynamış ve sonunda kendisini terk edivermiş birtakım bedbahtların bulunması da elemli bir şeydir. Eğer dostumuz Claude Farrère seyahatlerine İstanbul’da hitam verselerdi, seyahati natamam kalmış addetmek zaruri olurdu. Bugün hakiki manzarasını görmek için böyle esaret altında bulunan değil hürriyet ve istiklalini muhafaza etmekle bahtiyar olan bir muhite gelmek lazım geliyordu.

“Efendiler, Türkiye halkı asırlardan beri hür ve müstakil yaşamış ve istiklali bir lazıme hayati telakki etmiş bir kavmin kahraman evlatlarıdır. Bu millet istiklalsiz yaşamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır. Fakat bu milletin talihini ellerine alan birtakım insanlar keyfi ve istibdadane sui idareleriyle, onun hayatını imhaya kastetmiş düşmanların isteğini icradan hali kalmadığını nüfus ve tesirat ile adeta onu şaşırtmışlardır.

“Milletimizin istiklaline vurulan darbeler ve mevcudiyetine atılan rahnelere karşısında gözyaşı döküyordu. Dostla düşmanı tefrik edemeyecek bir hale getirilmişti. Bu manzara karşısında elim düşüncelere müstağrak kalmıştı. İşte milletimiz bu hali istiğrabında son bir darbeyi imhakar vurmak fırsatını bekleyen düşmanlarımız vesile ittihaz etti ve ani lazımla hululüne sebep oldu. Karar verildi. Hareket başladı. Artık maskeler atıldı. Türkiye parçalanacak, Türkiye halkı esir, zelim, perişan edilecekti. Maksud bu idi. Bu gayeyi zalımaneye vasıl olmak için hatır ve hayale gelmeyen her türlü tedbirlere müracaat edildi ve bahusus garbin bazı hükümetleri, bazı ricali siyaseti bunun böyle olmasında ısrar ediyorlardı.

Ve elan ısrar ediyor. Bu tarzı hareketlerini bu ısrarlarını cihan nazarında mazur göstermek ve hatta kendi milletlerinin gözünden gizlemek için tevessül etmedikleri tedbir kalmadı. Her türlü müfteriyatı icat etmekten daha kolay bir şey olamazdı. Çünkü Türkler vahşidir, zalimdir, icabatı medeniyeyi ahz ve kabule gayri müstaittir tarzında esasen vahşilerin, esasen zalim ve müstevililerin haksız yere icat ettikleri bir formülü terennüm ederek efkârı umumiyeyi iğfale kalkıştılar. Ve bu teşebbüslerinde muvaffak olacaklarını zannettiler. Başka bir tedbire lüzum görmüyorlardı. Çünkü, Türkiye’nin kabiliyeti hayatiyeden tamamıyla mahrum olduğunu farz ediyorlardı. Halbuki, düşmanlarımız bu zanlarında tamamen aldanmışlardı.

“Bu muhakkaktır. Filhakika dimağları bir takım ihtiraskaranenin telatumkarı olan insanların telakkisi ile ve birtakım batıl zanlarla hakikatı tebdil ve hatta itfa etmek mümkün değildir. Bugüne kadar kainatta imkan bulunmamıştır. Bütün bu fecayiden sonra milletlerin vicdanlarına müracaat olursa şüphe etmem ki, necip ve hakikaten medeni olan milletler bu siyasetçilerin icraatı zalimelerini telin ve takbih etmektedirler. Henüz mütereddit görünenler varsa ben onları da mazur görürüm. Çünkü Türkiye hakkında hergün icat edilen müteriyatın mahiyeti asliyesini anlamağa yine o devlet adamlarının mevcudiyeti manidir.

“Efendiler, Türkiye halkının bütün fakru zaruretime rağmen gizli veya aşikar düşman elle-riyle bugün içine atılmış olduğu kirivenin bütün dehşetine rağmen üç seneden beri mukadderatını kendi eline alarak idare-i hükümette gösterdiği kabiliyet ve kudret şu gördüğünüz çocukları (hazır olan mektep çocuklarını eliyle işaret ederek) münevver ve vatana layık yetiştirmek için umuru maarifte gösterdiği kabiliyet, memleketimizin hemen kamilen hali muhasarada bulunmasına rağmen muhafazayı mevcudiyet için asil olduğuna kani bulunduğumu umuru iktisadiyenin tanziminde gösterdiği kabiliyet şarkta ve garpta muvaffakiyeti tevali eden ve edeceğine kimsenin şüphe etmemesi lazım gelen muntazam ve muazzam ordular teşkili hususunda gösterdiği en büyük kabiliyet ve kudreti düşmanlarımızın ikinci noktayı nazarlarında da yani kabiliyetten mahrum olduğu hakkındaki zanlarında da, ne kadar aldandıklarını ispata kafi değil midir?

“Fakat efendiler, garbın bazı zalim ve hakikati görmemek için gözlerini kapayan siyasetçileri bu hakikat karşısında baş çevirmek istiyor. Necip Fransız milletin bu hakikati idrakta gösterdiği yüksek misali görmek istemiyor.

“Efendiler, varlığını idrak etmiş olan hürriyetle, esaret farkını takdir eden, zulmü esarete tercih eden ve bunu her gün fiilen ispat ede gelen bir milleti behemahal imha arzuyu zalimanesine düşmek kadar dünyada vahşet tasavvur olunur mu? Düşmanlarımız maksatlarına vasıl olmak için her gün yeni vesileler icat etmektedirler. Ve behemahal Türkiye’yi baştan nihayete kadar harabe zara çevirmek, burada yaşayan masum halkı kadınlara çocuklarına varıncaya kadar en vahşi işkencelere, en gayri insani tecavüzlerle katletmek istiyorlardı. Bunun için bir taraftan mukaddes topraklarımıza saldırdıkları Yunanlıların idameyi vahşetine çalışıyorlardı, bir taraftan asalet ve masumiyetini idrak asarını göstermeye başlayan milletlerin efkarını teşvik edecek bin türlü iftira ve eracif icat ediyorlar. Bu pek mahirane bir taktiktir. Bunu ben askerler çok yaptıkları için bilirim. Fakat bunu askerler muharebe meydanlarında düşmana karşı kullanırlar. Düşmana karşı diyorum halbuki, garbın bazı ricali siyasiyesi, bazı hükümetleri bunu kendilerini dost zannedenleri, kendilerini insaniyetperver, adaletperver zannedenleri, kendilerini amili sulh ve sükun telakki eyleyenleri işgal ve iğfal etmek için kullanıyorlar.

“Efendiler, düşmanlarımız Türkiye’nin Hıristiyanlara zulüm ettiği yalancı bir yavelik iftiranamesini ileri sürerek cihan medeniyetinin efkarını ducarı teşevvüş etmek istiyorlardı. Türkiye’nin davasındaki kutsiyeti, Türkiye’nin hakkını teslim mütemayıl olanların noktai nazarını başka cihete tevcihe çalışıyorlar. Bütün bu müddeiyat bir sürü kizip ve iftiradan ibarettir. Başka türlü de olamaz. Yeni Türkiye devletinin idare mesuliyetini deruhte etmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi bütün icraatından tarihe ve medeniyete karşı hesap vermekte bir an tereddüt etmez. Çünkü çıkacağından şüphesi yoktur. Fakat geçen sene İnebolu’yu daha beş on gün evvel Samsun’u bombardıman ederek ayaklanmak üzere ve düşmanların teşkil, techiz ve teşvik ettikleri anasırı muzırranın mülahazatı askeriye tabi tutulmasında bir kabahat varsa o kabahatin faillerini Türkiye’de Ankara’da değil, Atina’da ve belki daha büyük bir payitahtta aramak lazımdır. Şurasını katı olarak beyan ederim ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti milletten aldığı en meşru salahiyyetlerle devletin mevcudiyet ve istiklalini muhafaza ve temin için her müstakil millet ve devlet için meşru olan haklarını, salahiyyetlerini biperva istimal eder ve edecektir. Garbin bazı hükümetleri Türkiye ile hali muhasamattan çıkmak istemediği, Türkiye’nin mübarek topraklarına saldırdığı düşmanı takviye ve teşvikten feragate razı olmadığı halde dünyanın en bitaraf hükümeti imiş gibi, memleketimiz içinde zabitlerini dolaştırmak suretiyle tahkikat icrasını ileri sürüyor. Şayanı teessüftür ki diğer hükümetleri de bu teşebbüsüne teşrik yollarını buluyorlar. Dünyada bundan daha mantıksız ve daha cüretkarane hareket tasavvur edemiyorum. Dünyada müstakil bir devlet tasavvur olunabilir mi ki, umuru dahiliyesine henüz düşman sıfatını haiz olanların değil, dostlarının dahi müdahalesine müsamaha etsin. Eğer o ricali siyasiye asırlardan beri müstakil yaşamış istiklalin timsali olmuş ve bugün yeni bir intibah-i milli ile azim ve imanı ve aşk istiklali yükselmiş Türkiye halkının, Türkiye devletinin istiklalini tanımamak istiyorlarsa biz bunlara karşı hayretlerle mukabele ederiz ve bu ricalin gaffetine bütün cihanın nazarı istiğrabını davet ederiz. Zavallı milletimiz esir olmaya razı olmadığı için en büyük cezaya mahkum.

“Hayır efendiler, hayır. Bütün cihan emin olsun ki bu millet idama, imhaya değil, ihyaya müstehaktır ve elyaktır. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu vazifeyi tarihiyyeyi kemali muvaffakiyetle ifa ediyor. Ve en yüksek zaferlerle itmam ve ikmal edecektir.

“Efendiler, aziz ve muhterem dostumuz mösyö Claude Farrère’i, memleketimiz sulh ve sükuna mazhariyetinde kabul etmekle çok müftehir olacaktır. Eğer bugün buna muvaffak olmamış bulunuyorsak bu husustaki kabahat bizde değildir. Ona memleketimizin her köşesini göstermek, her köşede kemali tevekkül ve masumiyetle ve fakat kalbinde bir iman ve hissi gurur ve istiklal ile tarlasını süren, koyunlarını güden vatandaşlarımızı yakından tanıtmak isterdim. O vakit muhterem dostumuz Türkiye’yi, Türkiye halkını daha çok sevecekti. Ve o vakit böyle bir milletin istiklaline taarruz edenlerin ne kadar bi his ve ne kadar bi insaf olduklarını daha derin bir surette takdir edebilecekti.

“Efendiler, samimi dostlar sevdikleri tarafından bir işkenceye mahkumdurlar. O işkence sevdiklerinin dertlerini dinlemektir. Kıymetli dostumuz bu dakikada o vaziyette bulunuyordu. Pek çok arzu ederdim ki bu acı hakikatleri müfessiri olmaksızın dostumuza şataret bahş sözler söyleyeyim. Fakat bizi mazur görsünler. Biz hayat ve istiklalimiz için mücadele eden ve bu kanlı mücadele manzarası karşısında bütün cihan medeniyetinin bi his seyirci kaldığını görmekle dilhun olan insanlarız.” (Akşam, 20.6.1922: 1; İkdâm, 21.6.1922: 1).

Atatürk sürekli alkışlar arasında konuşmasını bitirdikten sonra Claude Farrère ayağa kalkmış ve hakkında gösterilen tezahürattan dolayı aynı samimiyetle teşekkür ederek hür ve bağımsız Türkiye’nin ünlü kumandanını, emsalsiz ordusunu ve mücahit Anadolu halkını selamlamakla ebediyen iftihar edeceğini söylemiş ve şöyle devam etmiştir:

“Paşa hazretlerinin irat buyurdıkları necip, ulvi efkara tarafımdan ilave edilecek bir şey yoktur. Bu efkara bütün mevcudiyetimle, bütün kalbimle iştirak ediyorum. Kendilerinin beyan buyurdıkları veçhile İstanbul’u ziyaret ettim. Fakat bu ziyaret beni dağıdık etti ve kalbimi kırdı. Bu büyük ve necip muhiti ecnebi süngüsü altında gördüm. Bu hal benim için gayet hazin bir manzara teşkil ediyordu.

“Bu milletin hürriyet için ve hürriyetini muhafaza için ölmeye ve tek bir azimle yaşamaya karar vermiş olan bir millet olduğunu gördüm. Fakat gördüğüm şey bunlardan mı ibaretti? Hayır. Başka bir şey daha gördüm. Bu gördüğüm şey kalbimi ümit ve mahzuziyet ile doldurdu. Bu halk, bu millet yek vücud sağlam, sebatkar ve kavi bir hükümeti milliyeye malik ve kavi bir kumandan tarafından idare ediliyordu. Bütün bu ahval bu milleti zafere varacağına hiç şüphe bırakmıyordu. Acaba gördüğüm şey bunlardan mı ibaretti? Başka bir şey daha gördüm. O da hak ve adaletin kendisinin olması idi. Ve bu millet hak için harp ediyordu. Düşmanları zalim ve alçak adamlardan ibaret bulunuyordu. O düşmanlar ki maksatları hasis ve çirkin menfaatten başka bir şey değildir. Fakat hürriyetini muhafaza için ölen, kanını döken bir milleti hasis ve menfaat takip eden düşmanlar hiçbir vakit mağlup edemezler. Daha başka bir şey söyleyeyim. O da, yalnız kendilerinin bu hakka sahip olmaları değil, aynı zamanda büyük bir kuvvete malik olmaları hususudur. Cesur, metin bir surette idare edilen bu kuvvet zaferin en kuvvetli zamanını teşkil eder. Zatı Samilerine takdim edeceğim ihtirama ve takdire yalnız benim değil bütün Fransız milletinin tazimat ve hissiyatı ihtiramkaranesidir.” (Akşam, 20.6.1922: 1).

Claude Farrère bu konuşmasını Fransızca yapmış, nutuk Hariciye Müsteşarı Münir Erteğün tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Konuşmalardan sonra İzmit Kız Okulu öğrencileri misafirlere kendi el işlemleri olan hediyeleri vermişlerdir. (Yüce, 1998: 89). Claude Farrère’in nutkundan sonra tören saat 21:00’a kadar devam etmiştir. Claude Farrère ile Atatürk akşam yemeğini de beraber yemişlerdir. (Akşam, 20.6.1922: 2). Yemekte Hamit Bey de yer almıştır. (Vakit, 21.6.1922: 1).

4- ATATÜRK VE CLAUDE FARRÈRE’İN İZMİT’TEN AYRILMASI

Ertesi gün 20 Haziran 1922 günü saat 9.00’da Atatürk ile Claude Farrère İzmit halkının sürekli alkışları arasında özel trenle Adapazarı’na gitmişlerdir. Kılıçzade Hakkı Bey istasyonda uğurlama töreninde kısa bir nutuk söylemiş, Atatürk de Kılıçzade Hakkı Bey’e teşekkürle beraber “İzmit ahalisinin hakkımda ibraz eylediği hürmet ve muhabbetten pek ziyade mütehasıs oldum. İzmit’i hiçbir zaman unutamayacağım.” diye cevap vermiştir. (Yüce, 1945: 139-140).⁸ Adapazarı’na giderken yolda Atatürk, Vakit gazetesi Başyazarı

8 Atatürk’ü ve Claude Farrère’i uğurlama sırasında Kılıçzade Hakkı Bey şu konuşmayı yapmıştır: “Büyük ve muhterem başkumandanımız; bu halkı gördünüz ve onun sesini dinlediniz. Bu ses hakkın sedasıdır. Semadan gelen hatifi sese kulak ver. O sana ‘yürü’ diyor, ‘yürü’. Maksadına, maksadı umumiye doğru yürü. Satılmak istenilen bu esaret bilmez mi? milleti sen kurtardın. Onu

Ahmet Emin Bey'e verdiği demeçte ordunun moralinin yüksek olduğunu ve zaferin yakında olduğunu ifade etmiştir.

Claude Farrère'nin Adapazarı ziyareti kısa sürmüştür. Atatürk ve Claude Farrère orada birlikte Kız Okulu'nu ziyaret etmişler, okuldaki el işi sergisini gezmişler, öğrencilerin beden eğitimi gösterisini ve kendileri için düzenlenen konseri beraber izlemişlerdir. (Sözer, 1998: 178). Claude Farrère Adapazarı'nda öğleyin bir çay ziyafetinde hazır bulunduktan sonra (Anadolu'da Yenigün, 21.6.1922: 1)⁹ bizzat Atatürk tarafından Adapazarı İstasyonu'ndan uğurlanarak aynı gün öğleden sonra trenle İzmit'e dönmüş, gece İzmit'ten kendisini beklemekte olan torpidoyla birlikte Paris'e gitmek üzere İstanbul'a hareket etmiştir. (İkdam, 21.6.1922: 1). Atatürk ise Adapazarı'nda kalarak incelemelerine devam etmiştir. (Anadolu'da Yenigün, 21.6.1922: 1).

Claude Farrère Türk topraklarından ayrılırken Büyük Millet Meclisi Reisi'ne ve Heyeti Vekile Reisi'ne aşağıdaki telgrafları göndermiştir:

“Ankara'da Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne,

Fransa'ya süratle avdet etmek üzere bulunduğumdan hür İzmit toprağından Büyük Millet Meclisi'ne ve onun reisine ateşin hissiyatı perestişkaranemi beyan ile seri ve şerefli bir sulh temenniyatını arz eylerim.

Claude Farrère” (TBMM Zabıt Ceridesi, 21.6.1922).

“Ankara'da Heyeti Vekile Reisi'ne,

Bütün Anadolu'da şayanı sitayiş bir hissi kabule mazhar olduğumdan dolayı kalbi tehebcüyle şükranımı arz ve Ankara'daki hemşerilerimi selamlayarak bütün kalbimle ‘Yaşasın hür Türkiye’ nidasını tekrar eylerim.

Claude Farrère” (Anadolu'da Yenigün, 21.6.1922: 1).

SONUÇ

18 Haziran 1922'de Atatürk'ün Fransız yazar ve Türk dostu Claude Farrère ile görüşmesi Atatürk'ün İzmit'e ilk gelişine rastlamıştır. Görüşme Fransa'nın ve Avrupa kamuoyunun Türklerin maddi ve manevi güçlerini anlaması bakımından ayrı bir yere sahiptir. Claude Farrère 19 Haziran 1922'de Anadolu'da Yenigün gazetesine verdiği bir mülakatında İzmit'te Türk ordusunun gücünü ve Türk tarafının moralini görmek için bu görüşmeyi yapmak istediğini belirtmiştir. Ayrıca görüşme zaman itibarıyla Büyük Taarruz'un yaklaşık iki ay öncesine rastlamıştır. Bu yönü ile de Milli Mücadele'nin çok kritik bir devresini

yaşatacağsın. Seni selametiye bu halk bütün ruhunu ve varlığını sana tefrik ediyor. Selamet ve zafere doğru git. Allah seninle ve bizimledir.”

9 Atatürk Adapazarı'nda Claude Farrère'e hatıra olarak gümüşlü bir kırbaç hediye etmiştir.

teşkil etmiştir. Atatürk’ün bizzat sonradan belirttiğine göre de Claude Farrère İzmit’e sadece bir Türk dostu sıfatı ile gelmeyip aynı zamanda bazı kimselerin telkin ve tavsiyeleri ile yani İtilaf devletleri yetkililerinin siyasi bir temsilcisi sıfatı ile de gelmiştir. Farrère’in görevi Atatürk’ün kurmayı düşündüğü siyasi rejim üzerine bilgi almak ve Lozan Konferansı’nda İtilaf Devletleri’nin teklif edeceği Anadolu’ya bir araştırma komisyonu gönderme fikrini kabul ettirmektir. Atatürk bunu anlamakla birlikte Claude Farrère’i büyük bir misafirperverlik ve iyi niyetle kabul etmiştir. Avrupa devletlerinin iddia ettikleri gibi Türklerin sorun çıkaran bir millet olmadıklarını, tam tersine çözüm arayışında Türk tarafının yapıcı olduğunu ve işleri zorlaştırıcı olmadığını göstermek için herhangi bir önyargı taşımaksızın görüşmeyi gerçekleştirmiştir. Her ikisi de yaptıkları konuşmalarda Türk-Fransız dostluğundan övgüyle söz etmişlerdir. Görüşme, Türk-Fransız ilişkileri açısından değerlendirildiğinde de olumlu olmuştur. Claude Farrère dönüşte gördüklerini Le Gaulois, L’Echo de Paris, Le Figaro gibi Fransız gazetelerinde yayınlamıştır. Bu şekilde, Fransız kamuoyu bu ziyaretten sonra yumuşama içine girmiştir. Claude Farrère de kişisel olarak Atatürk’ten çok etkilenmiş ve ondan hayranlıkla bahsetmiştir. Farrère bu ziyaretten sonra kendini sadece Türkiye’nin ve Türk halkının çok değerli bir dostu olarak değil aynı zamanda Atatürk’ün de bir dostu olarak tanıtmaya başlamıştır.

Sonuç olarak, Avrupa kamuoyundan Fransız bir yazarın özel bir ziyaret de olsa böyle kritik bir zamanda Anadolu’nun başlangıç noktasına gelip Türklere olan tam desteğini ve güvenini belirtmesi açısından görüşme oldukça kayda değer bir nitelik arz etmiştir.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi (21.6.1922). Devre: 1, Cilt: 20, İçtima Senesi: 3.

Kitaplar

Akyüz, Yahya (1975). Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922. Ankara: TTK Basımevi.

Atatürk, Kemal (2000). Nutuk (1919-1927). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Çam, Yusuf (1993). Milli Mücadele’de İzmit Sancağı. Orhan Ofset Basımevi.

Önder, Mehmet (1998). Atatürk’ün Yurt Gezileri. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özel, Sabahattin (2009). Milli Mücadele’de İzmit-Adapazarı ve Atatürk. Gözden Geçirilmiş İkinci Basım. İstanbul: Derin Yayınları.

Özalp, Kazım (1998). Milli Mücadele (1919-1922). Ankara: TTK Basımevi.

Öztüre, Avni (1981). İzmit Tarihi. Avni Öztüre Yayınları.

Sarıhan, Zeki (1996). Kurtuluş Savaşı Günlüğü 4, Sakarya Savaşı’ndan Lozan’ın Açılışına (23 Ağustos 1921-20 Kasım 1922). Ankara: TTK Basımevi.

Sonyel, Salahi R. (1986). Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II. Ankara: TTK Basımevi.

Sözer, Vural (1998). Atatürklü Günler. İstanbul: Bar Ajans Yayınları.

Yüce, Rifat (1945). Kocaeli Tarih ve Rehberi. İzmit: Türk Yolu Matbaası.

----- (1998). İzmit ve Çevresi Tarihi. İzmit: Kocaeli Ofset Matbaacılık.

Diğer Basılı Yayınlar

Akşam

Anadolu’da Yenigün

İkdam

Vakit

Yeni Şark

Tezler

Şahin, Hatice, (2006). İstanbul ve Anadolu Basımına Göre İzmit ve Çevresi (1921-1923). Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adapazarı.

Elektronik Kaynaklar

İnternet Adresi; <http://www.msxlab.org/>, Erişim Tarihi: 16.9.2012

İnternet Adresi; <http://www.ambafrance-tr.org/>, Erişim Tarihi:21.09.2012

Hülya Baykal, “Kurtuluş Savaşı’nda Türk-Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Türk Dostu Albay Mougin”, İnternet Adresi; <http://www.dergiler.ankara.edu.tr/>, Erişim Tarihi: 10.10.2012

Ramazan Tosun, “Türkiye Cumhuriyeti’ne Batı Kamuoyu’nun Bakışı”, İnternet Adresi; <http://www.sbe.erciyes.edu.tr/>, Erişim Tarihi: 05.11.2012

EKLER

Fransız romancı Claude Farrère’in İzmit’te Atatürk tarafından Karşılması.

Atatürk ve Farrère 18 Haziran 1922’de İzmit’te Köşk bahçesinde yemek yerlerken

1922 yılında çekilen bu fotoğrafta Atatürk ve Claude Farrère yan yana görülmektedir.

UNDERSTANDING THE FACTORS THAT SHAPED THE NEGATIVE IMAGE OF TURKS IN EUROPE AND ITS EFFECTS ON TURKEY’S EU MEMBERSHIP

TÜRKLERİN AVRUPA’DAKİ NEGATİF İMAJINI ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLERİ VE BU FAKTÖRLERİN TÜRKİYE’NİN AB ÜYELİĞİNE ETKİSİNİ ANLAMAK

Serpil ÖZTÜRK

Sakarya University, Institute of Social Sciences
srplozturk@hotmail.com

Abstract

The prospect of Turkey’s entry into EU has triggered intense identity-based discussions. The evaluation of Turkey’s possible membership within the context of its distinctive character has generated strong antagonism in European countries especially in those who share large Turkish populations. This antagonism is rooted in the negative image of Turks, which has shaped the European’s opinions about Turks. There are intertwined factors that played essential role: The historical image of the Turks together with the widespread belief regarding Turkish migrant’s integration ‘failures’ reflects the negative image of the Turks in the mind of Europeans. The common attitudes of the Turkish communities towards some values that European identity based on such as gender equality have shaped the Europeans opinions which is increasingly concerned with the issue. Turkish community’s approach thus stimulates the fears of Europeans regarding Turkey’s entry, which in turn decrease in support for Turkey.

Key Words: Perceptions, European Union, Turkey

Özet

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne giriş süreci kimlik temelli yoğun tartışmalar ortaya çıkarmıştır. Türkiye’nin muhtemel üyeliği’nin ‘farklı’ karakteri bağlamında değerlendirilmesi özellikle Türk nüfusun yoğun olduğu Avrupa Birliği ülkelerinde güçlü bir muhalefet doğurmuştur. Türkiye’nin üyeliğine olan bu muhalefet, Avrupalıların görüşlerini şekillendiren olumsuz Türk imajında temellenmektedir. Birbirleri ile bağlantılı olan bir kaç faktör bu konuda önemli rol oynamıştır: Türklerin tarihi imajı ile birlikte Türk göçmenlerin entegrasyon ‘başarısızlıkları’na olan yaygın inanç Türklerin Avrupalıların akıllarında oluşmuş olan negatif imajını yansıtmaktadır. Türk toplumunun Avrupa’nın üzerine temellendiği bazı değerlere karşı olan yaklaşımı Avrupalıların Türkler hakkındaki görüşlerini önemli ölçüde şekillendirmektedir. Türk toplumunun bu yaklaşımı Türkiye’nin AB’ye üyeliği konusundaki korkuları arttırmakta, bunun sonucunda da Türkiye’ye olan destek düşük seviyede kalmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Algı, Avrupa Birliği, Türkiye

Introduction

'It is harder to crack a prejudice than an atom'

Albert Einstein

During the recent years and, especially after 2005 when enlargement negotiations started between Turkey and the EU, the debate on Turkish accession to the EU has gained much attention on the basis of identity, value system, religious orientations, and history. The vast majority of European citizens, as well as various political parties, especially on the right wing, have been rejecting the idea of accepting Turkey into EU on the grounds that Turkey differs a lot from the rest of the Europe. However, when the Ankara Agreement was signed between Turkey and the European Economic Community (EEC), Walter Hallstein, the President of the EEC Commission, stated that 'Turkey is part of Europe' (Tekin, 2005: 287). As Walter Hallstein declared bluntly over 4 decades ago, Turkey was recognized by the EU as a European country, and, Turkey's 'Europeanness' was not questioned due to the existing international environment. In the cold war era, Turkey's strategic importance was crucial both for the European security and for the West in general. Under these circumstances Turkey was recognized as a part of Europe. This situation continued until the collapse of communism. 'When the defence of European civilization (against communism) was at stake', as the former Turkey's president Süleyman Demirel remarked, 'they didn't say that we were Turks and Muslims' (Müftüler-Bac, 2000: 23).

This negative attitude towards Turkey's EU membership and the Turks in general, was enhanced also by two incidents. With the breakdown of communism, cultural and religious norms and values in general came to the fore as a distinctive element among civilizations. As a result, these elements led the countries to construct new boundaries to separate them from the outsiders, or 'others'. Additionally, the rising religious fundamentalism among Muslims made this change somehow inevitable for the European countries, especially the ones who had Muslim minorities as settlers. This growing international concern with the rise of Islamic fundamentalism across a broad geographic region encompassing Central Asia, the Middle East and North Africa, began to influence perceptions of Turkey (Verney, 2007: 216). This paper aims to examine the factors that shaped the negative image that Europeans have for the Turks. The first section deals with the Turkish identity, presents how it was shaped as it is today, over time and explains why it is different from the identity of many Europeans. After establishing the basic knowledge on what is the Turkish identity I attempt, in the second section, to unveil the factors that shape the negative image of the Turks. Finally the paper concludes by presenting a discussion on the impact of this negative image on Turkey's membership in EU.

1. Historical Overview of Turkish Identity

In parallel to Europe's identity reformulation, Turkey is going through its own identity crisis that began in the nineteenth century and still lingers (Müftüler-Bac, 2000: 31). *Turkish identity* has been transformed within the extent of modernization, generally understood as westernization (Inac, 2004: 33), which constitutes the core element of political orientations of Turkey during the last two-hundred year. This process of westernization can be divided into two major periods. The first began with the Ottoman Modernization, also known

as Tanzimat, and the second is the Kemalist Modernization that was emerged with the collapse of the Ottoman Empire.

1.1. The Ottoman Modernization

The construction of the Turkish identity dates back to the Ottoman modernization (Tanzimat) that aimed in strengthening the Ottoman identity through granting equality to the *millet*s under the Ottoman reign. The aim was to encourage ‘Ottomanism’ among the ethnically diverse groups of the Empire. However, the attempts for re-integrating diverse nationalities and especially the non- Muslims, had a far-reaching effect. Nationalist movements (started with the Greek Revolution) gained momentum, which eventually included even Muslim citizens. Yet, even though the Tanzimat period produced a nationalist awakening of a Turkish identity with the contribution of free thinkers like Mustafa Kemal Atatürk, the emergence of Turkish identity was the last phase among nationalist movements. It is important to note that the multi-ethnic, multi-religious Ottomans, also known in the West as the Turkish Empire, had disowned this ethnic (or nationalistic) identity (Güvenç, 1997). Because of the *millet* system, the Ottomans regarded all Turkish speaking subjects as Muslims (Güvenç, 1997). This approach of the Empire was overwhelmingly accepted even by the Turks. The nationalist writer Ziya Gökalp acknowledged in 1923 that even Turks in Anatolia, the putative heartland of Turkey, did not think of themselves as Turks (Roberts and Şahin, 2010: 516). This tendency can be explained with the religious affiliations which weakened the ethnic Turkish identity as a result of the Ottoman millet system. Thus, Islam was the essential component in determining the identity of Turks. According to Lewis, ‘among the different peoples who embraced Islam none went farther in sinking their separate identity in the Islamic community than the Turks’ (quoted in Segars, 2003: 83).

During the Ottoman era Turkish identity was ethnic in nature; however, this ethnicity merely distinguished the Turkish speaking people from the others. Therefore, as Lewis pointed out, Islam was the only common criterion that was embraced by Turks to identify themselves vis-à-vis other groups until the collapse of the Ottoman Empire. In the aftermath of the fall of the Ottoman, the idea of ‘Turkism’¹ which was seeking to organize a policy of Turkish nationalism based on ethnicity came to the fore.

1.2. Kemalist modernization

Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the new Turkish republic, rejected the idea of a multinational empire, thus, aimed to produce a nation state which was filled with ethnically homogenous citizens who were moved away from their Ottoman and Muslim past. Atatürk believed that national progress would come by emulating, absorbing and reproducing ‘European’ cultural values and political institutions (Haynes, 2010: 314). In order to transform Turkey to a Western type country, his fundamental aim was to establish

1 Turkism, Ottomanism and Islamism were the three policies articulated by Yusuf Akcura in 1900 in order to unify the Empire’s people under one entity.

and protect secularism. Due to this reason, over the next nine decades, Turkey's political circumstances have consistently reflected two key aspects of elite preference for secularism, focused in: (1) a strongly secularising and centralising state and, (2) political domination by the armed forces (Haynes, 2010: 314). However, with the collapse of the communism and as a result strong revival of religion and rising Islamic mobilization throughout the world, Turkey has started facing with the Islamic tendency both in the social realm and the political arena. The success of Islamic parties has triggered a deep-rooted crisis between secularists and non-secularists. On the other hand, it should be noted here that, despite social and political polarization and strong secularization, Islam still retains a strong social (and, to a degree, political) position in Turkey (Haynes, 2010: 313), which demonstrates that strong secularisation did not help to suppress religion among Turks.

As a result, in both periods of westernization of the Turks the decision to move towards Europe did not happen as a result of a slow social and cultural process, but, basically, it was enforced to the Turks from "above", either from the Sultan, or from Kemal Atatürk. This resulted to the fact that the idea of moving towards the West is not encompassed and embraced by the whole Turkish society. Towards this end, Huntington (2002) states that Turkey is a torn country because of its split character: some of the Turks look towards Europe and some towards Islam. The situation now is even more confusing since due to the negative opinion of the Europeans, Turkey moves to another level of 'tornness' as modern Turks are not sure both about their decision to become like the West and be part of Europe as well as who they are; their national identity.

2. The Major Factors Underlying the Negative Image of Turks

In this section I will attempt to find out the factors that shaped the negative image of the Turks in Europe. I have identified three factors: the historical events that shaped the relations between Europe and Turkey/Ottoman Empire, the problematic social behaviour of the Turkish emigrants in Europe and the role of the woman in the Turkish society. In the following sub-sections I will present these factors in detail.

2.1. Historical Background: The Ottoman's 'Otherness'

According to Deringil, most of the negative imagery regarding Turkey in Europe can be dated back to the nationalist separatist struggles of the 19th century, starting with the Greek war of independence (1821-29) which was seen by the European romantics as a struggle between 'the descendants of Pericles' and the 'Turkish barbarians' (Deringil, 2007: 717). However, even before separatist struggles, Turks were associated with negative images by Europeans in order to define themselves in opposition to Muslim Ottoman. According to Bisaha, the association between 'Turks' and 'Barbarians' had become so strong by the second half of the 15th century that one often finds simple mentions of the 'barbarians' in state records, denoting Turks but without clarification of this fact. (Bisaha, 2004: 72). The expansionist and religiously different character of the Ottomans were overwhelmingly perceived as an 'enemy' who threatened the cultural and religious values of Europeans by expanding its psychical proximity to the 'Christendom'. However, at the same time this

perceived character enforced the evaluation of the European identity. The ‘Ottoman threat’ raised the concerns among Europeans, which peaked with the fall of Constantinople, after which Pope Pius II called whole the Christianity to defend their religion against the Turks (quoted in Palabıyık, 2005: 41). In response to ‘Turkish’ threat, Christians produced a sense of solidarity which united them, in order to protect their religion which was synonymous with the protection of Europe for Christians.

However, with the reduction of the importance of religion in Europe after 16th century, ‘Orientalist’ discourse began to take precedence over religious criteria. Starting with the Protestant Reformation in the 16th century that marked the rise of Europe, Europe witnessed social, economic, intellectual and technological changes that carried Europe to the top vis-à-vis the ‘Orient’, which included the Ottomans. When the Ottoman Empire started to lose its power, inevitably, it turned its face towards Europe/West by importing science, technology, institutions, and ideas like nationalism and so on. Despite the fact that the Ottomans have entered a Westernization process and despite their active presence in the European system since the Concert of Europe, the negative image of Ottomans was maintained. Europeans continued to see Turkey as the ‘other’ with the late 18th century English parliamentarian and conservative thinker Edmund Burke declaring that the Turks were ‘worse than savages’ (Lovell, 2011: 174).

All these historical events that facilitated conflicts between Europe and Turkey are one of the main factors that shape the negative image of the Turks. In fact, even now where all these events belong to the past there is evidence that they are still contributing to the negative image of the Turks. For example, in the French social imaginary the connection of Turkey to the historical image of the Ottoman Empire is still alive (Tekin, 2008: 738). Similar to France, the historical image of Ottoman who besieged the Vienna twice is still alive in the minds of Austrians. According to Tomenendal, this negative historical image of Turks is still used by some political parties through slogans, such as ‘Vienna cannot become an Istanbul’ or ‘Third siege of Vienna’, in their electoral campaigns, especially after 2004, in order to maintain their power (Tomenendal, 2009: 373).

2.2. Moving to Europe: Turkish Migrants in Europe

At the beginning of 1960s, Turkey signed diplomatic agreements with Western European countries in order to compensate the work force deficit of Europe. Turkey signed Labour Force Agreements with various destination states beginning with Germany in 1961, followed by Austria, Belgium, Netherlands in 1964, France in 1965 and Australia in 1967 (Ministry of Foreign Affairs). Priority for emigration was given to applicants from less developed regions of Turkey, to members of Village Development Co-operatives, and to persons from officially designated disaster areas (Uçak, 2011: 191). Due to these reasons the workers (called ‘guest workers’) that were about to migrate to Europe had a very low literacy rate. For example, Teitelbaum and Martin write that Turks in Germany ‘were the last guest workers to arrive in large numbers, the poorest, the least educated, and the most different cultural and historical terms’ and they continued ‘their integration was also impeded by sharp differences between Turkish and European cultural views on the roles of men and women, by the deep significance of Islam in the daily lives of many Turks.’ (quoted in Tekin, 2005: 292).

With the economic downfall of Europe in 1973 due to oil crisis, the emigration as a guest worker came to an end. The guest workers who initially were expected to return to their home countries, decided to stay, hence emigration continued through family reunification. All the guest worker programs focused on the fact that migrants were to leave on completion of their contracts (Cakirerk and West, 2009: 65). Therefore, the workers decision to stay was unexpected and this brought reluctance to accept them into the societies and a persisting denial of the reality that they were becoming permanent settlers. This collective denial of reality led to unsuccessful integration initiatives and in consequence to non-integrated migrant societies even now where the third generation is growing up in the host countries.

Figure 1.Number of Turks in host European countries

Country	1990	2000	2005	2007	2009
Germany	83.6	1998.534	1764.041	1713.551	1658.083
France				223.425	
Belgium	2.446	56.172	39.664	39.532	
Denmark	1.069	35.232	29.491	28.843	28.972
Netherlands	12.637	100.782	98.92	93.746	90.837
Switzerland	6.038	79.5	75.448	72.633	71.039
Austria		127.3	115.5	109.179	112.15

Source: OECD, <http://stats.oecd.org/index.aspx>, (data in thousands)

Besides the fact that most of the Turkish emigrants had low literacy rate the negative image was enhanced also by the fact that at the moment the Turkish migrant society seems to be more problematic than the other migrant societies. The Turkish- origin migrants have so far been overwhelmingly perceived by the autochthonous populations, as well as by the Turkish public as conservative, nationalist, religious and unwilling to integrate socially, politically, economically and culturally in their countries of settlement (Kaya, 2011: 499). As a result, it is often stated by various groups in Western European countries that negative perceptions of Turkey spring from those Turkish migrant workers who are not willing to comply with European norms and values (Kaya, 2011: 499). This leads to the situation where many of the members of the third generation of Turks in Europe do not even try to integrate to the society that they live. An example of the lack of integration effort is education.

Researches indicate that educational performance of Turkish background students in Europe is low in comparison to other students. Apart from the education level of the first generation, in the current generation school attendance, preschool attendance in particular, is very low. For instance, in 1989 in Germany, the percentage of attending to German schools was 39% among Turks in comparison to 80% among German kids, 75.5% among Portuguese kids and 68% among Yugoslavian kids. (Suğanlı, 2003: 21). An analysis of educational attainments on the second generation showed that Turkish children

generally reaches lower level of education compare to others, therefore, school dropout rates and the educational achievements of these children stay lower. Therefore, they end up in special education classes, which were specially designed for children with learning disabilities (Avcı and Kirişci, 2006: 133). For example, in Germany almost a quarter of all Turkish students go to *Hauptschule*, the lowest track of secondary education (while only 13 percent of all West-German students do) (Avcı and Kirişci, 2006: 133). Among the second-generation Turkish young people in France who have already ended their school careers, almost half have gained no secondary school diploma at all and the same situation repeated in Netherlands (one third got a diploma) and substantially fewer got one in Germany, Austria and Switzerland (Avcı and Kirişci, 2006: 133).

As a result, I can claim with certainty that educational levels and socio- economic status of Turks who initially migrated and settled and were born and lived in Europe play an important role in the construction of the negative images. Turks reluctance to go to school has generated problems that varied from lack of language skills to socializing problems with the rest of the society, ghettoization, and lack of vocational skills and so on. For these reasons we may find Turkish mothers who do not speak a word of German; Turkish girls who are not allowed to go to school or to attend certain classes, school sports and trips; and high violence and crime rates among male Turkish adolescents (Stelzenmüller, 2007: 109). For instance, according to a study in 1990 by Barbara John, the CDU spokeswoman for women in Berlin's regional government, Turkish women were still, even after so many years, 'completely alien to German society' and 'not capable of getting on without outside help' (Twigg and et al. 2005: 14). Low rates of participation in secondary education and vocational training have proven to be an additional barrier to adaptation and integration (Stelzenmüller, 2007: 109). Even though this fact has been changing recently thanks to the new generation who is more open than the previous ones, there are still problems occurring among Turks when especially compared to other national groups.

2.3 The Role of Women in Turkish Society

Similarly to the education problems, the disadvantaged role of women among Turks has a very significant impact on the perceived image of Turks. KONDA conducted a survey entitled 'Who Are We?' which was released in 2009 in Turkey. The poll found significant outcomes regarding the role of women in the society. According to poll's findings nearly half (49.9% percent) of the Turks claimed that 'A women needs permission from her husband to be able to work'. Furthermore, more than half (57.1% percent) replied 'never' to the following statement 'Women in this household go out with sleeveless shirts.' Tarhan Erdem, headed the team that conducted the Konda survey, defined gender inequality as the key problem that could be linked to all other societal problems and he added 'The data shows that women are not free in their private lives'(Haynes, 2010: 321). Additionally, four out of 10 women in Turkey are beaten by their husbands, according to the recent study entitled "Domestic Violence against Women in Turkey," which has collected the first official statistics on this topic in Turkey (Sobecki, 2009). Even more disturbingly, the study reveals that a significant number of abused women, almost 90 percent, do not seek help from any organization (Sobecki, 2009). According to the report, 1091 honour crimes have been committed in Turkey between the years 2000 and 2005 (Livaneli, 2006) and

there have been 45 honour killings by Turks on German soil since 1996 (Barysch, 2007: 4). Furthermore, a significant number of girls are exposed to forced marriages by their families, not only among Turks in Turkey, but also among Turkish immigrants. According to women organizations in Austria that are working with these topics the largest number of forced marriages take place among Turkish and Kurdish migrants (Koc, 2009: 112)

All these findings demonstrate that women have a 'second class' status in the Turkish society and men strongly dominate the relations with women. As a result, more than 90 percent of Germans now believe that Islam is hostile and aggressive to women, according to a survey cited by the European Stability Initiative (ESI),(Barysch, 2007: 4). For the Europeans Islam was the main reason for explaining why many Turks treat women in such way. If we combine this situation with the extremely negative image of Islam, which has risen after the September 11th New York attacks and doubled with the attacks in Madrid and London respectively, it is clear to understand why the Turks are considered as backward, socially problematic and conservative.

3. Discussion

In the previous sections I have presented the factors that shaped the negative image of the Europeans regarding the Turks. In this section I will discuss the effect of this image on the EU membership of Turkey.

In 2004, before the accession negotiations started between Turkey and the EU, Commission clearly stated that Turkey's accession will be different than the previous enlargements 'because of the combined impact of Turkey's population, size, geographical location, economic, security and military potential, as well as cultural and religious characteristics.' (Commission of the European communities, 2004c: 4). Indeed, Turkey's accession process stimulated a fierce debate among the public, politicians and academia.

According to Eurobarometer surveys, the support for Turkey's accession from the European public stays around 30% percent, which is the lowest degree in relation to other candidate countries. In an internet poll conducted by the Turkish Embassy in Vienna, 74% of the participants declared that Turkey was not a European country. 40% claimed they would disapprove of Turkish membership even if the country fulfilled all the necessary conditions and no labour migration would take place. 20% stated that Turkey must never be allowed into the Union (Günay, 2007: 52). Furthermore, in a research conducted by Yılmaz in 2009 in key EU member countries regarding the public's opinion against Turkish full membership, 39 percent stated that Turkey is a Muslim country and not compatible with the common Christian roots, hence religion accounts for the most important argument in the poll (Saz, 2011: 483). However, when Europeans are asked about the values that matter most to them, religion seems the least important one. According to Eurobarometer survey which released 2011, when they were asked to name the values which matter most to them, Europeans place human rights first (47%, +7 compared with EB72, in autumn 2009), followed by peace (44%, +2), respect for human life (41%, -3), democracy (29%, +5), individual freedom (23%, -1), the rule of law (22%, +2), equality (19%, +1), solidarity (15%, -2), tolerance (15%, -4), self-fulfilment (10%, -3), respect for other cultures (8%, unchanged) and religion (6%, unchanged) (Eurobarometer 74).

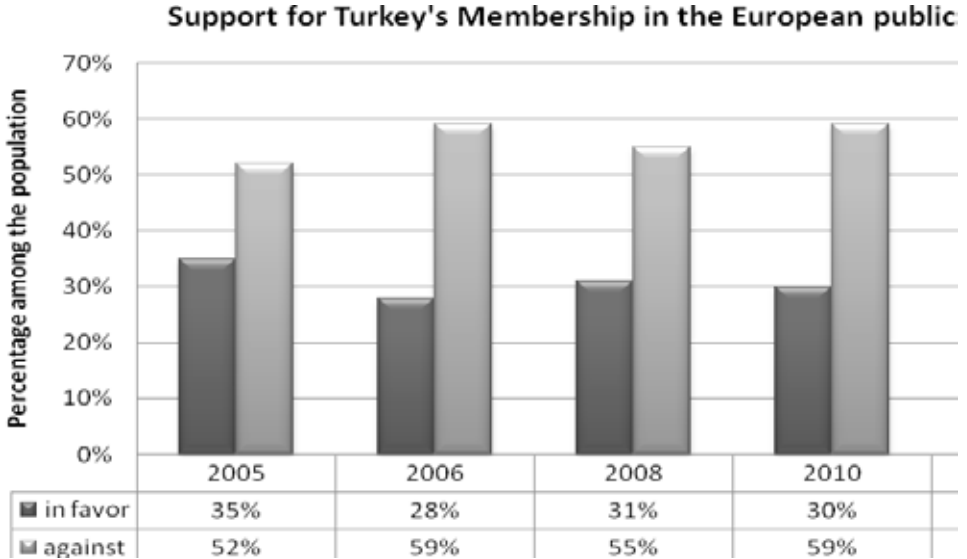

Figure 2. The public opinion against Turkey's membership in the member countries according to Eurobarometer surveys that conduct by European Commission.

Similar to public stance on Turkey's accession, politicians express their opinion more loudly on the grounds that Turkey is too 'different'. Debate among politicians has started with Valéry Giscard d'Estaing's famous statement which was clearly putting Turkey out of the Europe map. D'Estaing stated in 2002 that 'Its capital is not in Europe; 95 percent of its population live outside Europe; it is not a European country...In my opinion, it would be the end of Europe' (Sciolino, 2002). Like d'Estaing, Nicolas Sarkozy and Angela Merkel discussed Turkey's membership on the cultural and religious ground, and instead of a full membership they offered 'partnership' which provides a full economic integration while restricting political rights of Turkey in the Union. Nicolas Sarkozy evaluated Turkey's membership with the following statement: 'I do not believe that Turkey belongs in Europe, and for one simple reason: because it is Asia Minor. What I wish to offer Turkey is a true partnership with Europe, but not integration into Europe' (Steunenberg et al., 2011). Angela Merkel, like Nicolas Sarkozy, offered 'privileged partnership' which does not include a full membership. Yet for the Turkish decision makers a full membership is seen as the only way in the relations with Europe. From the view point of the European public and the politicians Turkey is culturally too different and these differences cannot allow this 'marriage'.

On one hand there is 'split' character of Turks, which polarizes the Turkish society as secularists and non- secularists while 83 percent of Turks identify themselves as religious according to International Social Survey Program that measures religious values (Religion loves tolerance, but it is not tolerant, Hürriyet, 2009). On the other hand, as shown before, there are several combined factors that constantly enhance the negative image of the Turks and that has a tremendous effect on Turkey's EU membership. These factors demonstrate that socio- cultural differences create a great gap, therefore some countries – France and Austria- have already announced that they will hold a referendum in the last phase.

Conclusion

This paper shows that increasing difficulties of being supported by European public is a result of direct interaction between Turks and Europeans, which has mostly generated negative feelings about the 'other'. The factors that are given above, shaped the Turkish perception in a negative way, and they constitute the essence of the problem. It is certainly true that Turkey has affirmed its commitment to setting a pace on modernization in European standards, which in turn has resulted in a period of number of enormous changes, which make the Turkish society more open, modern and moderate. However, it can be observed that Turkey is not united in itself. The division between modern, secular and western-oriented part and conservative, more religious and more 'close' part of Turkey creates doubts among Europeans. Additionally, the presence of Turkish migrant community in Europe is seen as a representative of all Turks, thus, collective negative belief has emerged among Europeans by linking migrants attitudes to Turks in general, which in turn makes positive examples less prominent. As shown above, the approach of Turks to wide range problems including human rights, equality between genders, persisting educational failure, which are core elements for European value system, create great differences between Europe and Turkey. And it seems as long as these factors continue, the support for Turkey will remain low.

REFERENCES

- AKÇURA, Y. (2011). Üç Tarz-ı Siyaset (Three Policies). Ankara: Kilit Yayınları.
- AVCI, G. and Kirisci, K. (2006). 'Turkey's Immigration and Emigration Dilemmas At the Gate of the European Union'. *Conference on Migration and Development Challenges: Perspectives from the South 10-13 July 2006*. Italy: Bellagio.
- BARYSCH, K. (2007). 'What Europeans Think about Turkey and Why', Centre for European Reform, <http://www.cer.org.uk/publications/archive/essay/2007/what-europeans-think-about-turkey-and-why>. 10.01.2012
- BISAHA, N. (2004). *Creating East and West, Renaissance Humanists and the Ottoman Turks*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- ÇAKIRERK, R. and West, J. (2009). The socio- Economic Position of the Turkish Community in Belgium: The Challenge of Integration Talip Kucukcan and Veyis Gungor (ed.). *Turks in Europe Culture, Identity, Integration* inside, (p.65-78). Turkevi Research Centre.
- DERİNGİL, S. (2007). 'The Turks and 'Europe': The Argument from History', *Middle Eastern Studies*, Vol.43, No.5, 709-723.
- GÜNAY, C. (2007). Conditionality, Impact and Prejudice in EU- Turkey Relations: A View from Austria, Nathalie Tocci (ed.). *Conditionality, Impact and Prejudice in EU- Turkey Relations* inside, (p.46-57). IAI- TEPAV Report
- GUVENC, B. (1997). 'Secular Trends and Turkish Identity', (Online Version). *Journal of International Affairs*, Vol.2, No.4.
- HAYNES, J. (2010). 'Politics, Identity and Religious Nationalism in Turkey: From Atatürk to the AKP', *Australian Journal of International Affairs*, Vol.64, No.3, 312-327.
- HUNTINGTON, S. P. (2002). *The Clash of Civilizations And The Remaking of World Order*, UK: The Free Press.
- İNAC, H. (2004). 'Identity Problems of Turkey during the European Union Integration Process', *Journal of Economic and Social Research*, 6 (2), 33-62.
- KAYA, A. (2011). 'Euro- Turks as a Force in EU- Turkey Relations', *South European Society and Politics*, Vol.16, No.3, 499-512.
- KOC, G. (2009), Turks in Austria and Germany: Stereotypes and Xenophobia Talip Kucukcan and Veyis Gungor (ed.). *Turks in Europe Culture, Identity, Integration* inside, (p. 103-127). Turkevi Research Center.
- KONDA Public Poll (<http://www.konda.com.tr/en/>).

- LİVANELİ, Z. (2006). Honor Killings and Violence against Women in Turkey, Turkish Cultural Foundation. <http://www.turkishculture.org/lifestyles/turkish-culture-portal/thewomen/honor-killings-426.htm>, 25.04.2012.
- LOVELL, D. (2011). 'Turkey in Europe: Record, Challenges and the Future', *Insight Turkey*, Vol.13, No.3, 173-190.
- MÜFTÜLER- BAC, M. (2000). 'Through the Looking Glass: Turkey in Europe', *Turkish Studies*, Vol.1, No.1, 21-35.
- OECD Statistics (<http://stats.oecd.org/index.aspx>).
- PALABİYİK, M. S. (2005). *Contributions of the Ottoman Empire to the Construction of Modern Europe*, Yayınlanmamış Master Tezi, Middle East Technical University, Ankara, Turkey.
- Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs (<http://www.mfa.gov.tr/the-expatriate-turkish-citizens.en.mfa>).
- 'Religion loves tolerance...' (2009, 17 November). *Hürriyet Daily News*.
- ROBERTS, T. and Şahin, M. (2010). 'Construction of National Identities in Early Republics: A Comparison of the American and Turkish Cases', *The Journal of the Historical Society*, Vol.10, Issue 4, 507-531.
- SAZ, G. (2011). 'Turkophobia and Rising Islamophobia in Europe: A Quantification For the Negative Spillovers on the EU Membership Quest of Turkey', *European Journal of Social Sciences*, Vol.19, No.4, 479-491.
- SCIOLINO, E. (2002, 9 November). 'Ex- French President Snubs...' *The New York Times*.
- SEGARS, A. (2003). Nation Building in Turkey and Uzbekistan: the use of language and history in the creation of national identity, Tom Everett- Heath (ed.). *Central Asia: Aspects of Transition inside*, (p.80-106). London: Routledge-Curzon Publication.
- SOBECKI, N. (2010, 20 February). 'Turkey's Shocking Domestic...' *GlobalPost*.
- STELZENMULLER, C. (2007). Turkey's EU Bid: A View from Germany Nathalie Tocci (ed.). *Conditionality, Impact and Prejudice in EU- Turkey Relations inside*, (p. 106-118). IAI-TEPAV Report.
- STEUNENBERG, B. et al. (2011). 'Between Reason and Emotion: Popular Discourses on Turkey's Membership of the EU', *South European Society and Politics*, Vol.16, No.3, 449-468.
- SUĞANLI, M. (2003). *Almanya'da Yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nda Hesabı Bulunan Türklerin Sosyo- Ekonomik Yapısı ve İşçi Dövizleri*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü, Ankara, Turkey.
- TEKİN, B. Ç. (2008). 'The Construction of Turkey's Possible EU Membership in French French Political Discourse', *Discourse Society*, Vol.19 (6), 727-763.

- TEKİN, A. (2005). 'Future of Turkey- EU Relations: A Civilisational Discourse', *Futures*, Vol.37, Issue. 4, 287-302.
- TOMENENDAL, K. (2009). 'Öteki' Olarak Kimlik ya da Batı Gözüyle Türk İmgesi Gönül Pultar (ed.). *Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti 'nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili* inside, (p.373-383). Ankara: ODTÜ Publications.
- TWIGG, S. et al. (2005). 'Turks in Europe: Why Are We Afraid?' UK: Foreign Policy Centre.
- UÇAK, H. (2011). 'Turkey's Population Dynamics as a Candidate Country for EU Membership', *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol.1, No.4, 180-198.
- VERNEY, S. (2007). 'National Identity and Political Change on Turkey's road to EU membership', *Journal of Southern Europe and the Balkans Online*, Vol.9, No.3, 213-221.

RİSK YÖNETİM ORGANİZASYONU AŞAMALARININ DEĞERLENDİRİLME YÖNTEMLERİ

THE METHODOLOGY OF ASSESMENT OF PHASES IN RISK MANAGEMENT ORGANIZATION

Azer FEYZULLAYEV

Azerbaycan Kooperasiya Üniversitesi

Doktora Öğrencisi

azer.feyzullaev@yandex.ru

Bakü-AZERBAYCAN

ÖZET

Maliye kategorisi içinde yer almakta olan Banka riskinde, riskin derecesini ve ölçüsünü maliye mekanizmaları aracılığıyla etkilemenin olanaklı olduğu konusu bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Risklerin değerlendirilmesi, risklerin belirlenmesi sürecinde elde edilmiş olan sonuçlara dayanarak gerçekleştirilir. Bu sırada, nicelik ve nitelik göstergelerinin tahlili temelinde bankanın risk alma imkanları belirlenir ve risk düzeyi değerlendirilir. Risk yönetiminin temel amacı, risk düzeyinin aşağıya çekilmesi için gerçekleştirilen planlı araştırma ve çalışmaların organize edilmesi, kazanç elde edilmesi ve artırılmasıdır. Risk yönetiminin son amacı ise risklerin minimizasyonu ve kazancın maksimizasyonudur. Nitelik değerlendirmesi, riskin etkenlerine dayanarak belirlenen risk kaynaklarının ve potansiyel risk alanlarının değerlendirilmesi, nicelik değerlendirmesi ise risklerin rakamsal olarak ölçülmesidir. Risk yönetimi, yönetim sürecinin taktik ve stratejik özelliklerini içerisinde barındırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Risk, banka, risk yönetimi, strateji.

ABSTRACT

The article highlights that the risk of banking being fiscal category, the degree of risk and measure of the risk may be affected by fiscal mechanisms using fiscal management and special strategy. Strategy and methods together considered to be a special mechanism of risk management. Risk management combines part of fiscal management. The main purpose of risk management is research and organization of work for lowering of the level of risk, as well as obtaining and increasing of income. The final aim of risk management is maximum reduction of the risks and obtaining of benefits. Risk management combines strategy and tactics of management.

Key Words: Risk, banks, risk management, strategy.

GİRİŞ: SORUNUN TESPİTİ VE ARAŞTIRMA OBJESİ

Riskle ölçülebilen faaliyetlerin değerlendirilmesi yöntemleri; sermaye kaynaklarının çeşitli sektörler arasında verimli bir şekilde paylaşılmasına destek sağlamak amacıyla Yönetim Kurulu tarafından kullanılmalıdır. Risklerin belirlenen sınırlar kapsamında kullanılmasıyla kar maksimizasyonuna ulaşmak mümkün olabilir. Sadece bu sebeple de risklerin yönetilme yöntemlerinin değerlendirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Banka, olabilecek zararı belirlemek amacıyla kredileri muntazam şekilde değerlendirilmesini gerçekleştirir. Kredi aktiflerinde değer kaybı yaratabilecek objektif belirtilerin ortaya çıkması durumunda, banka uluslar arası standartlar gereğince ve Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın ilgili kuralları ve kendi dahili düzenlemelerine uygun olarak, ortaya çıkması muhtemel zararın karşılanması için gerekli kaynakları yaratmaktadır.

Risklerin değerlendirilmesi, risklerin belirlenmesi sürecinde elde edilen sonuçlara dayalı olarak gerçekleştirilir. Bu sırada, nicelik ve nitelik göstergelerinin tahlili temelinde bankanın risk alma imkanları belirlenir ve risk düzeyi değerlendirilir (Sazikin, 2007). Banka riskinin fiili derecesinin değerlendirilmesinde iki seçenek bulunmaktadır: a- risk göstergeleri düzeyinin değerlendirilmesi b- aktiflerin risk gruplarına göre sınıflandırılma.

Nitelik değerlendirmesi, riskin etkenlerine dayanarak belirlenen risk kaynaklarının ve potansiyel risk alanlarının değerlendirilmesi, nicelik değerlendirmesi ise risklerin rakamsal olarak ölçülmesidir.

Risklerin değerlendirilmesi sırasında kullanılan tüm matematiksel modeller “karşıt yoklama” prensibine uygun olmalıdır ki, bu süreçte muhtemel sonuçları fiili sonuçlarla karşılaştırma sürecinde kullanılan modelin uygunluğunun belirlenmesi mümkün olsun.

BULGULAR, TARTIŞMA VE DEĞERLENDİRME

Risk yönetimi, bir sistem olarak iki yarım sistemden oluşmaktadır: yönetilen yarım sistem ve yöneten yarım sistem. Risk yönetiminde yönetmenin süjesi-bu yönetme farklı etki usul ve yolları aracılığıyla yönetmenin objesini planlı faaliyetini gerçekleştiren insanlardan oluşan özel bir gruptur.

Yönetim sistemi olarak risk yönetimi, risklerin ve riskli yatırımın amacının, yaşanacak olayların ihtimalinin belirlenmesi, riskin derecesinin ve düzeyinin ortaya çıkarılması, çevrenin tahlili, riskin yönetilme stratejisinin belirlenmesi, riskin ve onun azaltılma stratejisi için gerekenlerin tespiti, risklerin planlı şekilde idare edilmesini içermektedir. Belirtilen süreçler sonucunda risk yönetiminin organizasyonunun iki aşaması mevcuttur.

Risk yönetiminin organizasyonunun ilk aşaması, riskin ve riskli yatırımın amacının belirlenmesidir. Riskle ilgili olan her hangi bir faaliyet daima planlıdır. Şöyle ki, riskle ilgisi bulunan faaliyetin amacının bulunmaması, çözümü anlamsız kılmaktadır. Riskin ve riskli yatırımın amacı, risk ve sermayelere uygun olarak kesin ve net olmalıdır (Rogov, 2001).

Risk yönetiminin organizasyonunda ikinci zorunlu an, her hangi bir kararın alınmasında zorunlu olan çevre ile ilgili bilginin bulunmasıdır. Bu bilginin tahlili ve riskin amacının hesaplanması temelinde, olayın ortaya çıkma ihtimalini, aynı şekilde riskin derece ve ölçüsünü doğru belirlemek mümkündür. Riskin yönetilmesi insanların mülklerini ve mali araçlarını tehlikeye sokan riskin derecesinin doğru anlaşılması anlamına gelmektedir. Çevre ile ilgili bilginin temelinde riskli işlemlerin farklı biçimleri işlenerek hazırlanır. Böylece beklenen kazanç ve riskin ölçüsü karşılaştırılma yöntemiyle değerlendirilir (Rogov, 2001).

Riskin derecesinin mali yönetici tarafından doğru değerlendirilmesi; kendisine yaşanacak kayıpları önleme veya azaltma, önlemenin mümkün olmadığı durumda ise değiştirme imkanı vermektedir.

Riskin azaltılma programının hazırlanmasında riskli kararların psikolojik olarak kavranmasını da dikkate almak gerekir. Riskli ortamda karar vermek psikolojik süreçtir. Bu sebeple de riskli ortamda karar verme sırasında insanın objektif inandırıcılığı ile birlikte agresiflik, kararsızlık, şüphe ve emin olma gibi psikolojik özellikleri de dikkate alınmalıdır. Aynı riskli durum farklı insanlar tarafından farklı şekilde karşılanır. Bu nedenle de riskin değerlendirilmesi ve mali kararın alınması, genellikle karar veren insana bağlıdır. Riskden; genellikle yeniliğe açık olmayan, kendi sezgi ve profesyonelliğine güvenmeyen, kararı uygulayanların profesyonelliğinden emin olmayan yöneticiler kaçınmaktadır.

Mali yönetimin faaliyetinin asıl amacı, ticari bankanın istikrar ve süreklilik şartlarının sağlanması kapsamında, şahsi sermayenin veya kazancın artışı sağlayan rasyonel taleplerin, kurumsal yapının oluşturulmasının yönetsel temellerinin, fonksiyonel ve teknolojik sistemin çalışma rejiminin belirlenmesine yönelik çalışmaların hazırlanmasının organize edilmesinden oluşmaktadır.

Ticari bankada mali yönetimin asıl objesi, mali araçlar ve işlemlerin yardımı ile ticari bankanın kullanılmakta olan parasal araçlardır. Yönetim birimi ve farklı kurumsal etki biçimleri aracılığı ile bankanın planlı faaliyetini gerçekleştiren banka personeli, mali yönetimin yönetici nesnesini oluşturmaktadır. Ticari bankanın yönetim öznesinin taleplerini karşılayan icra edilmiş mali operasyonlar, sürecin ekonomik temelidir. Mali yönetim sürecinde bankanın müşterilerine nakit para aktarımları, bankanın mali operasyonlarına dönüşür ve bunun sayesinde ticari bankanın sermaye artışı sağlayan katma değer oluşmaktadır.

Günümüzde, dünyada yaşanan ekonomik kriz, bankacılık sisteminin yetersiz ve zayıf olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ticari bankaların hızlı bir şekilde büyümesi, buna uygun yönetim sisteminin geliştirilmesiyle birlikte gerçekleşmektedir. Fakat banka yönetiminin asıl kısımlarına gereken önem verilmemektedir. Banka faaliyetinin reel ekonomiye yeniden yönelmesi ticari bankaların iç denetim sisteminin yeniden organize edilmesini gerektirmektedir. Böylece banka yönetimi ve onun tüm birimlerinin kalitesinin geliştirilerek yükseltilmesi, karşılıklı ilişkilerin bütünlüğü dikkate alındığında faaliyetin garantisinin sağlanması öncelik kazanmaktadır. Bu ise mali krizlerden güvenli bir şekilde korunmayı sağlayacaktır.

Risklerin idare edilmesi süreci, bankanın faaliyetine özgü risklerin belirlenmesi, bunlarla ilgili raporların hazırlanması, kabul edilebilir risk limitlerinin belirlenmesi yoluyla kontrol edilmesi ve risklerin azaltılmasıdır (Sevruk, 1994).

Uygulamada bankaların iş süreçlerinde risklerin nicelik olarak ölçülmesi, beklenen kayıplara dayanan G_i üzere hesaplanmaktadır:

$$G_i = E_m * D_r$$

Burada;

E_m –kayıplara neden olabilecek olumsuz durumların ortaya çıkma olasılığıdır;

D_r –risk altında olan değerlerdir.

Banka uygulamasında G_i 'nin hesaplanmasında aşağıdaki yaklaşımlardan yararlanılmaktadır:

“İndikatör” yaklaşımında $G_{i,nin}$ değerlendirilmesi aşağıdaki kurala göre hesaplanmaktadır:

$$G_i = e * I_{bp}$$

Burada,

e ; olumsuz olayların etkilerinin dikkate alındığı, istatistik bilgilere dayanan emsaldır;

I_{bp} ; banka tarafından hayata geçirilen ticari süreçlerin süreçlerin (aktiflerin idare edilmesi, gerçek ve tüzel kişilere banka hizmeti, borsa işlemleri, ödemelerin yapılması, bankaların broker faaliyeti vs.) göstergesidir.

“Olasılık” yaklaşımında G_i 'nin değerlendirilmesi, olumsuz olayların yaşanma ihtimaline dayanarak hesaplanmaktadır.

$$G_i = E_m * D$$

Burada,

E_m –belirli ölçüde kayıpla sonuçlanabilecek olumsuz olayların yaşanma ihtimalidir.

Bankalar, risklerin karşılanabilmesi için belirli büyüklükte sermayeye sahip olmalıdır. Sermayenin hacmi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$K_e = q_f * G_i$$

Burada,

K_e ; Sermaye kaynağının büyüklüğü;

q_f ; Basel Komitesince %15 olarak belirlenmiştir;

G_i ; son üç yıla ait ortalama yıllık kazançtır.

Risklerin yönetilmesi fonksiyonu, Denetim Kurulu düzeyinden çalışanların seviyesine kadar banka içerisinde yukarıdan aşağıya belirlenen görev ve yetkilerin genel yapısıdır. Bu

fonksiyonun asıl amacı, bankanın faaliyetine özgü özel riskleri belirlemek, söz konusu risklerle ilgili rapor hazırlamak, kontrol etmek ve azaltmak için yararlanılan yöntemleri belirlemekten ibarettir. Bu amaçla risklerin yönetilmesi fonksiyonu aşağıdaki hususların belirlenmesini talep etmektedir.

- Risklerin yönetilmesi fonksiyonu tarafından kontrol edilen risklerin hacmi,
- Risklerin yönetilmesi fonksiyonunu gerçekleştiren kurumların yapısının bankanın genel kurumsal yapısı içindeki konumu,
- Risklerle ilgili bilginin değerlendirilmesi, bu konuda raporların hazırlanması, kontrol edilmesi ve ticari kararların alınması sürecine katılmasının yöntemleri.

Kanaatimizce Risk Yönetimi Komitesi; imkanlar ölçüsünde, ayrıca bir Kredi Komitesi aracılığıyla müşterinin ve karşı tarafın kredi güvencesi ile farklı farklı kredi limitlerinin belirlenmesini sağlamaya çalışmalıdır. Kredi risklerinin verimli idare edilmesini sağlayabilmek için, yönetimin tüm düzeylerinde ortaya çıkan kredi riskleri değerlendirilmeli ve raporlama yapabilmek için açık şekilde belirlenmiş bir yöntem geliştirilmelidir.

Aynı zamanda gelecekte ortaya çıkabilecek finans taleplerini belirlemek amacıyla Risk Yönetimi Bölümü her para birimi ile ilgili olarak; tahmin edilen nakitlerin akışını değerlendirmeli ve kontrol altında tutmalıdır. Pazar veya pazar likidasyonunun kaybedilmesi sonucu ortaya çıkan likidite ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilen alternatif stratejiler, bankanın beklenmeyen durumlarla ilgili likiditenin planlanması sürecine katılmalıdır. Bu amaçla “geleneksel” yapıda Risklerin Yönetilmesi Bölümü kredi risklerinin yönetilmesinde aşağıdaki fonksiyonlara dikkat yetirmelidir:

- Karşı tarafın kredi sözleşmesinin şartlarına uyup uymadığını kontrol altında tutmak;
- Müşterinin faaliyetindeki değişiklikleri sürekli olarak izlemek;
- Devamlı olarak kredinin yalnız kredi sözleşmesinde belirtilen amaçlar için kullanılıp kullanılmadığını denetlemek;
- Mevcut bilgiler (medya yayınları dahil) aracılığıyla müşteri ile birlikte kefil olan şahısların mali durumunu kontrol altında tutmak;
- Zamanı geçmiş krediler konusunda gerektiğinde uygun olan süreçlerden yararlanmak.

SONUÇ

Yönetim sürecinde; “geleneksel” yöntemle birlikte iç ve dış kredi derecelendirme (reying) sistemlerine, kredinin ödenme ihtimaline ve toplanma derecesine dayanan “matematiksel” yöntemlerden yararlanmak mümkündür. Bu yöntem faaliyet sonuçlarının ve sermaye paylaşımının hesaplanmasına fırsat vermektedir.

Kredi risklerinin niceliğinin belirlenmesi, sadece farklı müşteriler için kredi ödenme ihtimalinin hesaplanması değildir. Bu aynı zamanda risklerin belirli bir müşteriye veya sek-

töre doğru konsantrasyonunu ve teminatın değerindeki değişiklikleri yansıtmalıdır. Bu gibi bilgiler tüm kredi portföyü veya farklı farklı kredilerle ilgili risklerin hesaplanması amacıyla tahlil edilmelidir (Şurpakov, 1999).

Bankanın faaliyette bulunduğu pazarlardaki likidite riskleri muntazam olarak değerlendirilmelidir. Uygun durumlarda, pazar likidite riski, pazar konumunun kapanması için tahmin edilen zamanı yansıtmakla Risk Altındaki Değer modeline dahil edilmelidir. Likidite boşluğu riski gelecekte likidite boşluğunun ortaya çıktığı zamanlardaki nakit akışının azaltılmış değerini kontrol etmekle ve ilgili faiz derecelerindeki değişiklikleri dikkate alarak ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır.

Bankanın işlem riski, uygun olmayan veya başarısızlıkla sonuçlanmış içsel süreçlerden, insanlardan veya sistemlerden yahut dış olayların etkisi sonucu ortaya çıkan zarar olasılığıdır.

Kanaatimizce ticari faaliyeti desteklemek amacıyla yürütülen işlerde, banka sermayesinin ve paylaştırılmamış kazancın paylaştırılması tartışılırken tam ve devamlı bilgiye dayanmak gereklidir. Ticaret alanlarına ait olan karları ve zararları doğru bir şekilde karşılaştırmak için hiçbir ticaret alanı serbest araçlardan yani banka sermayesinin ve paylaştırılmamış kazancın serbest bir şekilde yararlanmasından değerlendirilmemelidir.

Değerlendirmenin muhtemel-esaslı yöntemlerini tatbik etmek için yeteri kadar güvenilir veri temeli yoksa nispeten basit yöntem tatbik edilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Şurpakov, V. A., **Upravlennie riskami v bankovskoy deyatel'nosti: zarubejnyy opyt**, M.: İHİOH RAH, 1999.
2. Sazıkin, B. V., "Novie podhodi v upravlenii operacionnımi riskami banka", **Metodiçeskie materialı seminarı İBD ARB**, 2007.
3. Sevruk, V. T., **Bankovskie riski**, M.: Delo-LTD, 1994.
4. Rogov, M. A., **Risk-menedjment**, M.: Finansı i statistika, 2001.